

Jaarverslag 2018

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

Inhoudsopgave

1.	Bestuursverslag	5
1.1	Voorwoord	5
1.2	Kerngegevens afgelopen vijf jaar	7
1.2.1	Kerngegevens	7
1.2.2	Financiële gegevens (bedragen in € 1.000.000)	7
1.3	Missie, visie en strategie	9
1.3.1	Missie en Visie	9
1.3.2	Strategie	9
1.4	Bestuurlijke inrichting van het fonds	10
1.4.1	Bestuurlijke organen en commissies	11
1.4.2	Raad van toezicht	11
1.4.3	Het verantwoordingsorgaan	12
1.4.4	Vergoedingen	13
1.4.5	Nevenfuncties	13
1.5	Gebeurtenissen in 2018	13
1.5.1	Speerpunten	13
1.5.2	Transitie pensioenuitvoeringsorganisatie en nazorg	14
1.5.3	Implementatie omgekeerd gemengd bestuursmodel	14
1.5.4	Omgeving en wet- en regelgeving	15
1.5.4.1	Wet waardeoverdracht klein pensioen	15
1.5.4.2	IORP II	16
1.5.4.3	Algemene Verordening Gegevensbescherming	16
1.5.6	Aanpassing beleggingsbeleid n.a.v. ALM studie 2017	17
1.5.7	Herijking integraal risicomanagement	17
1.5.8	Wet verbeterde premieregeling	18
1.5.8.1	Voorlopige keuze stabiele of variabele pensioenuitkering	18
1.5.8.2	Uitvoering van een stabiel en/of variabel pensioen in de uitkeringsfase	18
1.5.9	Handhaving verplichtstelling	19
1.5.9.1	Handhavingsactiviteiten in 2018	19
1.5.9.2	Verzoeken Geen premie wel recht	20
1.5.10	Communicatiebeleid	20
1.5.11	Administratieve processen en uitbesteding	21
1.5.11.1	Pensioenbeheer	22
1.5.11.2	Vermogensbeheer	22
1.5.11.3	Custodian	22
1.5.11.4	ISAE certificering	22
1.5.12	Haalbaarheidstoets en risicohouding	23
1.5.13	Kwantitatieve risicohouding	24
1.6	Governance, cultuur en gedrag	25
1.6.1	Integriteitsbeleid	25
1.6.2	Naleving Code Pensioenfondsen	25
1.6.2.1	Ontwikkelingen bij het fonds en de relatie met de Code	25
1.6.2.2	Gerapporteerde afwijkingen van de Code in het vorige jaarverslag	25
1.6.2.3	Afwijkingen beleid fonds ten opzichte van de Code in het verslagjaar 2018	25
1.6.3	Naleving gedragscode	26
1.6.4	Zelfevaluatie	26

1.6.4.1	Geschiktheid	27
1.6.4.2	Opleidingen	27
1.6.5	Toezichthouders	27
1.6.6	Klachten en geschillen	29
1.6.7	Meldingen conform artikel 96 Pensioenwet	30
1.7	Financiële positie	30
1.7.1	Ontwikkeling financiële positie	30
1.7.1.1	Kostendekkende premie	30
1.7.1.2	Beleggingen	31
1.7.2	Dekkingsgraad	31
1.7.3	Resultaat in 2018	33
1.7.3.1	Nadere toelichting van het resultaat	33
1.7.4	Het premie-, beleggings- en toeslagenbeleid	35
1.7.4.1	Premiebeleid	35
1.7.4.2	Beleggingsbeleid	35
1.7.4.3	Toeslagenbeleid	35
1.7.5	Financieel crisisplan	35
1.8	Ontwikkeling van de deelnemerspopulatie van StiPP in 2018	36
1.8.1	Ontwikkeling totale deelnemerspopulatie	36
1.8.2	Deelnemers in de basis- en plusregeling	37
1.8.3	Verhouding premies in de basis- en plusregeling	37
1.8.4	Gemiddelde hoogte van de pensioenkapitalen	37
1.8.5	Gemiddelde leeftijd van de deelnemers	38
1.9	Klant contact center	39
1.10	Vermogensbeheer	39
1.10.1	Gebeurtenissen en wijzigingen beleid 2018	40
1.10.2	Beleggingen	42
1.10.3	Beleggingsresultaat	43
1.10.4	Zakelijke waarden portefeuille	43
1.10.5	Vastrentend kort portefeuille	43
1.10.6	Vastrentend middellang portefeuille	43
1.10.7	Vastrentend lang portefeuille	44
1.10.8	Uitkeringsportefeuille	44
1.10.9	Beleggingen in Nederland	44
1.10.10	Verantwoord beleggen	44
1.10.11	Z-score en performancetoets	46
1.11	Uitvoeringskosten	46
1.11.1	Uitvoeringskosten pensioenbeheer	46
1.11.1.1	Toelichting bij kosten uitvoering pensioenbeheer	47
1.11.1.2	Kostenbenchmark uitvoering pensioenbeheer	48
1.11.1.3	Oordeel bestuur over de bestuurs- en administratiekosten	48
1.11.2	Uitvoeringskosten vermogensbeheer	48
1.11.2.1	Toelichting kosten vermogensbeheer t.o.v. voorgaand jaar	50
1.11.2.2	Kostenbenchmark kosten vermogensbeheer	51
1.11.2.3	Oordeel bestuur over de kosten vermogensbeheer	52
1.11.3	Kosten toezichthouders	53
1.12	Risicomanagement	53
1.12.1	Algemeen	53
1.12.2	Risicohouding	54

1.12.3	Risico-identificatie en classificatie	55
1.12.4	Beheersmaatregelen en restrisico's	56
1.12.5	Risicobeheersingsmodel	61
1.13	StiPP in 2019	61
2.	Toezicht en medezeggenschap	63
2.1	Verslag van de raad van toezicht	63
2.1.1	Reactie bestuur op het verslag van de raad	66
2.2	Verslag van het verantwoordingsorgaan	66
2.2.1	Reactie bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan	70
3.	Jaarrekening	71
4.	Overige gegevens	111
4.1	Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	111
4.2	Actuariële verklaring	111
4.3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	113
4.3.1	Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2018	113
5.	Bijlagen	122
5.1	Indeling commissies	122
5.2	Nevenfuncties leden bestuur en raad van toezicht	124
5.3	Uitbestedingspartijen en adviseurs	126

1. Bestuursverslag

1.1 Voorwoord

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (hierna: StiPP) wil voor zijn 1,3 miljoen (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en voor de ruim 5.600 aangesloten werkgevers een betrouwbaar pensioenfonds zijn dat zijn financiële verplichtingen nu en in de toekomst kan nakomen. Daarbij houdt het bestuur rekening met de belangen van actieve en gewezen deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Het bestuur ervaart het als een grote uitdaging deze doelstelling te realiseren. Voor u ligt het jaarverslag van StiPP over 2018, waarin wij als bestuur verantwoording afleggen over het gevoerde beleid. Daarnaast is in dit verslag de jaarrekening 2018 opgenomen.

Ondanks het negatieve rendement van 2,69% groeide het vermogen van StiPP tot ruim € 1,7 miljard door de premie-inkomsten van € 297 miljoen. De premie-inkomsten zijn groter dan het totaal van het negatieve rendement waardoor per saldo het vermogen groeit.

Het verslagjaar 2018 was voor StiPP een jaar met veel gebeurtenissen. Eén van de belangrijkste activiteiten was de transitie van de pensioenadministratie naar een nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie. Dit is een intensief proces voor alle betrokken partijen geweest dat uiteindelijk succesvol en conform planning is afgerond. Daarnaast hebben er enkele belangrijke wijzigingen in de wetgeving plaatsgevonden, onder andere de introductie van de Wet waardeoverdracht klein pensioen, de verdere implementatie van de Wet Verbeterde Premieregeling en de inwerkingtreding van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Het bestuur heeft, voor zover mogelijk, zorggedragen voor tijdige implementatie van de wet- en regelgeving en zich georiënteerd op de gevolgen ervan. Daarnaast heeft het bestuur de nodige maatregelen genomen met het oog op de invoering van de Institutions for Occupational Retirement Provision II (IORP II) richtlijn die begin 2019 geïmplementeerd is. De vereiste sleutelfuncties zijn beschreven en begin 2019 belegd bij waarnemend sleutelfunctiehouders. Daar waar nodig zijn externe partijen gecontracteerd.

Een ander belangrijk traject betrof de besluitvorming omtrent de aanpassing van het beleggingsbeleid. Naar aanleiding van de ALM-studie in 2017 heeft StiPP besloten om de lifecycles aan te passen. Voor jongere leeftijdsgroepen wordt risicovoller belegd dan tot op heden het geval is. Tegelijkertijd is de houding van StiPP nog altijd risicomijdend. De risicomijdende houding van StiPP komt tot uitdrukking door de afbouw van het verhoogde risico op jongere leeftijd te laten beginnen en het aantal leeftijdsgroepen te vergroten. Zo kan de afbouw van het risico gefaseerd plaatsvinden. De invoering van de nieuwe lifecycle wordt in 2019 gerealiseerd. Over deze gebeurtenissen en meer, kunt u lezen in dit bestuursverslag.

Het bestuur is erkentelijk voor de inzet van al diegenen die op een of andere wijze bijdragen aan het functioneren van het fonds, zowel binnen StiPP in bestuurlijke organen, als bij de partijen waaraan het bestuur werkzaamheden heeft uitbesteed. Het bestuur heeft waardering voor hun betrouwbare en deskundige werkwijze en de samenwerking met het fonds.

In 2019 staan StiPP weer nieuwe uitdagingen te wachten met als belangrijkste verandering de invoering van het nieuwe bestuursmodel. Het bestuur heeft er alle vertrouwen in dat allen die zich dit jaar voor het fonds hebben ingezet, opnieuw en met veel energie bereid zullen zijn om de ambities en doelstellingen van het fonds te helpen realiseren.

Het bestuur stelde het jaarverslag 2018 en de daarbij behorende staten voor De Nederlandsche Bank (DNB) vast op 21 juni 2019.

Namens het bestuur van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten
Zeist, 21 juni 2019

E.H.W. Bosman

R.L. Schikhof

C.A. van Loon

J.C. de Planque

G.J. Seffinga

P.G.H. Rinkes

P.J. Schellekens

Raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten
Zeist, 21 juni 2019

P.C. van der Linden

J.L. Verhulst

H. Smit

1.2 Kerngegevens afgelopen vijf jaar¹

1.2.1 Kerngegevens

Aantallen	2018	2017	2016	2015	2014
Werkgevers	5.575	5.860	5.639	5.412	4.931
Deelnemers	374.337	326.947	313.790	281.223	259.666
Gewezen deelnemers	960.943	922.840	815.622	738.440	659.419
Ingegane ouderdomspensioenen	2.337	2.130	1.751	1.419	1.188
Ingegane partnerpensioenen	445	385	313	263	214
Ingegane wezenpensioenen	22	21	18	14	11
Afgekochte ouderdomspensioenen	3.229	3.479	3.174	2.039	2.484
Afgekochte nabestaandenpensioenen	326	515	7.335	364	311
Afgekochte kleine pensioenkapitalen voor pensioeningangsdatum	60.660	36.626	34.003	32.666	25.942

1.2.2 Financiële gegevens (bedragen in € 1.000.000)

Aantallen	2018	2017	2016	2015	2014
Voorziening voor risico deelnemers	1.488	1.352	1.105	900	808
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen	88	76	66	54	50
Reserves bestaan uit:	162	130	119	102	85
• Vereist eigen vermogen	52	42	35	30	27
• Algemene reserve	110	88	84	72	58

Beleggingen	2018	2017	2016	2015	2014
Belegd vermogen	1.664	1.505	1.239	1.018	902
Beleggingsrendement	-/-2,69%	6,22%	6,62%	-/-1,21	4,45%
Z-score ²	-0,11	0,11	0,36	0,27	-0,01
Performancetoets ³	1,56	1,67	1,74	1,60	1,52
Kosten vermogensbeheer in % van gemiddeld belegd vermogen	0,42%	0,39%	0,43%	0,48%	0,31%
Transactiekosten vermogensbeheer in % van gemiddeld belegd vermogen	0,08%	0,09%	0,11%	0,14%	0,04%

¹ Bedragen in het jaarverslag zijn in € 1.000, tenzij anders vermeld.

² Z-score is de score die wordt gehanteerd om het rendement (de performance) van het pensioenfonds te vergelijken met de benchmark. Deze score wordt vervolgens gebruikt om de performancetoets te kunnen uitvoeren. Zie ook paragraaf 1.10.11.

³ Het vermelde percentage van de performancetoets is inclusief de opslag van 1,28% conform Art. 5 VBB.

Dekkingsgraad en premie	2018	2017	2016	2015	2014
Beleidsdekkingsgraad	109,4%	109,6%	110,1%	109,9%	-
Dekkingsgraad	110,3%	109,1%	110,2%	110,7%	110,0%
Feitelijke premie	296	245	209	179	159
Kostendeekkende premie	281	240	201	172	151

Uitvoeringskosten	2018	2017	2016	2015	2014
Pensioenuitvoeringskosten	18	14	13	13	12
Uitvoeringskosten per deelnemer in euro's	47,01	46,04	41,68	46,38	44,74

Pensioenuitkeringen	2018	2017	2016	2015	2014
Pensioenuitkeringen	3,1	2,6	2,3	1,9	1,6
Indexatie ingegane pensioenen ⁴	0%	0%	0%	0%	0%
Korten ingegane pensioenen	0%	0%	0%	0%	0%
Uitkeringen afkoop	40	34	28	28	21

⁴ Het bestuur heeft als beleid vastgesteld na de pensioendatum nominale uitkeringen in te kopen. Ingegane pensioenen worden niet geïndexeerd.

1.3 Missie, visie en strategie

1.3.1 Missie en Visie

StiPP voorziet in een aanvullende pensioenvoorziening voor uitzendkrachten, gedetacheerden en payrollers.

Het fonds heeft het doel de deelnemer, de gewezen deelnemer, de gepensioneerde en overige belanghebbenden te beschermen tegen de geldelijke gevolgen van ouderdom en overlijden. Het fonds tracht dit doel te bereiken door de vorming, de instandhouding en het beheer van de opgebouwde pensioenkapitalen en door het doen van pensioenuitkeringen. StiPP geeft op zorgvuldige en efficiënte wijze uitvoering aan de pensioenovereenkomst die door sociale partners in de flexbranche is gesloten.

De sociale partners zijn de ABU, NBBU, FNV, CNV, De Unie en LBV. Sociale partners zijn opdrachtgever, het bestuur van StiPP is opdrachtnemer. StiPP voert de opdracht uit zoals sociale partners het verlangen en levert aanvullend een inhoudelijk ondersteunende rol in pensioenvraagstukken die op het terrein van sociale partners liggen. Deze rol wordt enkel ingevuld vanuit uitvoeringsperspectief en is hiermee feitelijk en onafhankelijk van aard.

De branche kenmerkt zich door korte dienstverbanden met vaak een parttime karakter en veelal lagere lonen. Dit zorgt bij het grootste deel van de deelnemers voor een relatief geringe omvang van het opgebouwde pensioenkapitaal. Daarom is het van belang dat de uitvoering gebeurt tegen acceptabele en zo laag mogelijke kosten, op een wijze die aansluit bij de kenmerken van de deelnemers en de branche. Hierbij is het doel om van elke euro aan premie zoveel mogelijk toe te laten komen aan de opbouw van het pensioenkapitaal om op pensioendatum een zo hoog mogelijke pensioenuitkering met het beschikbare kapitaal te kunnen aankopen. Daarnaast draagt StiPP zorg voor het in stand houden van de bestaande risicoverzekeringen. Dit betekent dat StiPP bij het vaststellen van het beleid rekening houdt met de belangen van de verschillende groepen deelnemers.

StiPP heeft primair een risicomijdende houding. Zorgvuldigheid, belangenafweging en kostenbewustzijn kenmerken het financiële-, actuariële-, beleggingsbeleid van StiPP. Efficiënte en betrouwbare processen zijn het uitgangspunt in de uitvoering.

StiPP streeft er naar voortdurend in te spelen op veranderende maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. StiPP heeft hierbij tot doel de omgeving bewust te maken van de problematieken waarmee zij te maken heeft of krijgt en deze te beïnvloeden. StiPP speelt hierin een eigen, zelfstandige rol en draagt er zorg voor elke keer haar eigen positie in het geheel te bepalen.

1.3.2 Strategie

Administratie. De administratieve processen (die door StiPP volledig uitbesteed zijn) zijn maximaal geautomatiseerd en worden tegen zo laag mogelijke kosten zo eenvoudig mogelijk ingericht. Dit betekent dat StiPP van haar uitbestedingspartijen vereist dat zij een overzichtelijke IT-keten met zo weinig mogelijk interactie tussen systemen en beperkte uitval hebben.

Communicatie. In de communicatie is digitaal het voorkeurskanaal. De inzet is zelfredzaamheid. In het handelen en communiceren hanteert StiPP communicatie beliefs: de communicatie is transparant en helder, begrijpelijk en tijdig, integer en relevant.

Beleggingen. In het beleggingsbeleid wordt doelbewust onderscheid gemaakt tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Hierbij wordt voor elke leeftijdsgroep de optimale risico-rendementsverhouding nagestreefd. In de uitvoering van het beleggingsbeleid hanteert StiPP investment beliefs die aansluiten bij de missie en visie van het fonds. StiPP heeft een maatschappelijke verantwoordelijkheid bij het uitvoeren van het beleggingsbeleid. Environmental, Social and Governance (ESG) criteria zijn daarom onderdeel van het strategisch beleggingsbeleid.

Beperkte keuzemogelijkheden. Kostenbewustzijn en eenvoud betekent het bieden van beperkte keuzemogelijkheden voor deelnemers in de opbouwfase en bij de aankoop van een vaste pensioenuitkering.

Continue kostenafweging. Het kostenaspect wordt zwaar gewogen bij alle besluiten die het bestuur neemt.

1.4 Bestuurlijke inrichting van het fonds

StiPP is een bedrijfstakpensioenfonds en is statutair gevestigd te Amsterdam. Het bezoekadres is Noordweg Noord 150 3704 JG Zeist. De laatste statutenwijziging dateert van 1 januari 2019, welke notarieel is verleden op 19 december 2018. De Stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 34107294. StiPP is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Het bestuur van het fonds is verantwoordelijk voor de uitvoering van de pensioenregeling zoals deze door de sociale partners is overeengekomen. Dit houdt in dat zij verantwoordelijk is voor alle activiteiten van het fonds, waaronder de pensioenadministratie, communicatie en het vermogensbeheer van de pensioengelden.

StiPP kent in 2018 een paritair bestuursmodel, waarin de werkgeversorganisaties, vakbonden en gepensioneerden zijn vertegenwoordigd. Het bestuur bestaat uit acht bestuursleden: Vier leden namens de werkgevers, drie leden namens de werknemers en één lid namens de pensioengerechtigden. De bestuursleden zijn voorgedragen door:

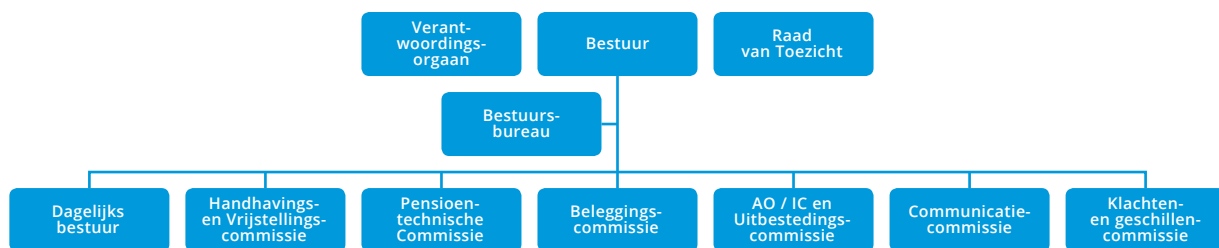
- de ABU, Algemene Bond Uitzendondernemingen, gevestigd te Amsterdam;
- de NBBU, Nederlandse Bond van Bemiddelings- en Uitzendondernemingen, gevestigd te Amersfoort;
- FNV, Federatie Nederlandse Vakbeweging, gevestigd te Utrecht;
- de Unie, Vakbond voor industrie en dienstverlening, gevestigd te Culemborg;
- CNV Vakmensen, gevestigd te Utrecht.

De functie van vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden is sinds 1 juli 2018 vacant. In 2018 heeft een verkiezing plaatsgevonden onder de pensioengerechtigden. De verkozen kandidaat is per 1 juli 2018 toegetreden tot het bestuur als aspirant-bestuurslid en per 22 maart 2019 benoemd als bestuurslid namens pensioengerechtigden. Verder is de heer J.C. de Planque herbenoemd als bestuurder per 17 december 2018.

De samenstelling van het bestuur is per 31 december 2018 als volgt:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur / max. zittingsduur
De heer E.H.W. Bosman, geboren 01-01-1966	Voorzitter	Werknemer	03-07-2013	03-07-2021 / 03-07-2025
De heer P.A. Citroen, geboren 19-02-1972	Vice-voorzitter	Werkgever	04-06-2007	04-06-2019 / 04-06-2019
De heer R.L. Schikhof, geboren 20-11-1965	Bestuurslid	Werkgever	19-05-2008	19-05-2020 / 19-05-2020
De heer J.C. de Planque, geboren 15-02-1959	Bestuurslid	Werkgever	17-12-2014	17-12-2018 / 17-12-2026
De heer P.G.H. Rinkes, geboren 30-03-1962	Bestuurslid	Werkgever	10-05-2017	10-05-2021 / 10-05-2029
De heer G.J. Seffinga, geboren 17-07-1969	Bestuurslid	Werknemer	17-12-2012	17-12-2020 / 17-12-2024
De heer C.A. van Loon, geboren 02-11-1953	Bestuurslid	Werknemer	16-01-2017	16-01-2021 / 16-01-2029
De heer M.J.M Nuijten, geboren 25-08-1949	Bestuurslid	Pensioen- gerechtigden	13-08-2007	01-07-2018
De heer P.J. Schellekens, geboren 18-07-1950	Aspirant- bestuurslid	Pensioen- gerechtigden	22-03-2019	22-03-2023 / 22-03-2031

1.4.1 Bestuurlijke organen en commissies

Het bestuur heeft zes commissies ingesteld, die allen een adviesfunctie hebben richting het bestuur. In deze commissies hebben bestuursleden zitting. Daarnaast is er een dagelijks bestuur dat bestaat uit de voorzitter en vicevoorzitter. Zij dragen zorg voor de dagelijkse gang van zaken binnen het fonds. Een aantal commissies heeft ook een externe adviseur. De ondersteuning van de commissies en het bestuur is belegd bij het bestuursbureau, dat is ondergebracht bij PGGM. De samenstelling van de commissies en de vaste adviseurs is opgenomen in paragraaf 5.1 en 5.3.

1.4.2 Raad van toezicht

Voor de inrichting van het intern toezicht heeft het bestuur een raad van toezicht ingesteld. Leden van de raad van toezicht zijn onafhankelijke deskundigen. Zij hebben geen banden met het fonds of de belanghebbenden. De raad van toezicht als collectief heeft een geschiktheid die ten minste vergelijkbaar is met de geschiktheid die door De Nederlandsche Bank wordt verlangd van het bestuur als collectief. De raad evalueert jaarlijks het eigen functioneren en rapporteert hierover aan het bestuur en het verantwoordingsorgaan.

Per 31 december 2018 is de raad van toezicht als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Lid sinds	Einde zittingsduur
De heer P.C. van der Linden, geboren 06-01-1953	Voorzitter	01-07-2014	01-07-2019
Mevrouw J.L. Verhulst, geboren 13-04-1971	Lid	01-07-2014	01-07-2021
De heer H. Smit, geboren 05-01-1958	Lid	01-07-2014	01-07-2020

Herbenoeming van de heer P.C. van der Linden heeft per 1 juli 2018 plaatsgevonden.

Per 1 juli 2019 zal StiPP overgaan naar een nieuw bestuursmodel, het omgekeerd gemengd model (zie ook § 1.5.3). De invoering van het omgekeerd gemengd model als bestuursmodel brengt met zich mee dat de besturing van het fonds wijzigt en dat de raad van toezicht zal worden opgeheven.

1.4.3 Het verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft een verantwoordingsorgaan ingesteld. De betrokken partijen zijn als volgt vertegenwoordigd:

- Deelnemers (3);
- Pensioengerechtigden (1);
- Werkgevers (2).

De leden namens de deelnemers en pensioengerechtigden zijn benoemd door de werknemers-organisaties FNV, CNV Vakmensen en De Unie. De leden namens de werkgevers zijn benoemd door werkgeversverenigingen ABU en NBBU. De leden zijn benoemd voor een periode van vier jaar.

Per 31 december 2018 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
De heer R.M. van Norel	Voorzitter	Werknemers (Unie)	01-07-2014	01-07-2020
De heer M. van Dijk	Lid	Werkgevers (NBBU)	01-07-2018	01-07-2020
De heer P. Rietman	Lid	Werknemers (FNV)	01-07-2018	01-07-2021
Vacature	Lid	Gepensioneerden		
Mevrouw I. Nauta	Lid	Werknemers (CNV)	01-07-2014	01-07-2022
De heer R. Landman	Lid	Werkgevers (ABU)	01-07-2016	01-07-2022

Met het oog op het benodigde quorum is gekozen is voor een getrappt rooster van aftreden, zodat de vertegenwoordigers namens werkgevers en werknemers niet gelijktijdig aftreden. Er geldt een maximale zittingsduur van drie termijnen. Voor de heren Van Norel, Landman en mevrouw Nauta geldt dat de zittingstermijn eindigde per 1 juli 2018. Zij zijn allen herbenoemd, conform bovengenoemde tabel. De heren Van Dijk en Rietman zijn met ingang van 1 juli 2018 benoemd als vervangers van respectievelijk de heer Van Batenburg en mevrouw Tuinstra. De heer Traast is per 1 juli 2018 teruggetreden als vertegenwoordiger van de gepensioneerden. In de vacature is nog niet voorzien.

Op 2 november 2018 heeft het bestuur besloten om in te stemmen met het verzoek van de Landelijke Belangen Vereniging (LBV) om het verantwoordingsorgaan in 2019 uit te breiden met één zetel ten behoeve van de LBV namens deelnemers dan wel pensioengerechtigden. De statuten zijn hiertoe overeenkomstig aangepast.

1.4.4 Vergoedingen

Over het jaar 2018 is een totaalbedrag van € 484 duizend aan bestuurskosten gemaakt (2017: € 509 duizend).

Dit bedrag kan als volgt worden uitgesplitst:

Bestuurskosten	Vergoeding 2018	Vergoeding 2017
Vacatievergoedingen bestuur, incl. reiskosten	385	375
Vacatievergoeding bestuur i.v.m. transitie	-	42
Vacatievergoedingen verantwoordingsorgaan	10	9
Vergoeding raad van toezicht incl. reiskosten	47	43
Opleidingskosten en overige kosten	42	40
Totaal	484	509

Ten opzichte van 2017 is in 2018 een lichte daling van de totale bestuurskosten te zien. De daling wordt veroorzaakt doordat in 2017 sprake was van een separate vacatievergoeding in verband met de transitie van de pensioenadministratie naar PGGM. Op individuele posten stijgen de bestuurskosten licht. Dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de jaarlijkse indexatie van de vergoeding met de prijsindex.

1.4.5 Nevenfuncties

De nevenfuncties van de leden van het bestuur en de leden van de raad van toezicht zijn opgenomen in de paragraaf 5.2.

1.5 Gebeurtenissen in 2018

Het bestuur van StiPP heeft gedurende het verslagjaar zevenmaal vergaderd, waarvan tweemaal in aanwezigheid van de raad van toezicht. Daarnaast hebben er in april en oktober tweedaagse bijeenkomsten plaatsgevonden, waarin, door het bestuur, uitgebreider is stilgestaan bij verschillende strategische onderwerpen.

De bestuurlijke besluiten van StiPP worden voorbereid door diverse commissies en tijdelijke werkgroepen, waarin in de meeste gevallen twee bestuursleden zitting hebben. Gedurende 2018 hebben er circa vijftig van dergelijke bijeenkomsten plaatsgevonden. In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de belangrijkste aspecten van het beleid waar het bestuur en de commissies en werkgroepen van StiPP zich in 2018 mee bezig hebben gehouden.

1.5.1 Speerpunten

Het bestuur stelt jaarlijks een beleidsplan vast waarin de voornemens en speerpunten voor dat jaar worden benoemd. Voor 2018 betrof dit de volgende speerpunten:

- Transitie pensioenuitvoeringsorganisatie en nazorg (§ 1.5.2);
- Voorbereiding implementatie omgekeerd gemengd bestuursmodel (§ 1.5.3);
- Toekomst van het fonds (§ 1.5.5);
- Aanpassing beleggingsbeleid naar aanleiding van de ALM studie 2017 (§ 1.5.6);
- Herijking integraal risicomanagement (§ 1.5.7).

Op alle genoemde onderdelen heeft StiPP in 2018 grote stappen gezet. Hieronder wordt stilgestaan bij de ontwikkelingen en de keuzes die het bestuur gedurende het jaar heeft gemaakt zowel op de speerpunten zoals hiervoor benoemd, als op een aantal andere onderwerpen zoals diverse wijzigingen in wet- en regelgeving.

1.5.2 Transitie pensioenuitvoeringsorganisatie en nazorg

In 2017 heeft het bestuur zich ingezet om de benodigde voorbereidingen te treffen voor de feitelijke transitie van de pensioenadministratie in 2018. Het bestuur is verheugd dat, conform planning, de definitieve conversie in februari 2018 heeft plaatsgevonden. In die maand zijn ook de laatste functionaliteiten van het systeem ten behoeve van de 'livegang' op 5 maart 2018 bij PGGM opgeleverd. Vanaf 1 januari 2018 is er een geleidelijke overdracht geweest van de werkzaamheden vanuit Syntrus Achmea naar PGGM. Op 5 maart 2018 is PGGM gestart met de feitelijke uitvoering van de pensioenregelingen van StiPP. In 2018 voerde Syntrus Achmea naar tevredenheid nog een beperkt aantal werkzaamheden uit die betrekking hadden op het boekjaar 2018.

In de nazorgfase is geborgd dat achterstanden, die waren ontstaan in de overgangperiode, weggewerkt werden en is zorggedragen voor een gecontroleerde landing van de administratie. In deze nazorgperiode heeft het bestuur ook veel aandacht gehad voor de start van de dienstverlening door PGGM.

Bij de transitie hebben de kwaliteit van de over te dragen administratie en de continuïteit van de dienstverlening steeds centraal gestaan. Het bestuur heeft de samenwerking tussen de latende uitvoeringsorganisatie Syntrus Achmea en de nieuwe uitvoeringsorganisatie PGGM als positief en professioneel ervaren.

Het gehele transitietraject is naar de mening van het bestuur beheerst uitgevoerd. Door middel van frequente bestuurlijke stuurgroepbijeenkomsten en de inzet van eigen adviseurs heeft het bestuur gedurende het traject nadrukkelijk gemonitord en waar nodig beheersmaatregelen getroffen. In het kader van de controle van de jaarrekening heeft de accountant specifiek overeengekomen werkzaamheden verricht ten aanzien van de transitie. Op basis van het rapport van feitelijk bevindingen concludeert het bestuur dat geen materiële bevindingen waren te melden. De bestuurlijke stuurgroep heeft haar werkzaamheden in september 2018 afgerond.

1.5.3 Implementatie omgekeerd gemengd bestuursmodel

In 2017 heeft het bestuur het besluit genomen er naar te streven medio 2019 over te gaan van het huidige paritaire bestuursmodel naar het omgekeerd gemengd bestuursmodel. Om dit te realiseren is een 'blauwdruk' opgesteld en heeft verdere uitwerking plaatsgevonden van de toekomstige bestuurlijke inrichting van het fonds. Tevens is gestart met de werving van de bestuursleden.

Het bestuur verwacht, gegeven de huidige en toekomstige ontwikkelingen bij en rondom het fonds, de komende jaren een onverminderde hoge bestuurlijke inzet. Met de implementatie van het omgekeerd gemengd model kan deze benodigde bestuurlijke inzet anders worden verdeeld. De besturing van het fonds zal hiermee naar verwachting minder complex, efficiënter en beter wendbaar voor toekomstige ontwikkelingen worden.

Het omgekeerd gemengde model betekent een investering in een beperkt aantal professionele en onafhankelijke uitvoerende bestuurders. Daar staat tegenover dat er een reductie kan plaatsvinden van de tijdsbesteding van de niet-uitvoerende bestuursleden en bij bestuursondersteuning.

De feitelijke omzetting van het bestuursmodel zal zorgvuldig dienen te geschieden en derhalve de nodige tijd en aandacht vragen van alle betrokkenen om zich de nieuwe werkwijze en rollen eigen te maken.

1.5.4 Omgeving en wet- en regelgeving

1.5.4.1 Wet waardeoverdracht klein pensioen

Op 1 maart 2018 is de Wet waardeoverdracht klein pensioen ingevoerd. Door deze wet wordt het vanaf medio 2019 mogelijk kleine pensioenen^[1] automatisch over te dragen. Tegelijkertijd vervalt het tussentijdse (éénzijdige) afkooprecht. Hele kleine pensioenen ter hoogte van minder dan € 2,- per jaar^[2] komen automatisch te vervallen.

StiPP is vanaf het begin van het wetsvoorstel voorstander geweest van deze wet en heeft actief bijgedragen aan de totstandkoming ervan. Het bestuur ziet automatische waardeoverdracht als een belangrijke verbetering voor de deelnemers en gewezen deelnemers in het fonds. Voor gewezen deelnemers blijft door overdracht van het opgebouwde kapitaal naar een nieuwe pensioenuitvoerder de pensioenbestemming van het opgebouwde kapitaal behouden, waar dit bij tussentijdse afkoop niet het geval was. Voor actieve deelnemers geldt dat zij minder hoeven bij te dragen aan de kosten voor administratie en communicatie van de gewezen deelnemers.

De bepalingen in de Wet over waardeoverdracht klein pensioen en het laten vervallen van hele kleine pensioenen treden in werking op 1 januari 2019. StiPP heeft zich in 2018 bezig gehouden met de bepaling van het beleid ten aanzien van automatische waardeoverdracht en de implementatie hiervan. Dit heeft geresulteerd in de volgende keuzes:

- Vanaf 1 januari 2019 vervallen hele kleine pensioenen die in het verleden bij StiPP zijn opgebouwd;
- StiPP stelde gewezen deelnemers met een heel klein pensioen die vóór 1 januari 2019 uit dienst waren gegaan in staat om het pensioen af te kopen. Aanvullend op de informatie die hierover is verstrekt door de overheid en de pensioensector heeft StiPP op de website nadrukkelijk gewezen op het vervallen van de hele kleine pensioenen en de mogelijkheid deze af te kopen;
- Vanaf 1 juli 2019 worden nieuwe kleine pensioenen van deelnemers die vanaf 2018 uit dienst zijn gegaan, voor zover mogelijk automatisch overgedragen;
- Vanaf 1 juli 2020 worden in het verleden opgebouwde kleine pensioenen van deelnemers die voor 2018 uit dienst zijn gegaan, voor zover mogelijk automatisch overgedragen;
- Tussentijdse afkoop van een klein pensioen van deelnemers die vóór 2018 uit dienst zijn gegaan zal plaatsvinden, mits de gewezen deelnemer hiermee instemt. Als het een nieuw klein pensioen betreft, geldt als extra voorwaarde dat ten minste 5 keer tevergeefs een uitvraag is gedaan bij het pensioenregister of het pensioen kan worden overgedragen aan een nieuwe pensioenuitvoerder. Daarnaast moet er ten minste vijf jaar zijn verstreken.

Vanaf medio 2020 zal de automatische overdracht van in het verleden opgebouwde kleine pensioenen kunnen gaan plaatsvinden. StiPP heeft aan de hand van scenario-analyses gezien wat de gevolgen zijn van deze overdrachten voor de schaal van het fonds en de liquiditeits-behoefte. De overdrachten van in het verleden opgebouwde kapitalen in 2020/2021 kunnen mogelijk tot een tijdelijke daling van de omvang van het fonds leiden. Het totaal aantal deelnemers dat onder de grens van € 2,- valt is op 1 januari 2019: 124.132. Het totaal voor hen aangehouden kapitaal bedraagt per genoemde datum € 1.281.470. Let op, hieronder vallen ook de niet opgenomen pensioenen die onder de grens van € 2,- vallen.

^[1] Hiermee wordt bedoeld op een pensioenkapitaal dat op pensioendatum naar verwachting leidt tot een aanspraak kleiner dan de grens zoals genoemd in artikel 66 PW (€ 474,11 per jaar voor 2018).

^[2] Hiermee wordt bedoeld op een pensioenkapitaal dat op pensioendatum naar verwachting leidt tot een aanspraak gelijk aan of kleiner dan € 2,-.

1.5.4.2 IORP II

Vanaf 13 januari 2019 geldt de implementatiewet van de herziene Europese IORP-richtlijn (IORP II). De implementatiewet bestaat grofweg uit drie onderdelen waarbinnen een aantal subonderdelen zijn te onderscheiden:

1. Governance
2. Communicatie
3. Internationale uitvoering

Governance

Dit betreft met name de inrichting van sleutelfuncties. Het betreft de volgende functies:

- risicobeheerfunctie
- interne auditfunctie
- actuariële functie

In 2018 heeft StiPP keuzes gemaakt over de inrichting van de sleutelfuncties en bij welke personen deze sleutelfuncties worden belegd. Een complicatie daarbij werd gevormd door het feit dat het bestuur voornemens is om per 1 juli 2019 over te gaan naar een nieuw bestuursmodel. Om die reden moeten de keuzes omtrent de inrichting in feite twee keer worden gemaakt. Voor de eerste helft van 2019 heeft het bestuur de volgende waarnemend houders van de sleutelfuncties benoemd:

- Risicobeheerfunctie: de heer E.H.W. Bosman
- Interne auditfunctie: de heer P.G.H. Rinkes
- Actuariële functie: de heer H. Zaghdoudi

In 2019 zal het bestuur houders benoemen die vanaf de invoering van het nieuwe bestuursmodel per 1 juli 2019 de sleutelfuncties gaan vervullen.

Daarnaast worden in de implementatiewet extra eisen gesteld aan het beloningsbeleid en de verklaring inzake beleggingsbeginselen. StiPP zal deze eisen in 2019 verwerken in het fondsbeleid.

Communicatie

In de wettelijk verplichte pensioencommunicatie (Uniform Pensioenoverzicht en Pensioen 1-2-3) moet extra informatie worden opgenomen. Dit betreft onder meer de weergave van het bereikbaar pensioen op basis van drie scenario's op basis van de Uniforme Rekenmethodiek (URM). In 2018 heeft StiPP in overleg met PGGM en leverancier Idella voorbereidingen getroffen om tijdig aan de extra informatieverplichtingen te kunnen voldoen.

Internationale uitvoering

In de implementatiewet zijn de regels voor grensoverschrijdende collectieve waardeoverdracht verduidelijkt en aangescherpt. Dit heeft naar verwachting geen gevolgen voor StiPP.

1.5.4.3 Algemene Verordening Gegevensbescherming

Naast de Wet waardeoverdracht klein pensioen is eind mei 2018 ook de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) van kracht geworden. Om te voldoen aan deze verordening heeft StiPP haar eigen fondsdocumentatie en waar nodig ook de contracten met uitbestedingspartijen aangepast. Daarnaast is bij uitbestedingspartijen vastgesteld of zij voldoen aan de vereisten van de AVG. Het bestuur heeft hiermee vastgesteld dat zij voldoen aan de vereisten die de AVG stelt.

1.5.5 Toekomstscenario

Het bestuur heeft in 2017 op verzoek van sociale partners de uitvoering van de basisregeling tot 1 januari 2020 aanvaard. In de periode tot 2020 zal het fonds, met inachtneming van haar eigen verantwoordelijkheid, waar nodig en gewenst input leveren aan cao partijen om te komen tot een alternatief voor de basisregeling. Daarnaast is het bestuur in 2018 verder gegaan met het uitwerken van (eerder gemaakte) scenario-analyses als het gaat om de toekomst van pensioenopbouw in de flexbranche en de toekomstige ontwikkeling van StiPP.

1.5.6 Aanpassing beleggingsbeleid n.a.v. ALM studie 2017

In het bestuursverslag 2017 rapporteerde het bestuur over de uitkomsten van de ALM studie en de vormgeving van de nieuwe lifecycle. In 2018 heeft het bestuur de besluiten vanuit de ALM studie verwerkt in een nieuw strategisch beleggingsbeleid. De kern van de wijziging van het strategisch beleggingsbeleid is een risicovollere beleggingsmix voor de jongere deelnemers. De afbouw van het beleggingsrisico vindt vervolgens op vroegere leeftijd plaats (vanaf 47 jaar). Als gevolg hiervan worden er twee leeftijdscohorten aan de lifecycle toegevoegd. In paragraaf 1.10.1 wordt verder ingegaan op het nieuwe strategische beleggingsbeleid. De nieuwe lifecycle wordt met behulp van een uitgebreid transitieplan geïmplementeerd. Besloten is de implementatie van de nieuwe lifecycle gefaseerd in de eerste helft van 2019 uit te voeren. Alvorens te starten met de aanpassing van de beleggingsportefeuille naar de nieuwe lifecycle zal de lifecycle ook geïmplementeerd worden in het administratiesysteem. Het bestuur heeft in het kader van risicobeheersing besloten een transitie-manager aan te stellen die toeziet op het transitieproces en de aansluiting tussen de administratie en het vermogensbeheer in het bijzonder. Eind 2018 zijn alle voorbereidingen getroffen die nodig zijn voor implementatie in 2019. Het bestuur verwacht de nieuwe lifecycle medio 2019 uit te voeren.

1.5.7 Herijking integraal risicomanagement

In 2018 heeft door het bestuur een herijking plaatsgevonden van alle risico's van het fonds. Daarbij heeft het bestuur ook aandacht willen geven aan de wijze waarop het huidige risicomanagement is ingericht, de inrichting in de periode tot aan de implementatie van het nieuwe bestuursmodel en de wijze waarop binnen het nieuwe bestuursmodel het integraal risicomanagement wordt gestructureerd en uitgevoerd.

Wat betreft het huidige risicomanagement heeft het bestuur de IT-risico's, ook met betrekking tot de partijen aan wie het fonds diensten heeft uitbesteed, uitgebreid en zorgvuldig in kaart gebracht. Daarnaast beoordeelt het bestuur nu bij de bespreking van de diverse onderwerpen in de bestuursvergaderingen standaard het risico-aspect. In het kader van de IORP II-wetgeving heeft het bestuur een risico framework opgesteld. Voor de periode van 1 januari 2019 tot 1 juli 2019 (datum ingang van het nieuwe bestuursmodel) zijn door het bestuur drie waarnemend houders voor de drie sleutelfuncties aangesteld: een houder risicobeheerfunctie, een houder interne auditfunctie en een houder actuariële functie. Vanaf 1 juli 2019 zal een reglement sleutelfuncties gaan gelden waarin de inrichting, taken, rapportageverplichtingen en de mogelijkheden tot melding zijn opgenomen. Het fonds is ook gestart met de voorbereidingen op de zogenoemde eigenrisicobeoordeling (ERB) die pensioenfondsen tenminste 3-jarlijks moeten uitvoeren. De ERB is een instrument voor een pensioenfonds om inzicht te krijgen in de samenhang tussen de strategie van het pensioenfonds, de materiële risico's die het pensioenfonds kunnen bedreigen, de mogelijke consequenties hiervan voor de dekkingsgraad en de pensioenrechten van pensioengerechtigden en pensioenaanspraken van (gewezen) deelnemers. De ERB wordt door StiPP in 2019 verder uitgewerkt.

1.5.8 Wet verbeterde premieregeling

Per 1 september 2016 is de Wet verbeterde premieregeling in werking getreden. Met deze wet is het wettelijk kader voor premie- en kapitaalovereenkomsten (premieregelingen) gewijzigd. Het kapitaal dat in een dergelijke regeling wordt opgebouwd, hoeft niet meer op de pensioendatum in een vaste uitkering omgezet te worden, maar kan ook in de uitkeringsfase (deels) risicodragend worden belegd. Hiervoor is een nieuw type pensioenuitkering geïntroduceerd: een variabel pensioen. Doorbeleggen in de uitkeringsfase leidt naar verwachting tot een hoger pensioenresultaat dan de bestaande, vaste uitkering, maar geeft tegelijkertijd meer onzekerheid over de hoogte van de uitkering gedurende de looptijd. Variabele uitkeringen kunnen verhoogd, maar ook verlaagd worden.

1.5.8.1 Voorlopige keuze stabiele of variabele pensioenuitkering

Sinds 1 januari 2018 moeten alle deelnemers van 57 jaar en ouder de keuze krijgen voorgelegd of zij willen deelnemen aan een beleggingsbeleid gericht op een stabiel pensioen of een beleggingsbeleid gericht op een variabel pensioen. Uitgangspunt van het beleggingsprofiel, gericht op een variabele uitkering, is dat er risicovoller wordt belegd tot de pensioendatum en dat er minder of geen geleidelijke afbouw van risico plaatsvindt. Zowel de allocatie naar zakelijke waarden als de mate van afdekking van renterisico blijft in dit beleggingsprofiel bij StiPP op een stabiel niveau. StiPP heeft ten gevolge van de overdracht naar de nieuwe pensioen-uitvoeringsorganisatie niet vanaf 1 januari 2018 direct uitvoering kunnen geven aan deze verplichting. Met medeweten van de toezichthouder AFM heeft StiPP de betrokken deelnemers en gewezen deelnemers vanaf 1 juli actief benaderd over deze keuze. Dit betrof ruim 120.000 personen, van wie het overgrote deel een klein pensioen onder de zogenaamde afkoopgrens had. Dit resulteerde in een beperkt aantal van enkele honderden personen die kozen voor het beleggingsprofiel gericht op een variabele uitkering. Sindsdien worden alle nieuwe actieve deelnemers van 57 jaar en ouder en alle deelnemers en gewezen deelnemers die de leeftijd van 57 jaar bereiken, benaderd voor deze keuze.

Als gevolg van een wetswijziging per 1 januari 2019 waarvoor StiPP zich actief heeft ingezet, is de verplichting tot het aanbieden van de voorlopige keuze aan gewezen deelnemers vanaf 2019 beperkt tot personen met een pensioen boven de afkoopgrens. Dit zal voor StiPP de kosten van de nakoming van deze verplichting aanmerkelijk verlagen.

1.5.8.2 Uitvoering van een stabiel en/of variabel pensioen in de uitkeringsfase

StiPP biedt deelnemers sinds de oprichting van het pensioenfonds de mogelijkheid om een stabiel pensioen in te kopen bij het fonds. Het bestuur heeft in 2017 besloten geen gebruik te maken van de mogelijkheid om ook een variabele uitkering aan te bieden, mede op grond van het feit dat uit onderzoek onder deelnemers in deze categorie duidelijk werd dat er weinig belangstelling bestond voor de variabele uitkering.

Wel vindt StiPP het belangrijk dat deelnemers met een ingaand pensioen een weloverwogen keuze kunnen maken tussen de aankoop van een stabiele of een variabele uitkering, ook al biedt StiPP de laatste variant niet zelf aan. Vanuit het oogpunt van de zorgplicht en om deelnemers te faciliteren bij de keuze voor een variabel pensioen heeft het bestuur besloten om een externe partner te zoeken die de keuze van deelnemers voor een variabel pensioen kan begeleiden. De keuze is hiertoe gevallen op tussenpersoon Appletree. Aan de hand van een website en desgevraagd persoonlijke voorlichting kunnen geïnteresseerde deelnemers geïnformeerd worden over de mogelijkheden voor aankoop van een variabele uitkering en desgewenst begeleid worden bij de aankoop van een variabele uitkering.

1.5.9 Handhaving verplichtstelling

StiPP heeft een handhavingsbeleid ontwikkeld dat erop is gericht alle werkgevers en werknemers die onder de werkingssfeer van de pensioenvoorziening vallen, daadwerkelijk te laten bijdragen en deelnemen. De achterliggende reden om te investeren in handhaving is de beheersing van het risico 'geen premie, wel recht'. Deze verplichting die afgeleid kan worden uit de Pensioenwet houdt in dat een deelnemer pensioenopbouw moet ontvangen als hij daar recht op heeft, ook als hiervoor geen premie is betaald. Door StiPP wordt dit risico, gezien de kenmerken van de flexbranche, als één van de grootste risico's van het fonds gezien.

Het bestuur is er veel aan gelegen om de risico's van 'geen premie, wel recht' zoveel als mogelijk te beheersen. Dat gebeurt door een duidelijk en strak handhavingsbeleid te voeren, waardoor de kans zo gering mogelijk is dat werkgevers die onder de verplichtstelling vallen ten onrechte hun werknemers niet aanmelden bij het pensioenfonds. Tweede element in dit beleid is een strikte werkwijze ten aanzien van de betaling van de verschuldigde premies, waarbij getracht wordt om premie-achterstanden zoveel als mogelijk te voorkomen. Tot slot beschikt het fonds over een algemene reserve waaruit eventuele claims kunnen worden voldaan. Aangezien het lastig is om in te schatten welke risico's er op dit gebied in de toekomst gelopen worden, is besloten om geen specifieke voorziening te treffen voor dit risico. Het bestuur kiest met name voor het beheersen van het risico door een duidelijk handhavingsbeleid waarin voorkomen van schadegevallen ten laste van het collectief centraal staat.

Het aantal juridische procedures dat StiPP in 2018 heeft gevoerd in het kader van de handhaving van de verplichtstelling is relatief beperkt geweest. Mede als gevolg van de uitspraak van de Hoge Raad inzake de 'Care4Care'-procedure uit 2016 is sprake van een daling van het aantal gerechtelijke uitspraken over de handhaving door StiPP. Desondanks besteedt StiPP onverminderd aandacht, tijd en geld aan een intensieve handhaving van de verplichtstelling.

1.5.9.1 Handhavingsactiviteiten in 2018

2018 was ook voor de handhavingsportefeuille een transitiejaar. De handhavingsactiviteiten zijn met inachtneming van een 'freeze' periode, overgegaan van Syntrus Achmea naar PGGM. Speerpunten in 2018 voor handhaving waren:

- Inrichting dienst handhaving inclusief de overdrachtsactiviteiten;
- Juiste, tijdige en volledige aanlevering van gegevens;
- Aansluiten werkgevers die niet als uitzendonderneming geregistreerd zijn.

De nieuwe uitvoeringsorganisatie PGGM is in 2018 gestart met het converteren van de data, het overdragen van de processen en het implementeren van de uitvoeringsactiviteiten in het algemeen. Naast deze processen is tevens een aantal overdrachtsactiviteiten overgenomen en is gestart met het wegwerken van de werkvoorraad die is ontstaan als gevolg van de transitie.

In 2018 zijn in totaal 271 werkgevers aangeschreven in verband met een mogelijke aansluitplicht. Daarnaast zijn in totaal 500 werkgevers bezocht door PGGM.

Medio 2018 is een start gemaakt met de uitvoering van het boetebeleid bij niet-tijdig aanleveren van deelnemergegevens door werkgevers. In de periode mei/juni/juli zijn 163 boetes opgelegd. Ook is er in 2018 een pilot gedaan met het telefonisch rappelleren van werkgevers met betalingsachterstanden. Het telefonisch rappelleren zorgt voor een verlaging van 35% van werkgevers die in aanmerking komen voor een boete op grond van niet tijdige aanlevering.

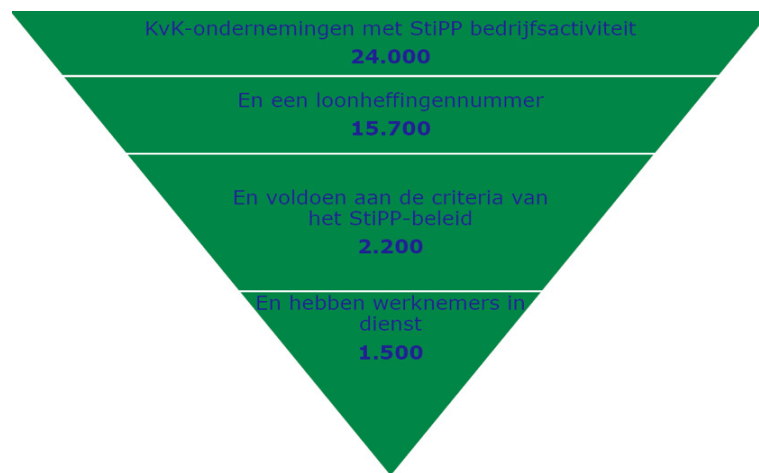
De Stichting Naleving Cao Uitzendkrachten (SNCU) heeft in 2018 383 pensioenonderzoeken opgestart, waarvan 187 dossiers in opdracht van StiPP. Dit heeft in 2018 geleid tot het opleggen van € 3,0 miljoen aan ambtshalve premie aan werkgevers. Daarnaast is voor in totaal € 673 duizend aan boete nota's en € 163 duizend aan administratiekosten opgelegd.

In 2018 hebben er acht aansluitkwesties tot een juridisch geschil geleid. In 2018 zijn in totaal in 13 werkgeversdossiers 19 bestuurders persoonlijk aansprakelijk gesteld.

WAADI-analyse

Als gevolg van de Wet Allocatie Arbeidskrachten door Intermediairs (WAADI) dienen ondernemingen die personeel beschikbaar stellen aan derden dit te vermelden in het Handelsregister. StiPP gebruikt dit handelsregister om na te gaan of werkgevers mogelijk onder de verplichtstelling van StiPP vallen.

De analyse van het WAADI-register ziet er voor 2018 als volgt uit:

1.5.9.2 Verzoeken Geen premie wel recht

In 2018 heeft de pensioen technische commissie van StiPP zich gebogen over twee concrete claims inzake 'geen premie, wel recht'. In beide casusposities is besloten om de rechten toe te kennen. In 2018 ging dit om circa € 4.800 aan pensioenkapitaal. StiPP beschikt over een algemeen beleidskader dat toepasbaar is bij de beoordeling van toekomstige claims.

1.5.10 Communicatiebeleid

Alle communicatie-activiteiten in 2018 stonden in het teken van de doelstellingen uit het communicatiejaarplan:

- Bouwen aan vertrouwen;
- De wettelijke communicatie (efficiënt) op orde;
- Pensioenbewustzijn en pensioenbekwaamheid;
- Risicobewustzijn.

In verband met de overname van de uitvoering door PGGM lag de focus in 2018 op de uitvoering van de pensioenregelingen de zorg dat deelnemers en werkgevers hier zo weinig mogelijk hinder van zouden ondervinden. Hiertoe is een transitiecommunicatieplan opgesteld. Daarnaast wenste StiPP niet alleen te voldoen aan wettelijke communicatie-eisen. StiPP richt zich uitdrukkelijk op lage kosten, gemak en efficiency met als uitgangspunt om daar waar mogelijk digitaal te communiceren.

StiPP heeft in 2018 een aantal doelstellingen geformuleerd ter ondersteuning van de digitale strategie. De doelstellingen zijn allemaal gerealiseerd.

– *Deelnemer regelt zijn pensioenzaken online.*

Resultaat: In 2018 is het websitebezoek en het bezoek van Mijn StiPP Pensioen (deelnemersportaal) flink gestegen ten opzichte van 2017. Het aantal unieke bezoekers op de website is toegenomen met 64% (van 260.545 ultimo 2017 naar 427.946 ultimo 2018) en op Mijn StiPP Pensioen met 130% (van 101.936 ultimo 2017 naar 234.035 ultimo 2018). De doelstelling op beide kanalen was een toename van 25%.

– *Deelnemer vindt zelf antwoord op zijn vraag.*

Resultaat: In 2018 is een nieuwe zoekfunctionaliteit op de website in gebruik genomen. In 85% van de gevallen wordt de zoekterm die de deelnemer intypt herkend. De doelstelling was een herkenning van 75%.

– *Deelnemer laat zijn e-mailadres achter en gaat (stilzwijgend) akkoord met digitale communicatie.*

Resultaat: In 2018 is het aantal deelnemers waarvan een e-mailadres bekend is flink gestegen ten opzichte van 2017. Het aantal is toegenomen met 58% (van 380.948 naar 601.883). De doelstelling was een toename van 20%.

In aanvulling op de focusdoelstelling zoals hiervoor vermeld heeft StiPP in 2018 aandacht besteed aan de volgende communicatiethema's die samenhangen met relevante wijzigingen in wet- en regelgeving:

- Eénzijdige afkoop;
- Wet verbeterde premieregeling;
- Aanpassing beleggingsbeleid;
- Wet automatische waardeoverdracht;
- Handhaving.

De communicatie heeft plaatsgevonden door middel van nieuwsbrieven aan werkgevers en deelnemers, nieuwsberichten op de website en voorts door het directe aanschrijven van deelnemers en werkgevers.

Het bestuur heeft in 2018 drie campagnes ingezet om deelnemers adequaat te informeren over gebeurtenissen die voor hen relevant zijn. De campagnes richtten zich op de deelnemers die nieuw in dienst treden, de deelnemers die vertrekken bij StiPP en het moment dat het UPO (Uniform Pensioenoverzicht) aan (gewezen) deelnemers wordt verzonden.

1.5.11 Administratieve processen en uitbesteding

StiPP heeft nagenoeg al haar bedrijfsprocessen uitbesteed aan andere partijen. Aan het uitbesteden is voor het fonds een aantal risico's verbonden. Het bestuur heeft daarom beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met uitbesteding van (delen van) bedrijfsprocessen. Het bestuur is en blijft te allen tijde verantwoordelijk voor de beheersing van het door het fonds te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed. Het uitbestedingsbeleid van het fonds is in overeenstemming met de 'Beleidsregel Uitbesteding' van De Nederlandsche Bank.

Het toezicht op de uitvoering van het uitbestedingsbeleid is in handen van de AO/IC- en uitbestedingscommissie, die op haar beurt weer rapporteert aan het bestuur. In 2018 is er veel aandacht van het bestuur geweest voor de ISAE-rapportages. Met name het ontbreken van een ISAE type II van de nieuwe uitvoeringsorganisatie

PGGM in de eerste helft van 2018 was een aandachtspunt. In het kader van de transitie van StiPP naar PGGM is afgesproken dat PGGM over het eerste halfjaar 2018 een ISAE-rapportage type I en over het 2e halfjaar ISAE-rapportage type II oplevert. Omdat StiPP en haar accountant over het gehele boekjaar 2018 zekerheid willen krijgen over de beheersing van het pensioenbeheersysteem, zijn aanvullende beheersingsmaatregelen in het eerste halfjaar getroffen.

Verder is de invoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) per 25 mei 2018 een belangrijk onderwerp van bespreking geweest in de AO/IC. Omdat de partijen waaraan de bedrijfsprocessen zijn uitbesteed veelal verwerker zijn van persoonsgegevens behoeft de uitbestedingsovereenkomsten en de daaraan gekoppelde verwerkersovereenkomsten aanvulling en aanpassing.

Het pensioenbeheer en het vermogensbeheer zijn de grootste onderdelen van het fonds die zijn uitbesteed. Hieronder wordt kort aangegeven welke ontwikkelingen hebben plaatsgevonden.

1.5.11.1 Pensioenbeheer

Per 1 januari 2018 is de overstap van Syntrus Achmea Pensioenbeheer naar PGGM gemaakt. Dit betekent dat de controle op de uitbestedingspartijen enerzijds bestond uit het beoordelen van de rapportages in het kader van de transitie, de afsluiting bij Syntrus Achmea en anderzijds uit het monitoren van het inregelen van de processen bij PGGM met de bijbehorende risico's als gevolg van de overstap.

StiPP heeft na de transitie met PGGM verder invulling gegeven aan de wijze waarop gerapporteerd wordt over de dienstverlening en regelmatig gesproken over en invulling gegeven aan nadere invulling van rapportages. Ook heeft er een IT dialoogsessie plaatsgevonden met als doel inzicht te krijgen in en een oordeel te vormen over, de IT-risico's die StiPP loopt bij de uitbesteding aan PGGM.

Over de eerste helft van het jaar 2018 is door PGGM een ISAE 3402 type I verklaring opgeleverd. Als gevolg hiervan zijn extra controles en analyses uitgevoerd door PGGM om de interne beheersing over de eerste helft van 2018 aantoonbaar te maken. Hierbij is ook de interne audit afdeling van PGGM betrokken. Na een aantal besprekingen tussen het bestuur van StiPP, de huisaccountant van PGGM en de fondsaccountant (KPMG) is vastgesteld dat de interne beheersing over de eerste helft van het jaar voldoende is gebleken. Over de tweede helft van het jaar 2018 heeft PGGM een ISAE 3402 Type II verklaring aan StiPP beschikbaar gesteld die ook de werking beoordeelt. Uit de rapportage zijn geen significante bevindingen gebleken. Hiermee is de interne beheersing over het gehele jaar 2018 door het bestuur voldoende geacht.

1.5.11.2 Vermogensbeheer

In 2017 heeft er met Kempen een IT dialoogsessie plaatsgevonden met als doel inzicht te krijgen in en een oordeel te vormen over de IT-risico's die StiPP loopt bij de uitbesteding aan Kempen. Ook is de 5-partijenovereenkomst, die in het kader van het risico-afbouwmodel is afgesloten, aangepast in verband met de aanpassing van de lifecycle in 2019. Daarnaast heeft het bestuur een 'site-visit' bij Kempen gehad om zelf te zien hoe de operationele processen van de backoffice in de praktijk werken.

1.5.11.3 Custodian

In 2018 hebben er verschillende gesprekken plaatsgevonden met de custodian Kasbank. Deze gesprekken hadden tot doel inzicht te krijgen in de (IT-) risico's bij Kasbank en ook meer grip te krijgen op de rapportages die door Kasbank worden geleverd. In het evaluatiegesprek aan het einde van het jaar is ook aandacht besteed aan de volgende onderdelen: organisatie & personeel, klantgerichtheid en de contractuele afspraken.

1.5.11.4 ISAE certificering

StiPP heeft over het boekjaar 2018 drie ISAE 3402 rapporten ontvangen. Dit betrof de volgende rapporten:

ISAE 3402 type II: Pensioenbeheer – PGGM Pensioenbeheer B.V.

ISAE 3402 type II: Vermogensbeheer – Kempen Capital Management B.V.

ISAE 3402 type II: Vermogensbeheer – KAS BANK N.V.

De AO/IC- en uitbestedingscommissie heeft de rapporten van de uitbestedingspartijen beoordeeld en geen materiële bevindingen geconstateerd die van invloed zijn op de jaarrekening.

Ten aanzien van het ISAE type II rapport Pensioenbeheer geldt als gevolg van de transitie dat deze ziet op de periode 1 juli tot en met 31 december 2018. Voor de periode 1 januari tot en met 30 juni 2018 geldt dat de opzet en het bestaan van de beheersmaatregelen zijn goetst door Internal Audit van PGGM. De externe accountant heeft in haar controle kennis genomen van de bevindingen.

1.5.12 Haalbaarheidstoets en risicohouding

In 2015 heeft StiPP in overleg met cao partijen een eerste vaststelling van de risicohouding gedaan. In deze risicohouding, die zich richt op de ingegane pensioenen, zijn de verwachte (onder)grenzen voor het pensioenresultaat voor de ingegane pensioenuitkeringen opgenomen. Bij de berekening van het pensioenresultaat wordt de som van de verwachte uitkeringen over een periode van 60 jaren conform het fondsbeleid afgezet tegen de som van de verwachte uitkeringen volledig geïndexeerd op basis van prijsinflatie. De verwachte economische scenario's waarmee wordt gerekend zijn door DNB voorgeschreven. Elk jaar wordt het pensioenresultaat met deze zogenaamde 'haalbaarheidstoets' opnieuw vastgesteld en toetst het bestuur of de resultaten boven de vastgestelde ondergrenzen blijven. De ondergrenzen zijn in overleg met sociale partners als volgt geformuleerd:

- Ondergrens 1: Vanuit de situatie waarbij de dekingsgraad gelijk is aan het Vereist Eigen Vermogen dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 75%;
- Ondergrens 2: Vanuit de feitelijke dekingsgraad dient de mediaan van het pensioenresultaat tenminste gelijk te zijn aan 75%;
- Ondergrens 3: Vanuit de feitelijke dekingsgraad mag de afwijking ten opzichte van de mediaan in het geval van een 'slechtweers scenario' (lees: 5e percentiel) maximaal 25% bedragen.

Het bestuur heeft in 2015 ook de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld. De risicohouding is gekwantificeerd als de hoogte van het vereist eigen vermogen voor de uitkeringenpool. Het bestuur heeft vastgesteld dat het vereist eigen vermogen voor de uitkeringenpool niet lager mag zijn dan 5% en niet hoger dan 10%.

Het bestuur heeft in 2018 de haalbaarheidstoets uitgevoerd op basis van de situatie van het fonds per 1 januari 2018. Hieruit bleek dat het pensioenresultaat met 78% als uitkomst, binnen de vastgestelde langetermijngrenzen valt. De afwijking van het pensioenresultaat in het slechtweersscenario ten opzichte van het verwachte scenario sluit, met 19% als uitkomst, aan bij de door het bestuur vastgestelde maximale afwijking. Het vereist eigen vermogen voor risico van het fonds in de uitkeringenpool bedroeg ultimo 2017 5,3% en voldoet daarmee ook aan de kortetermijnrisicohouding van het fonds.

1.5.13 Kwantitatieve risicohouding

In de opbouwfase wordt de kwantitatieve risicohouding vertaald in de relatieve afwijking van de pensioenuitkering op de pensioendatum in een pessimistisch scenario (5% percentiel) ten opzichte van de pensioenuitkering in een gemiddeld scenario (mediaan). De relatieve afwijking is, vanwege het verschil in beleggingshorizon, sterk afhankelijk van de leeftijd. Stipp kiest derhalve bewust voor een naar leeftijd gedifferentieerde risicohouding.

Het bestuur heeft de risicohouding zo geformuleerd dat aangesloten wordt bij de uitkomsten. De percentages zijn naar boven toe afgerond om schommelingen in uitgangspunten op te kunnen vangen. Duidelijk is ook geworden dat de enige variabele die van invloed is op de percentages aan relatieve afwijking (de risicohouding) de weging naar zakelijke waarden per leeftijdsgroep is. Dit betekent dat, indien sociale partners of het verantwoordingsorgaan de relatieve afwijking hoger of lager willen zetten, het beleggingsbeleid ingrijpend anders zou moeten worden vormgegeven. Tot slot is geconcludeerd dat, naarmate de leeftijd van de deelnemer hoger wordt, de relatieve afwijking – als norm – lager wordt. Dit betekent dat er meer risico wordt geaccepteerd bij de deelnemers met een langere beleggingshorizon dan bij de deelnemers met een kortere beleggingshorizon.

Risicohouding vaste uitkering. Maximale relatieve afwijking:

Leeftijd	25	35	45	55	65
Relatieve afwijking	80%	75%	60%	40%	10%

Risicohouding variabele uitkering. Maximale relatieve afwijking:

Leeftijd	25	35	45	55	65
Relatieve afwijking	80%	75%	65%	45%	20%

Risicohouding uitkeringsfase:

	Ambitie	Ondergrens	Bandbreedte
Pensioenuitkering	Nominaal	Nominaal	N.v.t.
Toeslag	Geen	0%	N.v.t.
Kans op korten	0%	10%	N.v.t.
VEV	8%	5%	5% – 10%

1.6 Governance, cultuur en gedrag

1.6.1 Integriteitsbeleid

Het integriteitsbeleid van het fonds is er op gericht om integriteitsrisico's tot een minimum beperkt te houden, door elke vorm en schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling met een partij waarmee het fonds zaken doet, zoveel mogelijk te vermijden (norm 18 Code).

Het beleid uit zich onder andere in de 'compliance-uitvraag' die voorafgaand aan elke bestuursvergadering wordt gedaan onder de verbonden personen. Hierbij wordt aan verbonden personen gevraagd om elementen die betrekking hebben op de gedragscode, zoals het ontvangen van geschenken en het aanvaarden van nevenfuncties, te melden. Deze meldingen worden besproken tijdens de bestuursvergadering. Daarnaast toetst het bestuur jaarlijks de integriteitsaspecten van het eigen functioneren. Partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed worden ook jaarlijks geëvalueerd. Op deze wijze wordt op meerdere manieren adequaat invulling gegeven aan de uitvoering van het integriteitsbeleid.

In 2018 zijn enkele wijzigingen in het integriteitsplan doorgevoerd. De wijzigingen betreffen met name de overgang van Syntus Achmea naar PGGM. Daarnaast zijn per risico de beheersmaatregelen meer uitgebreid beschreven. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om maatregelen die het fonds heeft genomen als het gaat om het vermijden van omkoping, ontduiking of oneigenlijk gebruik van fiscale wetgeving en cybercrime. In 2019 zal het integriteitsplan worden herschreven naar een meer fondsspecifiek integriteitsbeleid.

1.6.2 Naleving Code Pensioenfondsen

Vanaf 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) in werking getreden. De Code is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid. Het bestuur heeft in een apart document vastgelegd in welke mate aan de normen wordt voldaan. Eén keer per jaar bespreekt het bestuur de naleving van de Code. Er wordt dan ook stilgestaan in hoeverre er wijzigingen zijn opgetreden die van invloed zijn op de (toepassing van de) normen in de Code.

Het bestuur legt verantwoording af over de naleving van de Code volgens het 'pas toe of leg uit' beginsel. Dit betekent dat het bestuur de normen van de Code toepast. Alleen daar waar het beleid van het fonds (deels) afwijkt van de norm, wordt dit gemotiveerd in het bestuursverslag.

1.6.2.1 Ontwikkelingen bij het fonds en de relatie met de Code

Het bestuur heeft in 2018 een aantal ontwikkelingen doorgemaakt of in gang gezet die hebben bijgedragen aan de mate waarin het bestuur aan de normen in de Code voldoet.

1.6.2.2 Gerapporteerde afwijkingen van de Code in het vorige jaarverslag

In 2018 is er een nieuwe versie van de Code verschenen opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid. Hierin zijn, ten opzichte van de oude code, enkele wijzigingen doorgevoerd. In dit jaarverslag wordt gerapporteerd op basis van de nieuwe normen.

1.6.2.3 Afwijkingen beleid fonds ten opzichte van de Code in het verslagjaar 2018

Het fonds voert op een aantal onderdelen een afwijkend beleid ten opzichte van de Code. Hieronder wordt dit verder gemotiveerd.

Norm 31

De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.

StiPP beschikte eind 2018 nog niet over een diversiteitsbeleid. In begin 2019 zal een apart diversiteitbeleid worden opgesteld.

Norm 33

In zowel het bestuur als het Verantwoordingsorgaan of het Belanghebbendenorgaan is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.

In het bestuur hebben noch vrouwen noch personen onder de 40 jaar zitting. Evenmin is er een stappenplan om de diversiteit te bevorderen. Vanwege de overgang naar een nieuw bestuursmodel, tegelijk met nieuwe betrokkenen heeft het zittende bestuur besloten om in 2018 geen grote inspanningen te verrichten ten aanzien van deze norm. Wel heeft het bestuur de bevordering van de diversiteit in de nieuwe fondsorganen als speerpunt benoemd. Afhankelijk van de invulling van het nieuwe bestuur per 1 juli 2019, in het omgekeerd gemengd model, wordt er een stappenplan opgesteld om tot de gewenste invulling te komen.

In het Verantwoordingsorgaan zitten ten minste één vrouw en één man. Daarnaast hebben zowel mensen boven als onder de 40 zitting.

1.6.3 Naleving gedragscode

Het bestuur heeft een gedragscode vastgesteld. In die code staat een aantal algemene bepalingen met betrekking tot gedragsregels voor verbonden personen van het fonds. De door het bestuur benoemde compliance officer ziet toe op de naleving van deze code. Alle verbonden personen ondertekenen jaarlijks een verklaring over het naleven van de gedragscode (norm 16 Code). Er zijn geen overtredingen op de naleving van de gedragscode geconstateerd. Op basis van de ontvangen informatie heeft de compliance officer geen reden om, de verschillende organisaties in ogenschouw nemende, aan te nemen dat er op functieniveau sprake zou zijn van belangenverstremming voor de individuele verbonden personen.

1.6.4 Zelfevaluatie

De bestuurlijke zelfevaluatie over 2018 heeft op 14 december 2018 plaatsgevonden. De zelfevaluatie is begeleid door een externe adviseur. Per bestuurder is de individuele effectiviteit besproken. Vervolgens is ingegaan op de wijze van besturen, het ontwikkelen van de minder sterke – en het benutten van elkaars sterke punten.

De volgende aandachtspunten zijn uit de evaluatie naar voren gekomen en zullen aan het nieuwe bestuur per 1 juli 2019 worden meegegeven:

- Het behoud van de bestuurlijke focus gedurende de overgang naar de nieuwe bestuurlijke situatie vanaf 1 juli 2019;
- Het behoud en de uitbouw van het bestuurlijk draagvlak;
- Een juiste, professionele balans in het team, zonder een informele harde kern;
- Evaluatie van de effectiviteit van het bestuur, met name in de opstartfase, met als doel meer focus, en het scherper nadenken over de vraag, of er voldoende ruimte wordt geboden aan bestuursleden om optimaal professioneel bezig te kunnen zijn.

1.6.4.1 Geschiktheid

De Pensioenfederatie heeft in 2017 een vernieuwde *Handreiking* uitgebracht: *Handreiking Geschikt pensioenfondsbestuur 2017* (hierna: *de Handreiking*). Naar aanleiding van deze vernieuwde *Handreiking* heeft het bestuur begin 2018 haar geschiktheidsdocumentatie aangepast. Het bestuur heeft hierbij een aantal nieuwe elementen, die ook genoemd worden in *de Handreiking*, toegevoegd aan de fondsdocumenten over geschiktheid. Concreet betekent dit:

- vastleggen van de visie van het bestuur op leren en ontwikkelen;
- toevoeging van het geschiktheidsniveau B-plus als vereiste voor bestuurders met vermogensbeheer als specifiek aandachtsgebied;
- explicitering van de 'permanente educatie';
- explicitering van het feit dat het bestuur zich volledig aansluit bij de eindtermen geschiktheid zoals genoemd in de *Handreiking Geschikt pensioenfondsbestuur 2017*.

Verder heeft het bestuur bepaald dat zij de permanente educatie en de onafhankelijke toetsing van het geschiktheidsniveau verder gaat invullen. Jaarlijks vindt een herijking van het geschiktheids- en opleidingsplan plaats, om vast te stellen hoe het bestuur kwalificeert en welke mogelijke lacunes er ingevuld moeten worden.

1.6.4.2 Opleidingen

Een belangrijk onderdeel van het op peil houden van de geschiktheid is het volgen van opleidingen. Het bestuur heeft op basis van voorbereidingen door de verschillende commissies op diverse onderwerpen verdiepingsbijeenkomsten georganiseerd. Deze bijeenkomsten hebben tot doel om op één specifiek aandachtsgebied gezamenlijk kennis op te doen en daarnaast om op basis hiervan te komen tot beleid. In 2018 betrof dit onder andere bijeenkomsten op het gebied van risicomanagement en -houding, scenario-analyses, strategisch beleggingsbeleid, investment cases en de risicobudgetstudie inclusief rentebeleid. Daarnaast hebben verschillende bestuursleden themadagen bezocht van toezichthouders en de pensioenkoepels. Ook zijn er door individuele bestuursleden opleidingen gevolgd, onder andere op het gebied van risicomanagement en compliance.

1.6.5 Toezichthouders

StiPP staat als pensioenfonds onder toezicht van DNB en AFM. Omdat StiPP sinds 2016 kwalificeert in de toezichtklasse T3, vindt er intensief overleg met de toezichthouders plaats. Met DNB vinden periodieke overleggen plaats. DNB spreekt in principe ook jaarlijks met de raad van toezicht, de accountant en de certificerend actuaris. Dit jaar heeft DNB alleen gesproken met de raad van toezicht. De periodieke overleggen in 2018 stonden voornamelijk in het teken van de transitie van de pensioenadministratie en de invoering van het nieuwe bestuursmodel per 1 juli 2019. Ook het onderzoek naar de strategische risico's en de aanbevelingen van de accountant en certificerend actuaris naar aanleiding van het jaarwerk 2017 zijn in deze overleggen aan de orde gekomen.

Naast de periodieke overleggen wordt er elk jaar een aantal onderzoeken uitgevoerd of wordt het fonds gevraagd mee te doen met een uitvraag over een specifiek onderwerp. In 2018 betrof dit zeven onderzoeken van DNB en één van de AFM. Het betrof de volgende onderzoeken:

Strategische risico's en verandervermogen (DNB)

Naar aanleiding van de nulmeting van het strategisch risico dat heeft plaatsgehad, worden in dit onderzoek fondsspecifieke strategische risico's verder verdiept en zal worden onderzocht in hoeverre concrete maatregelen zijn genomen ter vergroting van het verandervermogen.

In een update heeft het bestuur DNB geïnformeerd over de scenario-analyse Wet Waarde-overdracht Kleine Pensioenen, de herziene missie, visie en strategie en de herziene risicorapportage.

Transitie pensioenadministratie (DNB)

Bij de transitie van een pensioenadministratie spelen specifieke risico's die de continuïteit en betrouwbaarheid van het pensioenbeheer kunnen raken. Op basis van het kader voor beheersing van transities beoordeelt DNB in hoeverre de specifieke risico's adequaat worden beheerst.

Per brief d.d. 30 maart 2018 is DNB geïnformeerd over de stand van zaken ten aanzien van de transitie van StiPP naar de nieuwe pensioenuitvoerder PGGM. In de beantwoording is aangegeven dat naar verwachting per 13 januari 2019 aan alle IORP II vereisten zal zijn voldaan. Uitzondering hierop is de rapportage- en meldplicht van de sleutelfunctiehouders. In verband met de overgang naar het omgekeerd gemengd bestuursmodel per 1 juli 2019 zal vastlegging medio 2019 zijn gerealiseerd. Tot dan wordt aangesloten bij bestaande rapportages en procedures.

Vragenlijst IORP II (DNB)

DNB heeft in het najaar van 2018 een uitvraag uitgestuurd over de mate waarin de pensioen-fondsen voorbereid waren op de implementatie van (een aantal aspecten van) IORP II, zoals de voorinrichting van de risicobeheerfunctie, interne auditfunctie en de actuariële functie.

Het fonds heeft de vragenlijst van DNB ingevuld en ingediend.

Wet verbeterde premieregeling (DNB)

Dit onderzoek had tot doel om vast te stellen in hoeverre pensioenfondsen met een DC-regeling compliant zijn aan de Wet verbeterde premieregeling. Het onderzoek bestond uit een self-assessment gevolgd door een aantal verdiepende gesprekken.

Het fonds heeft het self-assessment ingevuld geretourneerd aan DNB. Vervolgens heeft een overleg plaatsgevonden met DNB waarin een en ander nader is toegelicht. In dit gesprek hebben DNB en het fonds onder andere gesproken over de totstandkoming van de risicohouding, de beleggingsprofielen en de keuze om (vooralsnog) geen variabele uitkering uit te voeren.

Vragenlijst niet-financiële risico's (DNB)

DNB heeft een Sectorbrede uitvraag gedaan naar niet-financiële risico's, waarbij gedacht wordt aan integriteits-, operationele- en IT-risico's. Doel van de uitvraag was het verkrijgen van inzicht in deze risico's en de beheersing ervan bij StiPP.

De vragenlijst is gezamenlijk met PGGM ingevuld en voorzien van een nadere toelichting ingediend bij DNB.

Enquête voorbereiding DLR en XBLR (DNB)

Het huidige rapportagesysteem van DNB, e-line, wordt komende jaren vervangen. Via een enquête wilde DNB inzichtelijk krijgen hoe ver fondsen zijn in de voorbereiding op het gebruik van het nieuwe rapportagesysteem.

De enquête is in samenwerking met PGGM ingevuld en geretourneerd aan DNB.

Onderzoek keuzebegeleiding bij premieregelingen (AFM)

AFM heeft onderzoek gedaan naar keuzebegeleiding door pensioenfondsen die een premieregeling uitvoeren. Het onderzoek heeft als doel om inzicht te krijgen in de ontwikkelingen in de markt, in relatie tot de Wet verbeterde premieregeling en in de wijze waarop pensioenfondsen hun deelnemers op het voorlopige

keuzemoment begeleiden bij het maken van een actieve keuze tussen een stabiele en een variabele uitkering. Daarnaast wenste AFM inzicht te krijgen in hoe pensioenfondsen omgaan met de informatie-inwinning ten behoeve van de advisering van deelnemers met beleggingsvrijheid.

Het fonds heeft AFM geïnformeerd over de wijze waarop StiPP de keuzebegeleiding heeft ingericht. Vervolgens is een schriftelijke reactie ontvangen met de bevindingen van AFM. De bevindingen betroffen met name het voorlopig keuzemoment. Het fonds heeft op dit punt inmiddels de nodige aanpassingen getroffen.

Overige bespreekpunten toezichthouders

In 2018 is met AFM gecorrespondeerd over de informatieverstrekking over de voorlopige en definitieve keuze middels het standaardmodel. StiPP heeft AFM eind 2017 geïnformeerd dat het fonds in verband met de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie per 1 januari 2018 niet in staat was om de individuele deelnemer actief te informeren over de voorlopige keuze voor een stabiele dan wel een variabele uitkering door middel van het wettelijk verplichte standaardmodel (art. 7d Besluit Wet verbeterde premieregeling). Per 1 juli 2018 is het standaardmodel ingevoerd door StiPP waarmee aan de wettelijke verplichting wordt voldaan.

1.6.6 Klachten en geschillen

In 2018 heeft de Klachten- en geschillencommissie twee klachten ontvangen en afgehandeld.

De eerste klacht, die heeft voorgelegen bij de Klachten- en geschillencommissie, betrof een klacht over het besluit van StiPP om de verplichtstelling niet van toepassing te laten zijn op de werkgever van de klager. StiPP is door de klager aangeschreven omdat deze van mening was dat hij/zij benadeeld werd door dit besluit. Klager stelt gedurende 7 jaar financieel benadeeld te zijn vanwege het moeten treffen van een toekomstvoorziening nu zijn premie-wel-recht-aanspraak op basis van het bedoelde besluit is afgewezen. De Klachten- en geschillencommissie heeft geconcludeerd dat op basis van onderzoek naar de werkingssfeer terecht was geconcludeerd dat de werkgever niet voor meer dan 50% van de loonsom personeel en toezicht ter beschikking stelt, waardoor de verplichtstelling niet van toepassing was. De klacht is om die reden afgewezen.

De tweede klacht betrof een klacht naar aanleiding van het afwijzen van een toekenning van nabestaandenpensioen uit hoofde van de Basispensioenregeling. Klager was van mening dat hij/zij recht had op een nabestaandenpensioen van zijn/haar overleden partner met wie hij/zij een samenlevingsovereenkomst had. Uit de correspondentie van het fonds meende hij/zij een gerechtvaardigd vertrouwen te kunnen ontlenen dat er recht zou zijn op een nabestaanden-pensioen. De Klachten- en geschillencommissie oordeelde, dat de klager niet kwalificeerde als partner in de zin van de Basisregeling van StiPP, waardoor er geen sprake was van een onjuiste uitvoering van de Basisregeling door de administrateur. Doordat specifieke communicatie-uitingen vanuit het fonds mogelijk anders hebben doen vermoeden, waardoor klager er redelijkerwijs op mocht hopen dat hij/zij aanspraak kon maken op het nabestaandenpensioen van zijn/haar overleden partner, heeft de Klachten- en geschillencommissie besloten een beroep te doen op artikel 43 van de Basisregeling en voor de klager een bijzondere voorziening te treffen.

Geen van beide klachten heeft geleid tot escalatie naar de Ombudsman Pensioenen.

1.6.7 Meldingen conform artikel 96 Pensioenwet

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het fonds in het boekjaar 2018 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het fonds in het boekjaar 2018 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2018 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld;
- In het boekjaar 2018 geen herstelplan als bedoeld in artikel 138 van de Pensioenwet van toepassing is.

1.7 Financiële positie

1.7.1 Ontwikkeling financiële positie

Ondanks een rendement van -2,69% groeide het vermogen van StiPP tot ruim € 1,7 miljard, door de premie-inkomsten van € 297 miljoen. De algemene reserve steeg in 2018 met bijna € 22 miljoen naar meer dan € 110 miljoen. De dekkingsgraad van het fonds van 109,1% eind 2017, is gestegen naar 110,3% eind 2018. Er is geen sprake van een dekkings- of reservetekort.

Voor de dekking van de toegezegde pensioenaanspraken en de pensioenkapitalen van de (gewezen) deelnemers houdt StiPP voorzieningen aan. Voor de toegezegde pensioenaanspraken, voor degenen die een pensioenuitkering van het fonds ontvangen, kent StiPP de voorziening voor risico van het pensioenfonds. De saldi van de pensioenrekeningen van de (gewezen) deelnemers, het pensioenkapitaal, zijn opgenomen in de voorziening voor risico van de deelnemers. De voorzieningen voor risico deelnemers en risico fonds zijn door nieuwe premies, ondanks negatief beleggingsrendement en mutaties in de uitkeringspool in 2018 ten opzichte van 2017 toegenomen:

Bedragen in deze tabel × € 1.000.000	2018	2017
Voorziening voor risico deelnemers	1.488	1.352
Voorziening voor risico pensioenfonds	88	76

De financiële positie van het fonds wordt verder uitgebreid beschreven in de jaarrekening (hoofdstuk 3).

1.7.1.1 Kostendekkende premie

De kostendekkende premie over het boekjaar bedraagt € 281.045 en de feitelijke premie over het boekjaar bedraagt € 295.952. De werkelijk ontvangen premie is hoger dan de kostendekkende premie. De samenstelling van de kostendekkende premie ziet er als volgt uit:

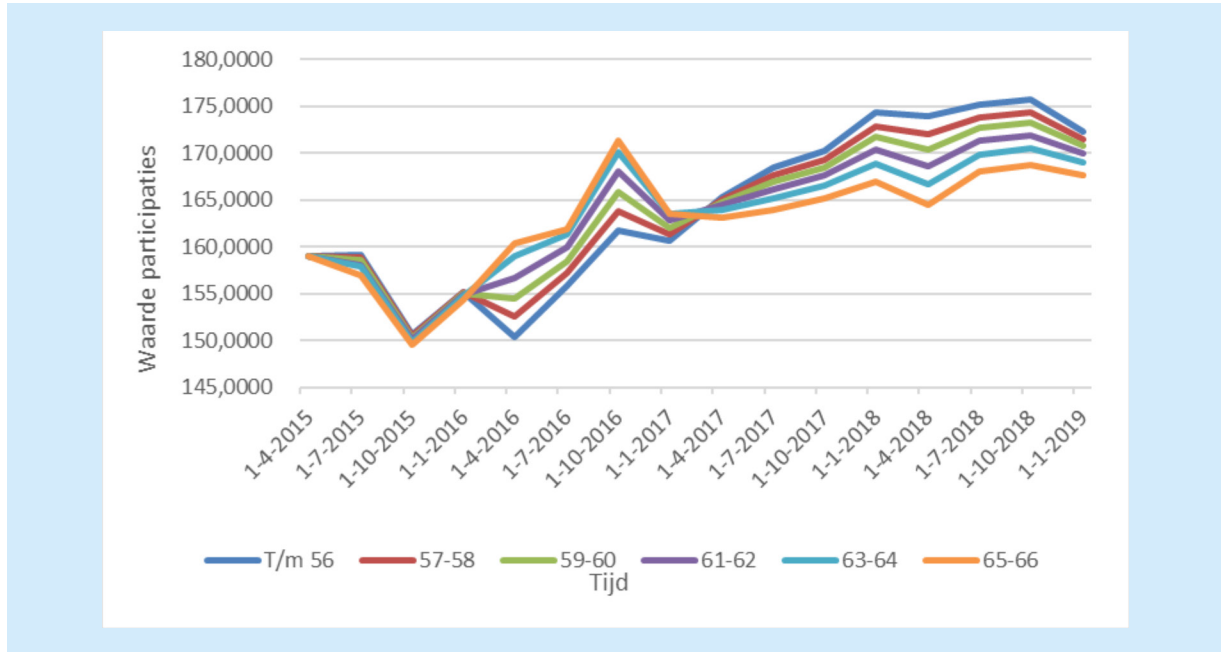
Bedragen in deze tabel × € 1.000	2018
Kosten pensioenopbouw	€ 244.203
Pensioenuitvoeringskosten	€ 17.407
Solvabiliteitsopslag	€ 10.215
Risicopremies ⁵	€ 9.220

In 2018 is de premie kostendekkend.

⁵ De risicopremies betreft de premies voor het nabestaandenpensioen, premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en algemene risico's.

1.7.1.2 Beleggingen

Aangezien StiPP in de opbouwfase een beschikbare premieregeling uitvoert, is de hoogte van het pensioenkapitaal van de (gewezen) deelnemers direct afhankelijk van de waardeontwikkeling van de beleggingen. Deze laat zich het beste meten in de ontwikkeling van de waarde van de participaties in de beleggingsdepots van StiPP. In onderstaande grafiek leest u de ontwikkeling van deze participatiewaarden van de verschillende leeftijdsgroepen.

Toelichting grafiek

Vanaf april 2015 is StiPP begonnen met een beleggingsbeleid gericht op het afbouwen van risico's voor de groep die 10 jaar voor hun pensioendatum zitten. Het beleggingsrendement van StiPP in 2018 is voor de zes leeftijdsgroepen gezamenlijk $-2,69\%$. Dit negatieve rendement wordt met name veroorzaakt door een negatief rendement op de Zakelijke Waarden portefeuille ($-8,97\%$). Daarnaast heeft de Vastrentend Middellang portefeuille een licht negatief rendement behaald van $-0,27\%$. De Vastrentend Lang portefeuille heeft juist een positief rendement behaald van $+2,74\%$. De jongere leeftijdsgroepen beleggen grotendeels in Vastrentend Middellang en Zakelijke waarden, waardoor het rendement voor deze groepen negatief was over 2018. Voor de oudere leeftijdsgroepen was het rendement juist positief, omdat die groepen meer beleggen in Vastrentend Lang. Het positieve rendement van Vastrentend Lang wordt met name veroorzaakt door de daling van de rente. Een daling van de rente leidt doorgaans ook tot een stijging van het inkooptarief, waardoor het inkopen van pensioen duurder wordt. Het positieve rendement op Vastrentend Lang compenseert gedeeltelijk deze stijging van het inkooptarief. Meer over de beleggingen en het behaalde rendement leest u in paragraaf 1.10.

1.7.2 Dekkingsgraad

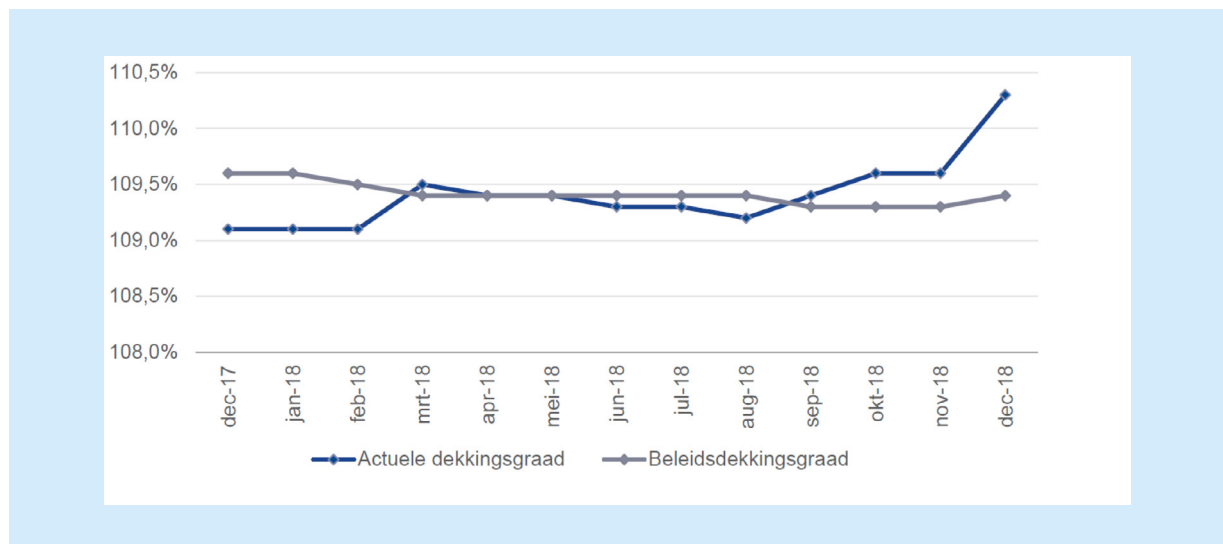
De dekkingsgraad van een pensioenfonds is een belangrijke graadmeter voor het vermogen van dat fonds. Heel eenvoudig gesteld, geeft de dekkingsgraad de verhouding aan tussen 'dat wat in de kas van het fonds zit' (belegd vermogen) en 'dat wat door het fonds betaald moet (kunnen) worden' (verplichtingen).

StiPP voert in de opbouwfase beschikbare premieregelingen uit. Dit betekent dat er tot het moment van pensionering vrijwel geen risico's voor het pensioenfonds zijn voor de aangegane pensioenverplichtingen. Het risico voor het pensioenfonds blijft beperkt tot de uitkeringen die het doet.

Voor StiPP zijn daarom twee dekkingsgraden van belang:

1. De dekkingsgraad die betrekking heeft op de technische voorzieningen die voor risico van het fonds komen. Deze dekkingsgraad zegt iets over de mate waarin het pensioenfonds de verplichtingen kan nakomen waar zij zelf voor verantwoordelijk is. Dit zijn de pensioenuitkeringen. Per 31 december 2018 kwam deze dekkingsgraad uit op 230,6% (2017: 229,7%).
2. De dekkingsgraad die betrekking heeft op het pensioenfonds als geheel. Hierbij worden de totale voorzieningen van het fonds (dus zowel de voorzieningen voor risico van het fonds als de voorzieningen voor risico van de deelnemers) afgezet tegen het totale vermogen van het fonds. Deze dekkingsgraad kwam per 31 december 2018 uit op 110,3% (2017:109,1%).

In de volgende grafiek wordt het verloop van de actuele en beleidsdekkingsgraad over de afgelopen maanden weergegeven.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is gelijk aan het voortschrijdend 12-maandsgemiddelde van de actuele dekkingsgraad van het fonds als geheel. De beleidsdekkingsgraad voor het pensioenfonds als geheel bedraagt per 31 december 2018 109,4% (2017:109,6%) en blijft daarmee ruim boven het voor StiPP vereiste niveau.

Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de huidige beleidsdekkingsgraad en de vereiste beleidsdekkingsgraad benodigd voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de veronderstelde prijsinflatie. De veronderstelde prijsinflatie wordt elk kwartaal door DNB gepubliceerd. De contante waarde van de toekomstige toeslagverlening wordt vastgesteld op basis van de wettelijk voorgeschreven rentevoet van 6,75%.

Een reële dekkingsgraad van 100% impliceert dat een fonds op basis van de aanwezige beleidsdekkingsgraad de prijsinflatie naar verwachting volledig kan waarmaken, gegeven de voorgeschreven aannames. De reële dekkingsgraad van StiPP bedraagt ultimo 2018 108,1% (2017: 108,4%). Het is van belang om op te merken dat

de reële dekkingsgraad voor StiPP geen relevant gegeven vormt. StiPP voert een beleid dat er op is gericht de uitkeringen niet te verhogen en niet te korten. StiPP keert nominale uitkeringen uit. Derhalve is de reële dekkingsgraad voor StiPP van beperkt belang. Na afronding van het boekjaar is duidelijk geworden dat de voorgeschreven systematiek voor de berekening van de reële dekkingsgraad in de toekomst gewijzigd zal worden. Gelet op de geringe relevantie voor StiPP leidt dit niet tot veranderende inzichten.

1.7.3 Resultaat in 2018

Het fonds sluit het jaar af met een positief saldo boekjaar van € 31.498 dat ten gunste komt van de vereiste buffer over de technische voorziening respectievelijk de algemene reserve.

Het positief saldo boekjaar werd als volgt gevormd:

Bedragen in deze tabel × € 1.000

Baten	2018	2017
Premiebijdragen	€ 297.174	€ 244.696
Beleggingsresultaten en overige baten	-€ 42.052	€ 76.535
Totaal baten	€ 255.122	€ 321.231
Lasten		
Pensioenuitkeringen	€ 43.276	€ 36.201
Pensioenuitvoeringskosten	€ 17.530	€ 14.804
Mutatie technische voorzieningen	€ 12.042	€ 10.138
Mutatie pensioenverplichtingen risico deelnemers	€ 135.789	€ 247.528
Saldo overdrachten van rechten	€ 14.885	€ 1.466
Overige lasten	€ 102	€ 61
Totaal lasten	€ 223.624	€ 310.198
Saldo baten en lasten	€ 31.498	€ 11.033

1.7.3.1. Nadere toelichting van het resultaat

Het resultaat kan nader worden toegelicht aan de hand van onderstaande tabel (bedragen in deze tabel (bedragen in deze tabel en de toelichting daarop × € 1.000).

Resultaat	2018	2017
Beleggingen en wijziging RTS	-/- 156	-/- 4.608
Premies	20.628	8.056
Waardeoverdrachten	405	5
Kosten	4.494	3.195
Uitkeringen/afkopen	-/- 42	-/- 244
Kanssystemen	4.679	4.929
Toeslagverlening	0	0
Overige mutaties voorziening	0	27
Andere oorzaken	1.490	-/- 327
Totaal resultaat	31.498	11.033

Resultaat op beleggingen en wijziging RTS

Het beleggingsresultaat wordt bepaald door het behaalde beleggingsrendement te vergelijken met de toevoeging voor interest aan de technische voorziening. Daarnaast wordt eveneens de wijziging van de technische voorziening als gevolg van de wijziging van de rentetermijnstructuur betrokken in het resultaat.

Over het boekjaar 2018 is een negatief beleggingsrendement na aftrek van kosten van € 42.193 behaald. Daartegenover staat de som van de rendementsbijschrijving aan de kapitalen van de deelnemers ad - € 44.240. De technische voorziening voor risico fonds is als gevolg van wijzigingen van de rente toegenomen met € 2.203. Tezamen levert dit een negatief resultaat van € 156 op de bron beleggingen en wijziging RTS.

Resultaat op premies

In 2018 was de ontvangen premie hoger dan de actuariel benodigde premie ten behoeve van de netto jaarinkoop.

Resultaat op kosten

Het resultaat op kosten is positief. Het resultaat ontstaat door de in de premie beschikbare opslag voor kosten en de opslag voor kosten in de voorziening te vergelijken met de werkelijke kosten.

Waardeoverdrachten

In 2018 is het saldo van de inkomende (-/- € 88) en uitgaande (€ 493) € 405.

Resultaat op uitkeringen

Het resultaat op uitkeringen bedraagt € 42 negatief en wordt deels veroorzaakt door nabetalingen van het ouderdomspensioen en partnerpensioen over voorgaande boekjaren en deels door resultaat op afkoop.

Resultaat op kanssystemen

Het resultaat op kanssystemen bestaat met name uit het resultaat van arbeidsongeschiktheid en overlijden.

Resultaat op 'andere oorzaken'

Onder andere oorzaken zijn de resultaten met betrekking tot overige baten en lasten geboekt, waaronder de toevoeging aan de voorziening dubieuze debiteuren.

Oordeel over het resultaat

Het fonds heeft geen winstoogmerk. Het fonds streeft er naar de kosten en baten zoveel mogelijk gelijk te houden. Het positieve resultaat wordt toegevoegd aan de reserves van het fonds. Het positieve resultaat wordt voornamelijk veroorzaakt door het resultaat op premies, kosten en kanssystemen.

1.7.4 Het premie-, beleggings- en toeslagenbeleid

1.7.4.1 Premiebeleid

StiPP kent een doorsneepremie. Deze is 2,6% van het pensioengevend salaris in de basisregeling en 12,0% van de pensioengrondslag in de plusregeling. De hoogte van de premie wordt bepaald door de sociale partners en is daarmee geen sturingsmiddel voor het fonds. Op basis van deze beschikbare premie stelt het bestuur de opslagen in de premie en de kostendeekkende premie vast. De binnengekomen premie is in 2018 voldoende gebleken om aan alle verplichtingen te voldoen.

1.7.4.2 Beleggingsbeleid

Het pensioenkapitaal van de deelnemers wordt door het fonds belegd. Voor de (gewezen) deelnemers geldt dat, indien het beleggingsresultaat positief is, dit wordt toegevoegd aan het saldo van de pensioenrekening. Indien het beleggingsresultaat negatief is, wordt dit in mindering gebracht op het saldo van de pensioenrekening.

De doelstelling van het beleggingsbeleid in de opbouwfase is primair gericht op het behalen van rendement voor de (gewezen) deelnemers die meer dan elf jaar voor hun pensioendatum zitten. In het beleggingsbeleid wordt in deze groep wel rekening gehouden met de mogelijkheid tot afkoop. Voor de groep met een beleggingshorizon van minder dan tien jaar voor de pensioendatum is het beleggingsbeleid standaard gericht op het afbouwen van risico's. Vanaf 1 januari 2018 is het ook mogelijk om vanaf 57 jaar te kiezen voor een meer risicovollere beleggingsmix, gericht op de aankoop van een variabele uitkering. Binnen dit beleggingsprofiel worden de risico's niet verder afgebouwd tot de pensioendatum.

De doelstelling van het beleggingsbeleid ten behoeve van de gepensioneerden van het fonds is het zoveel mogelijk garanderen van de nominale pensioenuitkeringen. Er is geen ambitie om de ingegane pensioenen te verhogen.

Indien zich wijzigende omstandigheden voordoen heeft het bestuur het beleggingsbeleid als één van de eerste en voornaamste sturingsmiddelen gedefinieerd. In 2018 is het, gezien de stabiele financiële positie, niet nodig geweest om dit sturingsmiddel in te zetten.

1.7.4.3 Toeslagenbeleid

Vanaf 2013 hanteert het fonds een toeslagenbeleid dat er op neer komt dat er op ingegane pensioenen geen toeslagen worden verleend. In 2018 is conform beleid geen toeslag verleend op de ingegane pensioenen. De ingegane pensioenen zijn ook niet gekort.

1.7.5 Financieel crisisplan

StiPP heeft een financieel crisisplan opgesteld conform het bepaalde in artikel 145 PW en artikel 29b Besluit FTK. Het financieel crisisplan geeft een beschrijving van maatregelen die StiPP op korte termijn kan inzetten, als de dekkingsgraad zich bevindt op of zich snel beweegt richting kritieke waarden, waardoor het realiseren van de doelstelling van het fonds in gevaar komt. De doelstelling van StiPP betreft de bescherming van deelnemers tegen de geldelijke gevolgen van ouderdom en overlijden. Wanneer StiPP niet meer volledig aan deze doelstelling kan voldoen, bevindt het fonds zich in een financiële crisis. Het fonds heeft een aantal sturingsmiddelen om uit een crisissituatie te komen:

- Het aanpassen van het beleggingsbeleid;
- Cao-partijen verzoeken tot verhoging van de bruto doorsneepremie (of verlagen van de netto in te leggen staffelpremie), zodat de buffers in de premie toenemen;
- Korting van pensioenrechten van pensioengerechtigden en/of kapitalen van de (gewezen) deelnemers;

- Overdracht aan een andere pensioenuitvoerder in de zin van de Pensioenwet van alle bestaande rechten en verplichtingen voor zover het de pensioengerechtigden betreft.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft zelfstandig de bevoegdheid om het beleggingsbeleid aan te passen en te besluiten tot korting van pensioenrechten en/of kapitalen. Zoals hiervoor vermeld is de hoogte van de premie geen sturingsmiddel voor het bestuur van het pensioenfonds. Dit laat onverlet dat het bestuur van het pensioenfonds de mogelijkheid heeft op enig moment – alvorens over te gaan tot het uiterste redmiddel van korting van pensioenaanspraken en/of kapitalen – de cao-partijen te verzoeken tot een verhoging van de doorsneepremie.

In 2018 heeft zich geen crisissituatie voorgedaan waardoor het inzetten van (extra) sturingsmiddelen niet nodig is gebleken.

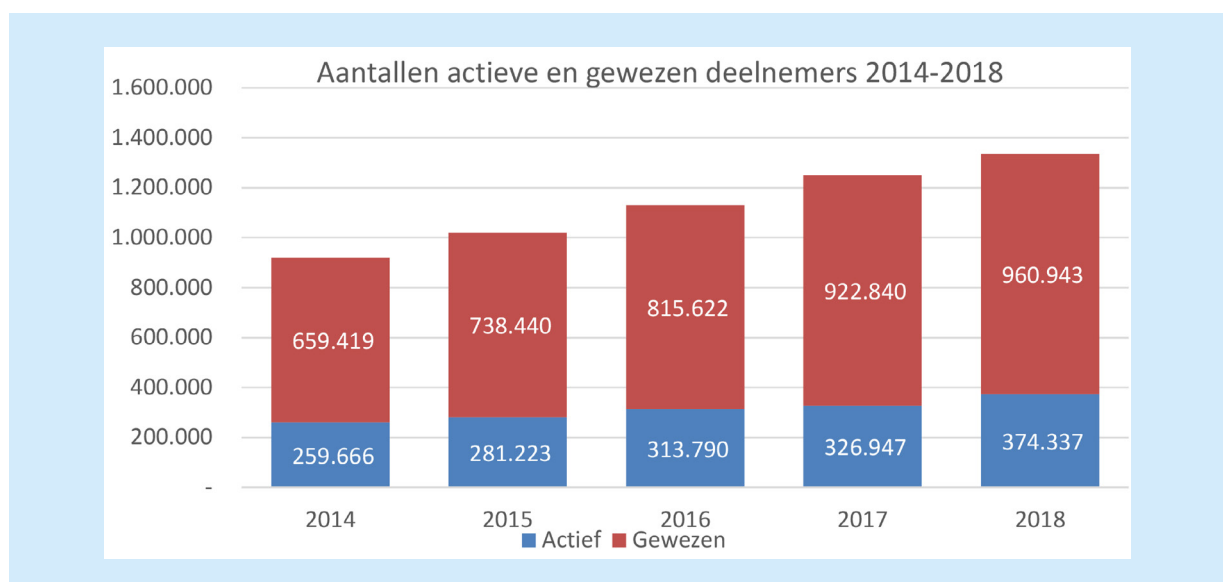
1.8 Ontwikkeling van de deelnemerspopulatie van StiPP in 2018

1.8.1 Ontwikkeling totale deelnemerspopulatie

Eind 2018 zijn er in totaal 1.338.084 deelnemers. Naast de 374.337 actieve deelnemers zijn er 960.943 gewezen deelnemers en 2.804 pensioengerechtigden.

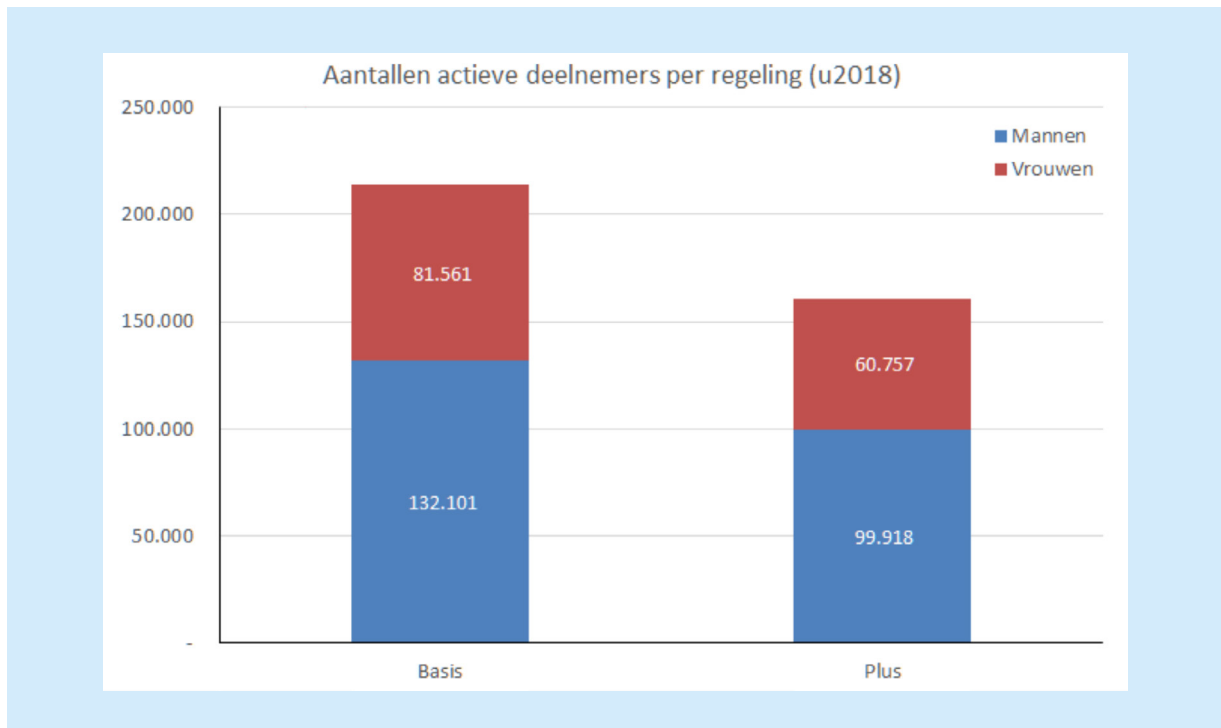
In 2018 is het totaal aantal deelnemers met 85.777 toegenomen. Deze stijging komt hoofdzakelijk tot uiting in de (netto) groei van het aantal actieven met 47.390. Ook het aantal gewezen deelnemers steeg in 2018 van 922.840 naar 960.943. De economische realiteit zorgt voor een blijvende en groeiende vraag naar flexkrachten. Deze flexkrachten nemen deel aan de regelingen van StiPP.

In de grafiek hieronder is de gestage groei van het aantal actieve en gewezen deelnemers in de laatste vijf jaar te zien.

1.8.2 Deelnemers in de basis- en plusregeling

Van de actieve deelnemers per einde 2018 neemt 57% deel aan de Basisregeling en 43% aan de Plusregeling.

1.8.3 Verhouding premies in de basis- en plusregeling

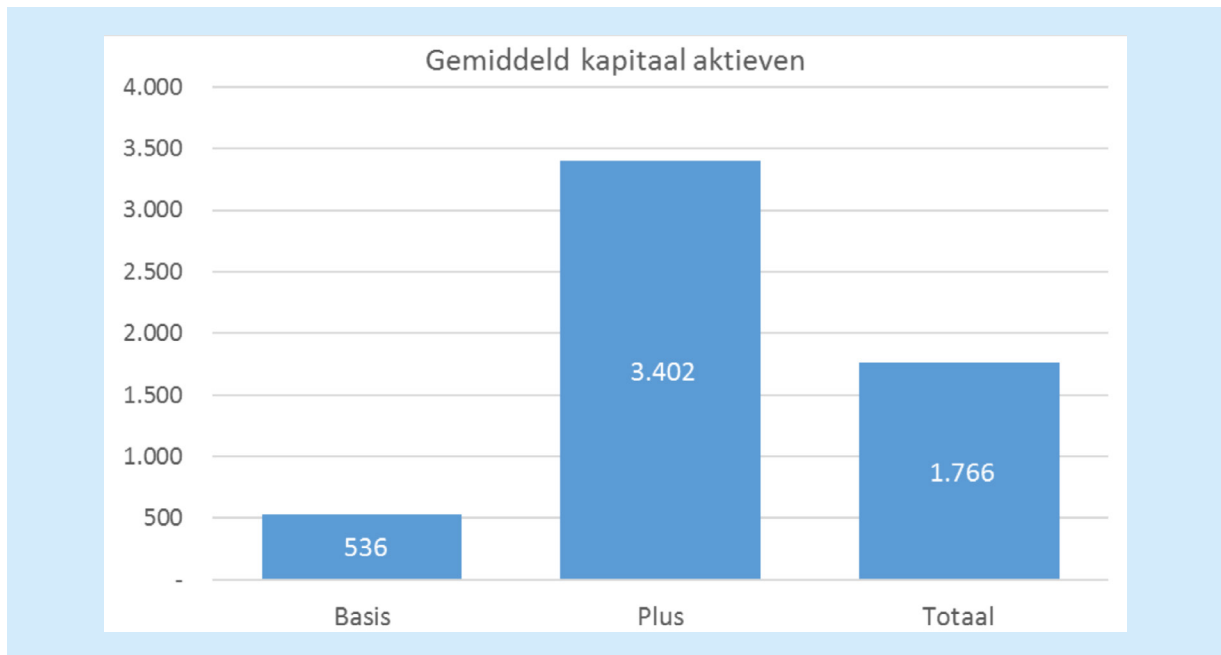
In de Plusregeling wordt relatief (per deelnemer) meer geld ingelegd dan in de Basisregeling. Gezien de karakteristieken van de beide pensioenregelingen is de verhouding met betrekking tot de pensioenpremies tegengesteld aan de aantallen deelnemers: ongeveer 30% van de premies zijn die voor de Basisregeling, de overige 70% die voor de Plusregeling.

1.8.4 Gemiddelde hoogte van de pensioenkapitalen

Ondanks de groei van het aantal deelnemers en de afkoop van kleine pensioenen blijven de opgebouwde pensioenkapitalen per deelnemer gemiddeld klein van omvang. Zoals in de grafiek hieronder te zien valt, is het kapitaal ultimo 2018 gemiddeld per actieve deelnemer € 1.766 (€ 536 voor de basisregeling en € 3.402 voor de plusregeling)⁶.

⁶ De hier opgenomen bedragen zijn bedragen in hele euro's.

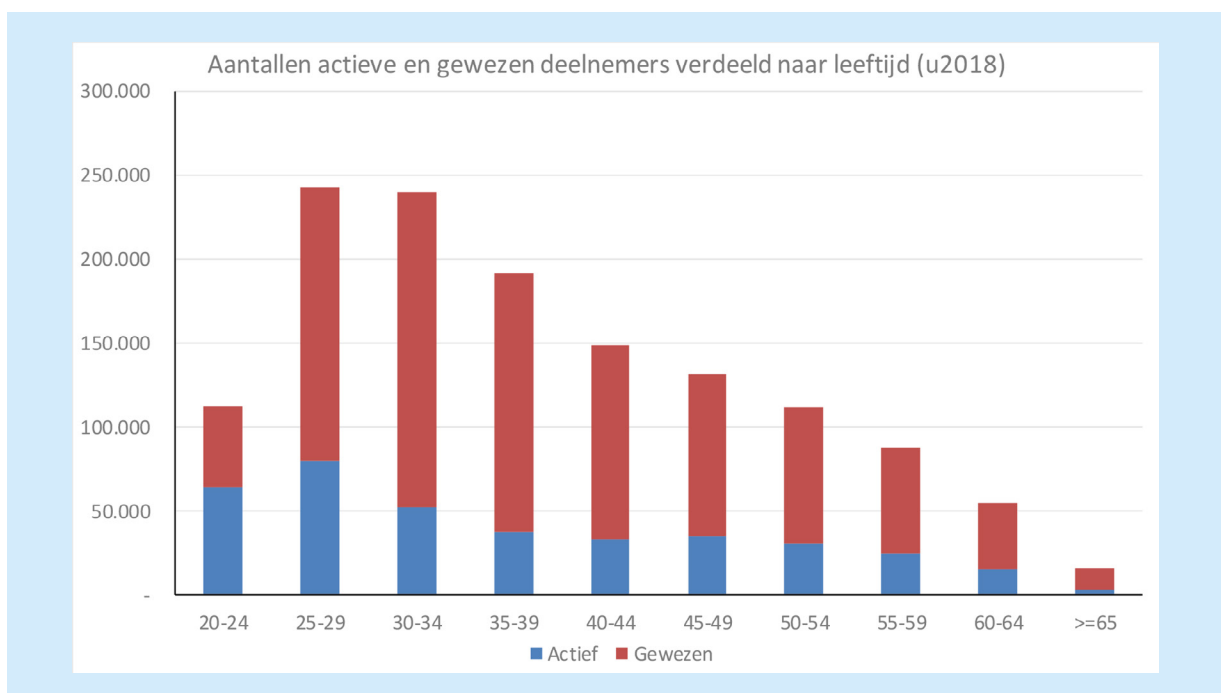
Pensioenkapitaal per deelnemer, 2018 (in hele euro's)

1.8.5 Gemiddelde leeftijd van de deelnemers

Een ander kenmerk van StiPP is dat het een 'jong' pensioenfonds is, in die zin dat de leeftijd van de actieve en gewezen deelnemers relatief laag is. 71% van alle deelnemers is jonger dan 45 jaar: De gemiddelde leeftijd van alle actieve deelnemers ligt op circa 37 jaar. 11% van de actieve deelnemers is ouder dan 55 jaar. 69% van alle gewezen deelnemers is jonger dan 45 jaar.

De opbouw van de deelnemerspopulatie verdeeld naar leeftijdsgroepen is opgenomen in de grafiek 'Aantallen actieve en gewezen deelnemers verdeeld naar leeftijd 2018'.

Geconstateerd is dat zich in 2018, net als in voorgaande jaren, een duidelijke veroudering in het deelnemersbestand van de Plusregeling heeft voorgedaan. In 2018 is binnen één jaar de gemiddelde leeftijd met één jaar toegenomen. De gemiddelde leeftijd in de Plusregeling is vanaf januari 2015 gestegen van 38,9 jaar naar 40,95 jaar in december 2018.

De doorsneepremie voor de Plusregeling is in 2018 ongewijzigd ten opzichte van 2017 en vastgesteld op 12% van de pensioengrondslag. De benodigde premie uitgaande van het huidige deelnemersbestand (oktober 2018) bedraagt ruim 11,56%. Er is dus eind 2018 een premiemarge aanwezig ter grootte van 0,44% van de pensioengrondslagsom van de Plusregeling. Deze ruimte is aangehouden om een toekomstige verdere veroudering van het deelnemersbestand op te vangen.

Wanneer de trend ten aanzien van de stijging van de gemiddelde leeftijd zich in 2019 ongewijzigd voortzet zal de aanwezige ruimte in de premie van 0,44% nodig zijn om de veroudering van het deelnemersbestand op te kunnen vangen.

1.9 Klant Contact Center

Deelnemers, werkgevers en gepensioneerden kunnen met vragen terecht bij het Klant Contact Center. De medewerkers van het Klant Contact Center hebben direct toegang tot de relevante gegevens, zodat zij algemene vragen direct kunnen beantwoorden.

In 2018 behandelde het Klant Contact Center bijna 70.000 telefoongesprekken en meer dan 33.000 e-mails. Voor de afhandeling van deze contacten zijn met de uitvoeringsorganisatie normen afgesproken rondom onder meer tijdigheid en juistheid.

1.10 Vermogensbeheer

StiPP voert een beschikbare premieregeling uit voor de actieve en gewezen deelnemers. Dit houdt in dat deelnemers niet een vaste pensioenuitkering per jaar opbouwen, maar een (persoonlijk) kapitaal waarmee op de pensioendatum een (vaste) pensioenuitkering per jaar kan worden ingekocht. Gedurende de periode dat de deelnemer pensioen opbouwt is het beleggingsrisico voor de deelnemer zelf. Als de beleggingen in waarde stijgen, zal namelijk het gespaarde kapitaal toenemen en kan naar verwachting meer pensioen worden ingekocht, maar als de beleggingen in waarde dalen, dan zal het gespaarde kapitaal en dus ook het verwachte in te kopen pensioen dalen.

Het pensioen dat kan worden ingekocht is, naast de hoogte van het gespaarde kapitaal, afhankelijk van de rentestand op het moment van inkoop. Bij een hogere rentestand kan er meer pensioen worden ingekocht en bij een lagere rentestand kan er minder pensioen worden ingekocht voor hetzelfde kapitaal.

Zowel de ontwikkeling van de waarde van de beleggingen als de rentestand op moment van pensioneren is een risico voor de actieve en gewezen deelnemers. Echter, de beleggingen en de rentestand zijn meer relevant voor deelnemers die binnen een paar jaar met pensioen gaan. Als de beleggingen in waarde dalen, is er immers minder tijd om te herstellen van deze daling en kan er dus naar verwachting minder pensioen worden ingekocht. Daarnaast is ook een daling van de rente een groter risico voor oudere deelnemers. Bij een lagere rente kan er immers minder pensioen worden ingekocht. Als de rente vlak voor pensionering plotseling daalt, is de kans voor een oudere deelnemer kleiner dat de rente weer gaat stijgen voor de pensioendatum. Een oudere deelnemer heeft daarom weinig ruimte om risicovol te beleggen.

Voor een jonge deelnemer zijn de rentestand en de waardeontwikkeling op korte termijn minder relevant. Als de beleggingen in waarde dalen is er immers nog voldoende tijd tot de pensioendatum om te herstellen van deze daling. Daarnaast is een huidige lage rentestand minder relevant. De rentestand is pas relevant als de deelnemer (bijna) met pensioen gaat, omdat het kapitaal op dat moment wordt omgezet in een pensioen. Jonge deelnemers hebben daarom meer ruimte om risicovol te beleggen. Risicovol beleggen heeft daarnaast als voordeel dat het naar verwachting op lange termijn meer rendement oplevert.

Om een zo hoog mogelijk pensioen te verwezenlijken tegen een acceptabel risico, is de leeftijd van de deelnemer bepalend voor de beleggingsstrategie. Hoe ouder de deelnemer, hoe minder risico er wordt genomen. Zo kunnen jonge deelnemers profiteren van groei van hun gespaarde kapitaal door behaalde rendementen, terwijl oudere deelnemers meer zekerheid krijgen over de pensioenuitkering. Zodra de deelnemer de pensioenleeftijd bereikt, krijgt de deelnemer de keuze om bij StiPP of bij een derde partij het pensioen te laten beheren. Voor de gepensioneerde groep geldt een zeer voorzichtig beleggingsbeleid: het doel is om het (nominale) pensioen met zo veel mogelijk zekerheid uit te keren.

Om voor iedere deelnemer de beleggingen passend en efficiënt te beheren, heeft het fonds gekozen voor een aantal beleggingsportefeuilles met elk een andere beleggingsstrategie. Afhankelijk van de leeftijd van de deelnemer, wordt in een bepaalde vaste verhouding belegd in de verschillende portefeuilles. Dit wordt weergegeven in onderstaande tabel.

Strategisch beleggingsbeleid per 31 december 2018

Beleggingen per leeftijd deelnemer	t/m 56	57-58	59-60	61-62	63-64	65-67	RP	UP
Zakelijke waarden	40%	33%	27%	20%	13%	7%	0%	0%
Vastrentende waarden duratie kort	0%	0%	0%	0%	0%	0%	85%	0%
Vastrentende waarden duratie middellang	50%	43%	36%	29%	22%	15%	15%	0%
Vastrentende waarden duratie lang	10%	24%	37%	51%	65%	78%	0%	0%
Uitkeringen	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	100%

Doordat alle deelnemers in dezelfde portefeuilles beleggen, maar in verschillende verhoudingen, kan tegen relatief lage beleggingskosten een beleggingsstrategie worden gehanteerd die passend is voor elke leeftijdsgroep. De herbalancering van de reservepool (RP) wordt hierin meegenomen. Aangezien de uitkeringenpool (UP) een eigen portefeuille heeft, zijn de transactiekosten voor stortingen in de uitkeringenportefeuille volledig voor de uitkeringenpool.

1.10.1 Gebeurtenissen en wijzigingen beleid 2018

In 2017 heeft het fonds een ALM-studie uitgevoerd om te bepalen of het bestaande beleid nog steeds adequaat is. Op basis van deze studie is geconcludeerd dat er ruimte is voor de jongste deelnemers om meer risico te nemen. Voor de oudste leeftijdsgroepen zal het risico echter niet worden verhoogd. Om te voorkomen dat het risico in een te korte tijd afgebouwd moet worden, zijn er ook twee leeftijdsgroepen toegevoegd ten opzichte van de bestaande strategie.

De nieuwe beleggingsstrategie wordt weergegeven in onderstaande tabel en wordt gedurende de eerste twee kwartalen van 2019 in enkele stappen doorgevoerd in de portefeuille.

Beleggingen per leeftijd deelnemer	t/m	48-52	53-57	58-59	60-61	62-63	64-65	66-67	RP	UP
	47									
Zakelijke waarden	70%	64%	58%	47%	37%	27%	17%	7%	30%	0%
Vastrentende waarden duratie kort	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vastrentende waarden duratie middellang	30%	29%	25%	24%	23%	21%	20%	19%	30%	0%
Vastrentende waarden duratie lang	0%	7%	17%	29%	40%	52%	63%	74%	40%	0%
Uitkeringen	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	100%

Naast de wijziging van de gewichten naar de verschillende portefeuilles, zullen er ook enkele wijzigingen plaatsvinden binnen de portefeuilles.

Binnen de zakelijke waarden portefeuille zal gestart worden met het beleggen in staatsobligaties die zijn uitgegeven door opkomende landen. Gezien het risico-rendementsprofiel van deze categorie worden deze beleggingen ondergebracht in de zakelijke waarden portefeuille. Daarnaast worden de regiowegingen binnen aandelen ontwikkelde markten en binnen aandelen opkomende markten aangepast. Als laatste zal de allocatie naar beursgenoteerd vastgoed volledig worden afgebouwd. Dit vrijgekomen vermogen zal worden belegd in niet-beursgenoteerd vastgoed.

Binnen de portefeuille Vastrentend Middellang zal de allocatie naar hypotheke verhoogd worden ten koste van bedrijfsobligaties. Binnen de overige twee portefeuilles zullen geen wijzigingen plaatsvinden.

Daarnaast heeft het bestuur de volgende beleggingsonderwerpen behandeld in 2018:

- Er zijn investment cases opgesteld voor alle beleggingscategorieën waarin het fonds belegt;
- In 2018 is het MVB-beleid van het fonds verder geïmplementeerd in de beleggingsportefeuille;
- Er is, in aanvulling op de ALM-studie, een risicobudgetstudie uitgevoerd;
- Het beleggingsbeleid van de reservepool is gewijzigd;
- De evaluatie van de uitvoerders van het vermogensbeheer;
- De uitgebreide evaluatie van de custodian;
- De evaluatie van het liquiditeitsrisico;
- De evaluatie van het Risico Afbouw (RAM)-proces.

1.10.2 Beleggingen

De verdeling van het vermogen over de leeftijdsgroepen per 31 december 2018 wordt weergegeven in onderstaande tabel:

Leeftijdsgroepen	%	Vermogen eind 2018 (× € 1.000.000)	Vermogen eind 2017 (× € 1.000.000)
Leeftijdsgroep tot en met 56	68%	1.131	1.059
Leeftijdsgroep 57-58	5%	80	68
Leeftijdsgroep 59-60	5%	73	61
Leeftijdsgroep 61-62	4%	67	54
Leeftijdsgroep 63-64	3%	56	47
Leeftijdsgroep 65-66	2%	39	25
Gepensioneerden	5%	80	68
Reserves	8%	138	123
Totaal	100%	1.664	1.505

De reserves worden deels aangehouden als buffer voor de actieve en gewezen deelnemers. Daarnaast zijn er ook verplichtingen ondergebracht in de reservepool. Het beleggingsbeleid van de reservepool is aan de ene kant ingericht om te voldoen aan de verplichtingen en aan de andere kant om als buffer te fungeren.

In 2018 is vastgesteld dat dit beleid het beste kan worden ingevuld door voor 30% te beleggen in de Zakelijke Waarden portefeuille, voor 30% in de Vastrentend Middellang portefeuille en voor 40% in de Vastrentend Lang portefeuille.

De verdeling van het vermogen over de beleggingen per 31 december 2018 wordt weergegeven in onderstaande tabel:

Beleggingsportefeuilles	%	Vermogen eind 2018 (× € 1.000.000)	Vermogen eind 2017 (× € 1.000.000)
Zakelijke waarden	32%	526	482
Vastrentende waarden kort	7%	115	105
Vastrentende waarden middellang	41%	685	628
Vastrentend lang	15%	258	222
Uitkeringsportefeuille	5%	80	68
Totaal	100%	1.664	1.505

1.10.3 Beleggingsresultaat

In de onderstaande tabel is weergegeven wat het rendement per portefeuille was over 2018. Daarnaast is het rendement van de uitvoeringsbenchmark te zien. Het pensioenfonds streeft ernaar om met de beleggingen dicht bij de benchmark te blijven.

Beleggingsportefeuilles	Rendement (%)	Benchmark (%)
Zakelijke waarden	-/-9,0%	-/-8,7%
Vastrentende waarden kort	-/-0,6%	-/-0,6%
Vastrentende waarden middellang	-/-0,3%	-/-0,2%
Vastrentend lang	+2,7%	+3,0%
Totaal	-/-2,7%	-/-2,5%
Uitkeringsportefeuille	+3,7%	+2,7%

1.10.4 Zakelijke waarden portefeuille

De zakelijke waarden portefeuille is voornamelijk belegd in aandelen en in mindere mate in onroerend goed. Het gerealiseerde rendement op aandelen (-/-8,5%) was in 2018 sterk negatief. Dit wordt enigszins goedgemaakt door het rendement op onroerend goed (+9,4%). Per saldo komt het rendement voor deze categorieën samen uit op -/-5,8%.

Het pensioenfonds dekt het valutarisico van de drie grootste valuta (US Dollar, Britse Pond en Japanse Yen) af, wat met name als gevolg van de sterke stijging van de US Dollar ten opzichte van de Euro in 2018 een negatieve impact heeft gehad op het totale rendement van de portefeuille.

Het totale rendement inclusief valuta-afdekking komt op -/-9,0%.

Het rendement ligt lager dan het benchmark rendement van -/-8,7%. Dit wordt met name veroorzaakt doordat de benchmark geen beheerkosten en transactiekosten kent, terwijl dit voor de portefeuille wel het geval is. Het pensioenfonds heeft gedurende 2018 een groot deel van de zakelijke waardenportefeuille aangepast om te zorgen dat de beleggingen aansluiten bij het nieuwe MVB-beleid. Dit heeft geleid tot transactiekosten die ten laste van het resultaat komen.

1.10.5 Vastrentend kort portefeuille

De vastrentend kort portefeuille is bedoeld om door middel van beleggingen in kortlopende staatsobligaties en geldmarktfondsen voor kapitaalsbehoud te zorgen. De rentevergoeding op de meest kredietwaardige tegenpartijen bleef in 2018 negatief. Hierdoor heeft de vastrentend kort portefeuille een licht negatief rendement behaald van -/- 0,6%.

1.10.6 Vastrentend middellang portefeuille

De portefeuille vastrentend middellang belegt in staatsobligaties, bedrijfsobligaties met een hoge kredietwaardigheid en in Nederlandse woninghypotheken. Staatsobligaties van Europese kernlanden behaalden in 2018 een positief resultaat +1,5% als gevolg van de gedaalde rente. Bedrijfsobligaties van investment grade kwaliteit uitgegeven in euro's, behaalden in 2018 juist een negatief rendement van -/-1,4% door de toegenomen opslag voor kredietrisico. Hypotheken behaalden wel een ruim positief resultaat van +2,2%. Het totale rendement van de portefeuille was over 2018 gelijk aan -/-0,3%. Het rendement was iets lager dan de benchmark,

met name gedreven door een underperformance van 0,1% binnen de staatsobligaties. Dit wordt veroorzaakt doordat de categorie staatsobligaties wordt ingevuld middels een discretionair mandaat. Hierdoor kunnen op korte termijn performanceverschillen ontstaan.

1.10.7 Vastrentend lang portefeuille

De vastrentend lang portefeuille heeft als doel het beperken van het inkooprisico van de oudere leeftijdsgroepen. De staatsobligatieportefeuille heeft om deze reden een hoge rentegevoeligheid. Dit betekent dat wanneer de rente verandert, de waarde van deze portefeuille meebeweegt. In 2018 is de rente gedaald, wat resulteerde in een positief resultaat op de vastrentende lang portefeuille van +2,7%. Ook bij deze portefeuille was het rendement lager dan de benchmark. De reden hiervoor is vergelijkbaar met de reden die voor de underperformance van de staatsobligaties is gegeven bij de Vastrentend middellang portefeuille.

1.10.8 Uitkeringsportefeuille

De Uitkeringsportefeuille bestaat uit staatsobligaties met een looptijd in overeenstemming met de toegezegde pensioenen. In 2018 heeft de Uitkeringsportefeuille een rendement behaald van +3,7%. Dit rendement was 1,0% hoger dan de benchmark. Het verschil wordt veroorzaakt door het feit dat de rente op staatsobligaties harder is gedaald dan de swaprente waarop de benchmark is gebaseerd.

1.10.9 Beleggingen in Nederland

Zowel bij de deelnemers van StiPP als in de politiek is er aandacht voor beleggingen in Nederland. Daarom wil StiPP inzicht geven in de omvang van de Nederlandse beleggingen. In onderstaande tabel worden de beleggingen in Nederland weergegeven als absolute bedragen in miljoenen euro's en als percentage van het totale vermogen voor de verschillende beleggingscategorieën per 31 december 2018.

Beleggingen in Nederland	% totale vermogen	Vermogen per 31 december 2018 (× € 1 mln)
Hypotheken	8,3%	139
Vastgoed	2,9%	49
Staatsobligaties	6,6%	109
Aandelen	0,6%	10
Bedrijfsobligaties	1,9%	31
Totaal	20,3%	338

1.10.10 Verantwoord beleggen

Het fonds streeft er naar om op verantwoorde wijze te beleggen, ofwel rekening te houden met Environmental, Social en Governance-aspecten (ESG). Het bestuur van StiPP heeft besloten een concrete stap te willen zetten op het gebied van ESG. Gedurende 2017 is reeds een eerste stap gezet in het uitschrijven van het ESG-beleid van StiPP, waarbij de resultaten van het deelnemersonderzoek in 2016 als basis gelden. In het ESG-beleid is beschreven wat de doelstelling is van het ESG-beleid, hoe StiPP hier sturing aan wil geven en hoe hierover verantwoording wordt afgelegd. Dit is ook vastgelegd in de beleggingsbeginselen. Binnen het ESG-raamwerk is er een focus op de Social en Governance factoren. De deelnemers hebben aangegeven dat het beleggingsbeleid van StiPP zich vooral moet richten op het tegengaan van corruptie en hoge beloningen (governance-G) en het verbeteren van arbeidsomstandigheden en het beschermen van de gezondheid (social-S). Belangrijke thema's binnen deze twee factoren zijn tabak, wapens en kinderarbeid aangezien de deelnemers specifiek hebben genoemd niet te willen beleggen in kinderarbeid en in de tabaks- en wapenindustrie (controversiële wapens).

Als sectoren waarin vooral wél zou moeten worden belegd zijn genoemd alternatieve energie, Nederlandse bedrijven, hypotheke en infrastructuur. StIP belegt al in hypotheke en Nederlandse bedrijven. StIP belegt momenteel niet in alternatieve energie en infrastructuur op basis van andere dan ESG overwegingen. StIP heeft deze categorieën namelijk beoordeeld als niet passend bij het investment belief: ‘StIP belegt alleen in beleggingen die het bestuur begrijpt’. StIP ziet de waardering en monitoring van deze categorieën als een knelpunt.

In 2018 is onderzocht hoe het geformuleerde ESG-beleid verder kan worden doorgevoerd in de portefeuille. Op basis hiervan is voor 2018 de ambitie geformuleerd om de volgende beleggingen uit te sluiten binnen aandelen en bedrijfsobligaties:

- Controversiële wapens (zowel in actief als passief beheerde fondsen);
- Ondernemingen met een ‘fail-status’ op de Global Compact regels.

Binnen de portefeuille zijn diverse veranderingen aangebracht wat betreft fondsinvulling. Om beter aan te sluiten bij de ESG-ambities van StIP zijn de volgende fondsen vervangen:

Categorie	Oude fonds	Nieuwe fonds	ESG Kenmerken
Aandelen Europa	Vanguard European Stock	Northern Trust Europe Custom ESG	Uitsluiting cluster munitie, tabak, Global Compact Fail
	Northern Trust Europe RAFI	Northern Trust Europe Value ESG	
Aandelen VS	Vanguard Institutional Index Fund	Northern Trust NA Custom ESG	
	Northern Trust US RAFI	Northern Trust NA Value ESG	
Aandelen opkomend wereld ⁷	Vanguard EM Stock Index Fund	Northern Trust EM Custom ESG	Uitsluiting cluster munitie, tabak, Global Compact Fail, ondernemingen met slechte governance
Vastrentend bedrijfsobligaties	SLI European Corporate Bond	SLI European SRI Corporate Bond	Uitsluiting cluster munitie, tabak, Global Compact Fail. Verdergaande integratie ESG

De vervanging van bovenstaande fondsen door de bijbehorende alternatieven met een verdergaand ESG-beleid brengt de portefeuille meer in lijn met het ESG-beleid van StIP.

De bovenstaande transitie is in 2018 uitgevoerd. Er blijven na de transitie nog een aantal posities open in fondsen waarvan het ESG-beleid niet optimaal is. De voornaamste redenen om deze fondsen tot op heden niet te vervangen zijn het nog niet beschikbaar hebben van geschikte alternatieven en/of bijbehorende (te) hoge transitiekosten.

In 2019 staat een nadere uitwerking van het beleid en de implementatiemogelijkheden op de agenda.

⁷ Om extra transitiekosten te voorkomen wordt de transitie binnen aandelen opkomend met een langere doorlooptijd uitgevoerd. Dit betekent dat per eind 2018 een deel van de portefeuille nog belegd is in het Vanguard EM Stock Index Fund.

1.10.11 Z-score en performancetoets

De beleggingsprestaties van verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen worden jaarlijks getoetst met behulp van de zogenoemde z-scores en performancetoetsen. De z-score is een maatstaf die weergeeft wat de beleggingsresultaten van een pensioenfonds zijn ten opzichte van de resultaten van vooraf gekozen benchmarks (normrendementen). De performancetoets is een gemiddelde van de z-score over vijf jaar. Wanneer de performancetoets onder de nul uitkomt, staat het werkgevers vrij om (op basis van het Vrijstellingsbesluit) een alternatief te zoeken voor het verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfonds.

De performance van de totale portefeuille bedroeg in 2018 $-/-2,7\%$, waarmee de performance $0,2\%$ lager ligt dan de benchmark. De performance ten opzichte van de benchmark wordt gebruikt om de relevante z-score⁸ te berekenen.

De voorlopige z-score voor het jaar 2018 is uitgekomen op $-0,11$. De score op de performancetoets is $0,28$ (exclusief de opslag van $1,28$ conform Art. 5. VBB). De performancetoets blijft dus boven het vereist minimum van nul. Dit betekent dat de beleggingsprestaties van het fonds over 2018 voldoende zijn ten opzichte van de gekozen benchmark.

1.11 Uitvoeringskosten

Het fonds maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Het bestuur vindt het belangrijk transparant te zijn over deze kosten.

Onderstaand is in dit kader een rapportage over de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen. De kosten worden gepresenteerd met inachtneming van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en AFM. De kosten in dit hoofdstuk zijn $\text{€} \times 1.000$.

1.11.1 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling bedroegen in 2018 $\text{€} 17.530$ (2017: $\text{€} 14.804$). Omgerekend naar kosten per (actieve) deelnemer (actieve deelnemers en gepensioneerden per 31 december van het verslagjaar) is dit $\text{€} 47,01$ per deelnemer (2017: $\text{€} 46,04$ per deelnemer)⁹.

Indien ook de gewezen deelnemers worden meegenomen in deze berekening van kosten per deelnemer en de aanbeveling van de Pensioenfederatie met betrekking tot de 'normdeelnemer' wordt toegepast dan bedragen de kosten per deelnemer $\text{€} 28,78$ (2017: $\text{€} 27,14$ per deelnemer).

⁸ De z-score is een maatstaf die weergeeft wat de beleggingsresultaten van een pensioenfonds zijn ten opzichte van de resultaten van vooraf door het pensioenfonds gekozen benchmarks (normrendementen) die de beleggingsportefeuille van het fonds weerspiegelen.

⁹ De kosten per deelnemer zijn in afwijking van hetgeen is vermeld aan het begin van dit hoofdstuk niet $\times \text{€} 1.000$.

Bestuur, advies en controle (bedragen in deze tabel × € 1.000)	2018	2017
Vacatievergoeding bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan	484	467
Kosten adviseurs	389	197
Controle en advieskosten actuaris	237	256
Accountantskosten	47	58
Contributies en bijdragen	427	283
Transitiekosten	17	567
Overig	37	74
Totaal	1.638	1.902
Administratie	2018	2017
Kosten deelnemers en pensioengerechtigden	6.977	7.404
Kosten werkgevers	3.826	2.772
Kosten administratie en bestuursondersteuning	5.193	1.264
Kosten uitvoering 2018 Syntrus Achmea	2.234	-
Handhavingskosten	280	335
Vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers	-/-478	-/-701
Communicatiekosten	94	267
Transitiekosten	-	1.561
Totaal	15.892	12.902
Totaal pensioenbeheerkosten	17.530	14.804
Actieve deelnemers	374.337	326.947
Gepensioneerden	2.804	2.536
Totaal	377.141	329.483
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer*	47,01	46,04

* De pensioenbeheerkosten per deelnemer zijn exclusief de handhavingskosten en de vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers.

1.11.1.1 Toelichting bij kosten uitvoering pensioenbeheer

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling bedragen € 17,5 miljoen in 2018. De kosten zijn onder te verdelen in de volgende posten:

- Kosten adviseurs. De stijging in de advieskosten is voor het merendeel toe te rekenen aan de inhuur van externe begeleiding bij de voorbereidingen van de omzetting van het bestuursmodel medio 2019.
- Contributies en bijdragen. In 2018 heeft StiPP voor het eerst een bijdrage moeten betalen voor het gebruik van de inlogmethode DigiD en de berichtenbox van Mijnoverheid. Dit verklaart dan ook de stijging van deze post.
- Transitiekosten. De bestuurlijke kosten samenhangend met de transitie van de pensioenadministratie zijn verantwoord in het jaarverslag 2017. In 2018 bedraagt het bedrag aan transitiekosten, die zien op enkele nazorgactiviteiten, nog 17k. De transitiekosten voor de administratie zijn volledig in 2017 verantwoord en zijn daarom in 2018 niet meer opgenomen.
- Kosten administratie – deelnemers, pensioengerechtigden, werkgevers, administratie en bestuursondersteuning. De bedragen 2018 wijken af van 2017 doordat de kosten van de pensioenuitvoeringsorganisatie anders zijn gerubriceerd. De totale kosten voor deze drie posten in 2018 waren 15.996 miljoen ten opzicht van 11.440 miljoen in 2017. De betekent een stijging van 4.556 miljoen, veroorzaakt door:

- 1.875 miljoen hogere reguliere administratiekosten veroorzaakt door onder andere een groter aantal (gewezen) deelnemers.
- 447 duizend éénmalige kosten bestuursondersteuning PGGM uit 2017 die ten onrechte niet in de kosten over 2017 waren opgenomen.
- Kosten uitvoering 2018 Syntrus Achmea. Deze kosten betreffen de éénmalige kosten ten behoeve van uitvoering werkzaamheden door Syntrus Achmea Pensioenbeheer met betrekking tot 2018 en bedragen € 2.234.
- Communicatiekosten in 2018 zijn lager dan in 2017 omdat deze kosten onderdeel uitmaken van de administratievergoeding aan PGGM en daarmee verdisconteerd zijn in de kosten deelnemers en pensioengerechtigden in bovenstaande tabel.

1.11.1.2 Kostenbenchmark uitvoering pensioenbeheer

StiPP heeft in 2018 geen aparte kostenbenchmark voor pensioenbeheer laten uitvoeren. Wel heeft het bestuur haar kosten vergeleken met het LCP kostenbenchmark onderzoek. De kosten laten zich het best vergelijken door de pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer. Bij StiPP zijn deze kosten € 47. Gemiddeld liggen deze kosten op € 111 (gebaseerd op 2017). Dit betekent dat StiPP in kosten per deelnemer aan de ondergrens zit van de benchmark, net als in voorgaande jaren het geval was.

StiPP heeft beheersing van de kosten hoog in het vaandel staan. Alhoewel de absolute kosten per deelnemer laag zijn, zijn de kosten ten opzichte van de gemiddelde pensioenkapitalen van de deelnemers van StiPP relatief gezien hoog. StiPP doet er dan ook alles aan om van elke euro zoveel mogelijk toe te laten komen aan de kapitaalopbouw van de deelnemers.

Het percentage uitvoeringskosten ten opzichte van de ontvangen premies is in 2018 5,9% (2017: 6,05%). Hier is een lichte daling te constateren als gevolg van de stijging van de premies in 2018.

1.11.1.3 Oordeel bestuur over de bestuurs- en administratiekosten

Het bestuur stelt vast dat de totale uitvoeringskosten ten opzichte van 2017 een stijging van € 2,7 miljoen laten zien. Deze stijging in kosten zijn vrijwel geheel toe te rekenen aan éénmalige kosten die het gevolg zijn van de transitie van de pensioenadministratie. Gezien het éénmalige karakter van deze kosten is het bestuur van mening dat de totale uitvoeringskosten, gegeven de kenmerken van het fonds, acceptabel en beheersbaar zijn.

Ondanks de absoluut lage kosten per deelnemer blijft het bestuur bezorgd over de uitvoerbaarheid van de regeling. De zorg van het bestuur is gelegen in de relatieve verhouding tussen de uitvoeringskosten van het fonds ten opzichte van de kapitaalopbouw door de deelnemers. Deze verhouding is bij StiPP aanzienlijk slechter dan bij pensioenfondsen van vergelijkbare omvang. Dit probleem wordt met name veroorzaakt door de geringe hoogte van de premies en de korte gemiddelde periode van deelname aan de regeling. Het bestuur blijft daarom bij sociale partners aandacht vragen voor deze problematiek. De uitvoering van automatische waardeoverdrachten zal naar verwachting leiden tot een gunstiger verhouding tussen de uitvoeringskosten en de omvang van de kapitalen, maar het effect hiervan zal naar verwachting pas op een termijn van enkele jaren zichtbaar worden.

1.11.2 Uitvoeringskosten vermogensbeheer

De hieronder vermelde kosten vermogensbeheer zijn geen onderdeel van de eerder genoemde uitvoeringskosten. De beleggingsadvieskosten worden feitelijk aan de kosten van het vermogensbeheer toegerekend, zoals dit in onderstaande weergave zichtbaar wordt gemaakt.

In deze paragraaf wordt verantwoording afgelegd over de beleggingskosten 2018. Allereerst worden de kosten beoordeeld ten opzichte van voorgaande jaren. Vervolgens zullen de kosten worden vergeleken met de behaalde rendementen in 2018. Daarna worden de kosten verder uiteengezet, waarbij een aantal specifieke kostenposten is voorzien van extra commentaar. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een oordeel van het bestuur.

Totaal kosten beleggingen

De totale beleggingskosten over 2018 zijn gelijk aan € 6.671, of 0,42% van het gemiddeld belegd vermogen over 2018. In onderstaande tabel worden deze kosten gesplitst naar beheerkosten en transactiekosten.

Onder de beheerkosten vallen de kosten die worden betaald aan de verschillende managers van de beleggingen van StiPP. Daarnaast vallen hieronder ook de kosten voor de fiduciaire dienstverlening van KCM, de advieskosten en de custodiankosten¹⁰.

Onder transactiekosten vallen alle kosten die te maken hebben met het aan- en verkopen van beleggingsstukken.

Jaar	Totaal beleggingskosten	Beheerkosten	Transactiekosten
2018	0,42%	0,34%	0,08%
2017	0,39%	0,30%	0,09%
2016	0,43%	0,32%	0,11%
2015	0,49%	0,34%	0,15%
2014	0,31%	0,27%	0,04%
2013	0,31%	0,28%	0,03%

De tabel geeft naast de beleggingskosten voor 2018 ook de kosten weer voor de jaren 2013 tot en met 2017. Hieruit blijkt dat de beheerkosten sterk zijn toegenomen in 2015 ten opzichte van voorgaande jaren. Dit heeft met name te maken met het feit dat er sinds 2015 meer wordt belegd in minder liquide beleggingen, maar vooral ook door de herinrichting van de portefeuille door de invoering van het Risico Afbouw Model (RAM). Deze beleggingen hebben een hogere beheerfee, maar deze hogere kosten worden gecompenseerd door een hoger verwacht rendement.

Daarnaast zijn ook de transactiekosten van 2014 naar 2015 sterk toegenomen. Dit heeft met name te maken met de invoering van het RAM. Bij deze invoering zijn eenmalige kosten gemaakt voor de herinrichting voor de portefeuille. Daarnaast wordt er vaker teruggestuurd naar de strategische beleggingsmix, waardoor ook de transactiekosten na 2015 hoger zijn dan vóór 2015.

Sinds 2015 is er wel sprake van een dalende trend in de transactiekosten. Deze dalende trend geldt in principe ook voor de beheerkosten, maar dit volgt niet direct uit bovenstaande tabel. De beheerkosten voor 2018 liggen immers hoger dan de beheerkosten in 2017. Dit wordt echter veroorzaakt door een hogere allocatie naar de categorie hypotheek binnen de Vastrentend Middellang portefeuille. Voor hypotheek gelden doorgaans hogere beheerkosten dan voor de andere vastrentende categorieën in de betreffende portefeuille. De categorie kent echter ook een hoger verwacht rendement. Daarnaast zijn de beheerkosten hoger, omdat in 2018 ook kosten vanuit het bestuursbureau zijn meegenomen die betrekking hebben op het vermogensbeheer. Dit is het gevolg van verbeterde allocatie van deze kosten.

¹⁰ Custodian: een financiële partij die de effecten bewaart.

Rendementen versus kosten

In onderstaande tabel worden de kosten per beleggingscategorie weergegeven naast de in 2018 behaalde rendementen.

Kosten versus rendementen	Belegd vermogen	beheer	kosten transacties	totaal	Rendement 2018 fonds benchmark	
Vastgoed*	4%	0,27%	0,08%	0,35%	9,4%	9,0%
Aandelen*	27%	0,18%	0,13%	0,31%	-8,5%	-7,9%
Vastrentende waarden*	69%	0,17%	0,07%	0,23%	0,4%	0,6%
Valuta afdekking**	-	-	-	-	-1,1%	-1,1%
Totaal beleggingen***	100%	0,18%	0,08%	0,26%	-2,7%	-2,5%
Kosten vermogensbeheer pensioenfondsen en bestuursbureau				0,01%		
Kosten fiduciair beheer***				0,12%		
Bewaarloon***				0,01%		
Advieskosten vermogensbeheer***				0,01%		
Overige kosten***				0,01%		
Totaal overige vermogensbeheerkosten***				0,16%		
Totaal***				0,42%	-2,7%	-2,5%

* Kosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen in de betreffende categorie.

** Kosten voor valuta afdekking zijn verwerkt in de kosten voor aandelen.

*** Kosten als percentage van het totale gemiddelde belegd vermogen.

Voor de categorie vastgoed gelden de hoogste beheerkosten. De beheerkosten voor aandelen zijn relatief laag, maar de transactiekosten waren in 2018 relatief hoog. Hierdoor is de categorie aandelen na vastgoed de duurste categorie. De hogere transactiekosten bij aandelen hebben te maken met de eenmalige omzetting van enkele beleggingsfondsen van Vanguard naar Northern Trust in 2018.

De vastrentende waarden hebben de laagste beheerkosten en bovendien relatief lage transactiekosten. De vastrentende waarden zijn daarmee de goedkoopste categorie.

Voor Vastgoed en Vastrentende waarden geldt dat de rendementen in 2018 boven de gemaakte kosten liggen. Het rendement op aandelen was echter negatief over 2018 en is daarmee lager dan de kosten. Daarnaast heeft de valuta afdekking ook een negatieve bijdrage gehad aan het totale rendement. Dit betreft echter geen rendementsbron op lange termijn, maar dient als stabilisator van het totale rendement van jaar op jaar. Het totale rendement is met valuta afdekking namelijk minder gevoelig voor veranderingen in bijvoorbeeld de euro-dollar koers. Door het negatieve rendement op aandelen en valuta-afdekking, ligt het rendement op totaalniveau onder de totale kosten.

1.11.2.1 Toelichting kosten vermogensbeheer t.o.v. voorgaand jaar

De totale kosten voor de uitvoering van het vermogensbeheer over in 2018 bedragen € 6,67 mln. (2017: € 5,37 mln.). Dit bedrag bestaat uit zowel beheerkosten als de kosten van transacties die verwerkt zijn in het rendement van het fonds. Naast het feit dat de kosten in absolute zin zijn gestegen ten opzichte van 2017 zijn

deze uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen ook gestegen: van 0,39% in 2017 naar 0,42% in 2018. Onderstaande tabel geeft de uitsplitsing van de kosten weer als percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

	2018	2017
Gemiddeld belegd vermogen (× € 1 mln.)	1.599	1.370
Beheerkosten	0,18%	0,17%
Transactiekosten	0,08%	0,09%
Overige kosten	0,16%	0,13%
Totale kosten	0,42%	0,39%

De veranderingen in de kosten hangen samen met het volgende:

- De beheerkosten op totaal niveau zijn per saldo gestegen ten opzichte van 2017. Dit is het gevolg van een hogere allocatie naar de categorie hypotheken, waarvoor de beheerkosten hoger zijn dan voor andere vastrentende waarden categorieën.
- De transactiekosten zijn licht gedaald ten opzichte van 2017.
- De overige kosten bestaan uit kosten voor de accountant, adviseur, fiduciair, custodian en het bestuursbureau. Deze stijging wordt deels veroorzaakt door een nauwkeuriger toewijzing van de totale kosten van het pensioenfonds.

De kosten per beleggingscategorie worden weergegeven in onderstaande tabel (× € 1.000):

Categorie	Beheerkosten	Transactiekosten	Totaal
Vastgoed	193	57	250
Aandelen	784	549	1.333
Vastrentende waarden	1.725	725	2.450
Overige beleggingen	88	3	91
<i>Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën</i>	<i>2.790</i>	<i>1.334</i>	<i>4.124</i>
Overige vermogensbeheerkosten	2.547	0	2.547
Totaal kosten	5.337	1.334	6.671

Bij het vaststellen van deze kosten is evenals in voorgaande jaren gebruik gemaakt van de volgende schattingen:

- De beheerkosten worden geschat op basis van de Ongoing Charges Figures (OCFs) of Total Expense Ratio's (TERs) van de beleggingsfondsen in de portefeuille of andere contractuele afspraken vermenigvuldigd met het gemiddeld belegd vermogen per beleggingsfonds;
- Voor de transactiekosten wordt gebruik gemaakt van opgaves van vermogensbeheerders over kosten van transacties en schattingen op basis van het transactievolume per beleggingscategorie, de gemiddelde transactiekosten en de marktimpact van de betreffende categorie.

1.11.2.2 Kostenbenchmark kosten vermogensbeheer

De ontwikkeling van de absolute en relatieve kosten van vermogensbeheer heeft de doorlopende aandacht van het bestuur. In dit kader heeft het bestuur in 2018 een kostenbenchmark uit laten voeren op basis van de kosten voor vermogensbeheer over 2015 tot en met 2017. Voor dit onderzoek is een peergroup analyse uitgevoerd bestaande uit 47 pensioenfondsen voor de vermogensbeheerkosten en 46 pensioenfondsen voor de transactiekosten. Uit deze analyse is gebleken dat de vermogensbeheerkosten van StiPP lager liggen dan het gemiddelde van de peergroup en de transactiekosten van StiPP hoger liggen dan het gemiddelde van de peergroup.

De reden dat de vermogensbeheerkosten van StiPP lager zijn dan van het gemiddelde fonds uit de peergroup is lastig te duiden. Daarvoor is meer inzicht nodig in de beleggingsmix en de beleggingskosten per beleggingscategorie gegeven deze beleggingsmix van elk fonds in de peergroup. Bovendien wordt een groot deel van de totale kosten bij StiPP veroorzaakt door de kosten voor de fiduciair manager en deze worden niet getoond in de kostenbenchmark.

Op basis van de benchmark data uit dit onderzoek en de analyse van de kosten over 2017 kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

- De beheerkosten voor vastrentende waarden liggen redelijk in lijn met de peergroup (0,17% StiPP versus 0,15% peergroup), na correctie voor verschillen in de beleggingsmix binnen de vastrentende waarden portefeuille;
- De transactiekosten liggen hoger dan die in de peergroup. Dit heeft naar verwachting te maken met het feit dat er bij StiPP op maandelijkse basis wordt geherbalanceerd naar de norm, terwijl de meeste fondsen in de peergroup dit minder vaak doen (op kwartaal- of jaarbasis of alleen bij het raken van een bandbreedte);
- Zowel de beheerkosten (0,17% StiPP versus 0,14% peergroup) en transactiekosten (0,03% voor StiPP en peergroup) voor de aandelenportefeuille liggen in lijn met de peergroup, na correctie voor verschillen in de beleggingsmix binnen de aandelenportefeuille. De licht hogere kosten voor vermogensbeheer worden naar verwachting veroorzaakt door het feit dat StiPP, naast de gebruikelijke wereldwijde benchmarks, ook deels gebruik maakt van benchmarks met een kleiner universum. Voor beleggingsfondsen die dergelijke benchmarks volgen liggen de kosten licht hoger.
- De transactiekosten voor vastgoed liggen in lijn met de peergroup (0,01% StiPP versus 0,02% peergroup). De beheerkosten voor StiPP liggen ruim onder de kosten van de peergroup (0,22% StiPP versus 0,37% peergroup). Voor beursgenoteerd vastgoed zullen de kosten van StiPP naar verwachting in lijn liggen met de peergroup. Voor niet-beursgenoteerd vastgoed zijn de beheerkosten sterk afhankelijk van het specifieke fonds waarin wordt belegd, omdat de beheerkosten, net als bij actief beheer bij aandelen, sterk afhankelijk zijn van de strategie van de manager en de gehanteerde benchmark. Er kan in elk geval geconcludeerd worden dat StiPP, ten opzichte van de benchmark, in een relatief goedkoop fonds belegt.

1.11.2.3 Oordeel bestuur over de kosten vermogensbeheer

Op basis van de bovenstaande analyse van de kosten trekt het bestuur de volgende conclusies:

1. De kosten zijn als percentage van het gemiddelde belegd vermogen gestegen ten opzichte van vorig jaar. Dit heeft met name te maken de verhoging van de allocatie naar hypotheek en het nauwkeuriger toewijzen van de totale kosten van het pensioenfonds. Deze verhoging is daarmee in lijn met het beleid van het fonds. De transactiekosten zijn gedaald ten opzichte van 2017;
2. Er is voldoende inzicht in de beleggingskosten, omdat er naast de beheerkosten ook inzicht is in de overige kosten en de transactiekosten van alle categorieën;
3. Voor de aandelen categorieën geldt op totaalniveau dat de rendementen in 2018 lager liggen dan de gemaakte kosten. Dit wordt met name veroorzaakt door de sterke daling van de aandelenkoersen in het vierde kwartaal van 2018. Daarnaast heeft valuta-afdekking een negatieve bijdrage gehad. De vastrentende waarden hebben een licht positief resultaat laten zien. Met name vastgoed heeft een zeer goed rendement laten zien in 2018;
4. Uit de kostenbenchmark blijkt dat de beheerkosten van StiPP lager zijn dan het gemiddelde van de peergroup die is gebruikt in de kostenbenchmark, de transactiekosten liggen op een hoger niveau. Het is lastig om exact te duiden waardoor dit wordt veroorzaakt. De transactiekosten liggen mogelijk op totaalniveau hoger, omdat StiPP vaker herbalanceert naar de norm. Per beleggingscategorie kunnen de verschillen in de kosten tussen StiPP en de peergroup beter geduid worden. Op basis van de analyse per beleggingscategorie is er geen reden om aan te nemen dat de vermogensbeheerkosten van StiPP niet marktconform zijn.

Per saldo vindt het bestuur het huidige kostenniveau van de beleggingsportefeuille passen bij het verwachte rendement en risico van de portefeuille.

1.11.3 Kosten toezichthouders

De bijdragen die het fonds betaalt aan de toezichthouders zijn in 2018 gestegen ten opzichte van voorgaand verslagjaar. De stijging betreft zowel de toezichtbijdrage voor AFM en de bijdrage voor DNB.

Jaar	Kosten DNB	Kosten AFM	Totaal directe toezichtkosten
2013	€ 23	€ 44	€ 67
2014	€ 31	€ 41	€ 72
2015	€ 37	€ 52	€ 89
2016	€ 48	€ 55	€ 103
2017	€ 45	€ 59	€ 104
2018	€ 54	€ 63	€ 117

Bovenstaande bedragen zijn exclusief de indirecte toezichtkosten, zoals de kosten die StiPP moet maken om medewerking te kunnen geven aan onderzoeken van toezichthouders. Voor de toelichting op de gehouden onderzoeken wordt verwezen naar paragraaf 1.6.5.

1.12 Risicomanagement

1.12.1 Algemeen

Het risicomanagement maakt integraal onderdeel uit van het besturen van het pensioenfonds. Hierbij volgt StiPP continu een cyclus van vaststellen van het risicoprofiel, formuleren en implementeren van beheersmaatregelen en het verwerken van bevindingen, wat weer leidt tot het vaststellen van een nieuw risicoprofiel. De bevindingen van het bestuur hieromtrent worden vastgelegd in de notulen van de bestuursvergaderingen.

Risicomanagement functie

Het bestuur heeft ervoor gekozen de risicomanagementfunctie niet extern te beleggen maar bij de commissies onder te brengen, omdat de commissies het beste op de hoogte zijn van de risicohouding van het fonds, de risico's en de getroffen maatregelen.

Het bestuur heeft het proces integraal risicomanagement ook apart belegd naast de taken die bij de commissies zijn belegd. Het betreft hier de inrichting van het risicomanagement, de monitoring of er opvolging wordt gegeven aan de afspraken en het hanteren van het risicoframework. Het dagelijks bestuur is hiervoor als verantwoordelijke aangewezen. De uitvoering hiervan is bij Poldner Advies BV belegd. Poldner Advies BV rapporteert inzake het proces integraal risicomanagement aan de voorzitter en de vicevoorzitter.

In 2018 is StiPP gestart om het risicomanagement in te richten conform IORP II zodat per 1 januari 2019 wordt voldaan aan de verplichtingen die daaruit voortvloeien zoals ook de verplichting tot het inrichten van de sleutelfuncties. Hiermee zal de inrichting zoals deze hierboven is beschreven gaan veranderen.

Geïdentificeerde risico's

Het eerste risicorapport van StiPP, met daarin een vertaling van bruto risico's naar netto risico's en een opsomming van de beheersmaatregelen, is in 2012 opgesteld naar aanleiding van de risico-analyse die in 2011 is uitgevoerd middels een bestuurlijke sessie. In 2016 heeft het bestuur tijdens een interactieve sessie de risico's van het fonds opnieuw in kaart gebracht en beoordeeld. Voor de meest recente update (2018) heeft het fonds de risicocategorisering herijkt en zijn de diverse risicoanalyses (waaronder IT en integriteit) geïntegreerd in één integrale overall risicoanalyse. In een sessie met het gehele bestuur is de nieuwe risicocategorisering bekrachtigd en zijn de risico's opnieuw beoordeeld.

Jaarlijks wordt het algehele risicorapport van een update voorzien naar aanleiding van de ontwikkelingen die in het voorgaande jaar hebben plaatsgevonden. Zo worden er eventueel nieuwe risico's toegevoegd en worden er waar nodig additionele beheersmaatregelen opgenomen. De risicomanagementsessies hebben geholpen in een verhoging van de bewustwording van de risico's voor het fonds.

1.12.2 Risicohouding

De risicohouding van het fonds is, in overleg met cao-partijen, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht, opgesteld. De mate van risicoacceptatie van het bestuur is onder andere gebaseerd op de volgende kwalitatieve overwegingen:

- Het opgebouwde pensioen vormt na pensionering in de meeste gevallen niet de belangrijkste bron van inkomen voor deelnemers van het pensioenfonds;
- Gezien het feit dat StiPP een DC-regeling uitvoert, is de sturingskracht van premie- aanpassingen beperkt;
- Er wordt niet gestreefd naar het verlenen van toeslagen op de ingegane pensioenen
- Een afgewogen balans tussen te nemen risico's en het naar verwachting te realiseren beleggingsrendement is noodzakelijk om op langere termijn invulling te kunnen geven aan de pensioenambitie. Voor het nastreven van de pensioenambitie dient het bestuur bereid te zijn om beleggingsrisico te nemen en een beleggingsrendement na te streven dat hoger is dan de risicovrije marktrente;
- Bij slechte economische omstandigheden acht het bestuur het uitlegbaar dat rendementen op de beleggingsportefeuille kunnen tegenvallen;
- Kortingen op de pensioenuitkeringen dienen zoveel mogelijk voorkomen te worden.

Risicohouding in de opbouwfase (DC-regeling)

Risicohouding vaste uitkering. Maximale relatieve afwijking:

Leeftijd	25	35	45	55	65
Relatieve afwijking	80%	75%	60%	40%	10%

Risicohouding variabele uitkering. Maximale relatieve afwijking:

Leeftijd	25	35	45	55	65
Relatieve afwijking	80%	75%	65%	45%	20%

Risicohouding in de uitkeringsfase (DB-regeling)

Ambitie:

- Nominaal pensioen uitkeren, er worden geen toeslagen verleend.

Ondergrens:

- De doelstelling is om kortingen van pensioenaanspraken te voorkomen.

	Ambitie	Ondergrens	Bandbreedte
Pensioenuitkering	Nominaal	Nominaal	N.v.t.
Toeslag	Geen	0%	N.v.t.
Kans op korten	0%	10%	N.v.t.
VEV	8%	5%	5% – 10%

De risicobereidheid van het bestuur kan worden beïnvloed door de actuele financiële positie van het fonds. Periodiek wordt beoordeeld of de ambitie van het fonds nog haalbaar is. Bij de keuze voor een bepaald beleid wordt niet alleen een verwachte ontwikkeling beoordeeld maar ook scenario's die gunstiger of minder gunstig zijn dan de verwachte ontwikkeling. De ambitie dient in de meeste scenario's te kunnen worden behaald.

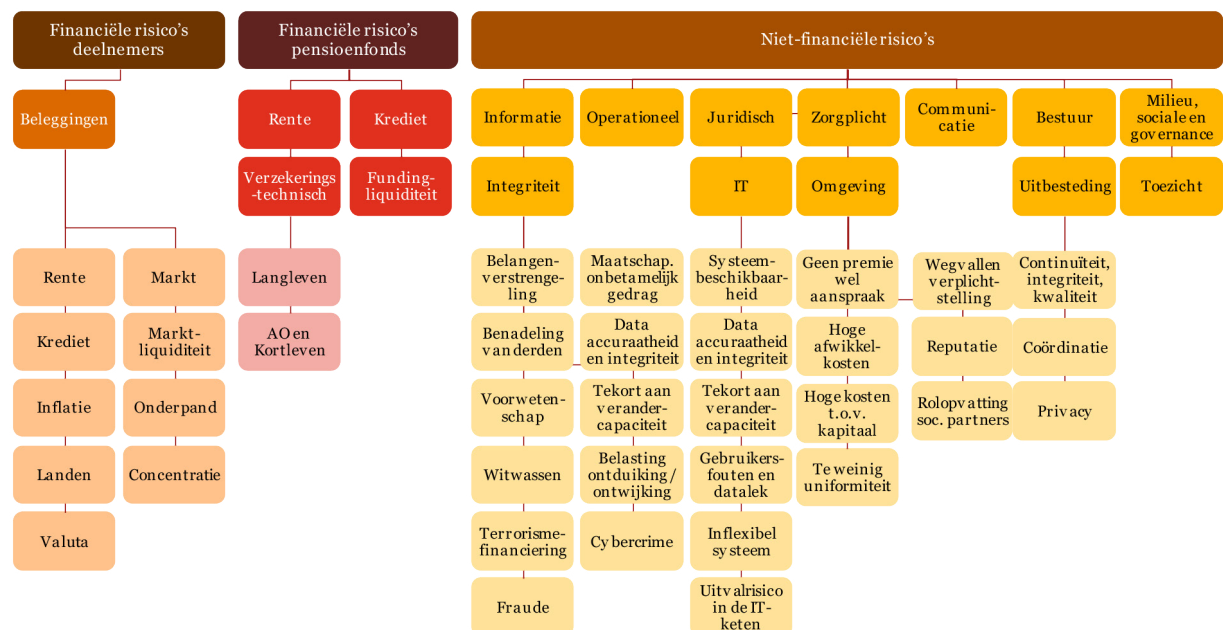
1.12.3 Risico-identificatie en classificatie

StiPP onderscheidt de volgende risico's, verdeeld over drie hoofdcategorieën:

- Financiële risico's voor risico van de deelnemers;
- Financiële risico's voor risico van het pensioenfonds;
- Niet-financiële risico's.

De risicohouding is in overleg met de raad van toezicht en cao-partijen, horende het advies van het verantwoordingsorgaan, vastgesteld. Indien de resultaten in enig jaar beneden de ondergrenzen komen, zal het bestuur van StiPP in overleg gaan met cao-partijen.

In onderstaande figuur zijn de risico's en de verdeling over de hoofdcategorieën schematisch weergegeven.

Figuur 1: Risico-categorisering (2018)

StiPP hanteert een vijfpuntschaal voor de beoordeling van de kans dat het risico zich voordoet en de impact van het risico wanneer het zich daadwerkelijk voordoet. Per hoofd- en sub-risico is beoordeeld wat de kwalificatie is van het risico in termen van de risicomatrix. In onderstaande tabel zijn de kwalificaties (met bijhorende kleuren) opgenomen uitgaande van de standaard normering van de kans en de impact.

In dit bestuursverslag worden de risico's besproken die zich bevinden in de oranje of gele zone van de risicokwalificatiematrix.

1.12.4 Beheersmaatregelen en restrisico's

Het bestuur heeft in de genoemde sessies de risico's geïnventariseerd. De risico's zijn vervolgens beoordeeld aan de hand van de ingeschatte kans dat een risico zich voordoet en de gevolgen (impact) van het risico als het zich daadwerkelijk voordoet (bruto risico inschatting). Om de risico's te mitigeren heeft het bestuur beheersmaatregelen genomen. Op basis van de genomen beheersmaatregelen is de inschatting van het netto risico gemaakt. Ook heeft het bestuur per risico een restrisico bepaald.

Onderstaand is de inschatting van de netto-risico's, zoals vastgesteld in 2018, grafisch weergegeven. De top risico's worden vervolgens verder toegelicht. Dit betreft de volgende risico's:

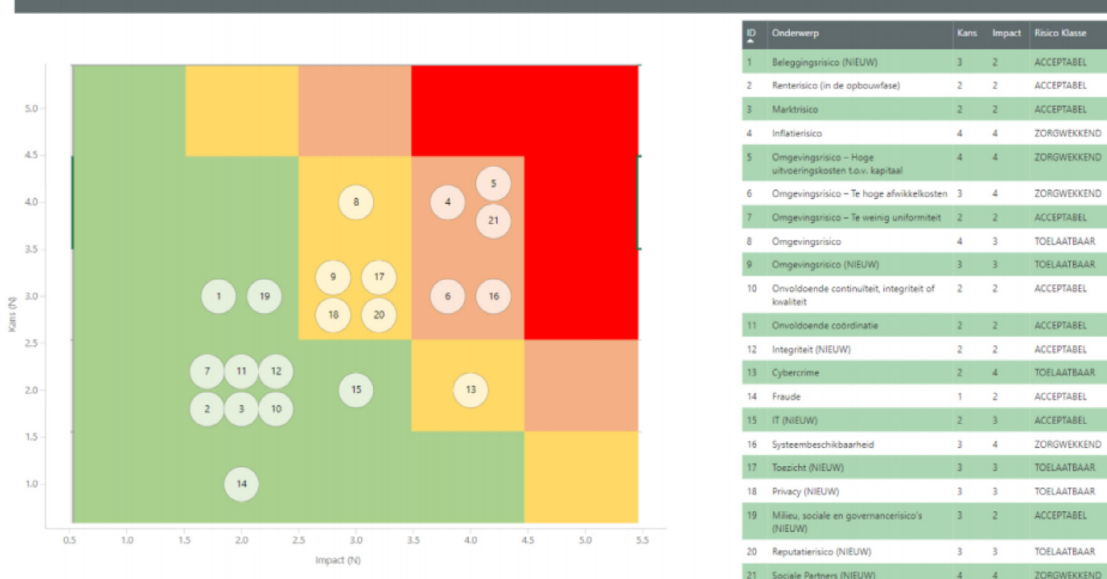
Risico's die als zorgwekkend gedefinieerd zijn:

- 5 Hoge kosten t.o.v. kapitaal
- 6 Hoge afwikkelkosten
- 7 Inflexibel systeem (in de tabel opgenomen als systeembeschikbaarheid)
- 4 Betrokkenheid sociale partners
- 21 Inflatierisico

Risico's die als toelaatbaar gedefinieerd zijn:

- 8 Omgevingsrisico
- 9 Geen premie, wel aanspraak
- 17 Toezicht
- 18 Privacy
- 20 Reputatie

Risk Assessment - 2018 (Netto risico)

1. Omgevingsrisico – Hoge uitvoeringskosten t.o.v. kapitaal ●

Het risico dat de relatief (verhouding kosten/ inkomsten) hoge (desondanks nog een van de laagste van Nederland) kosten in de regelingen niet uitlegbaar zijn aan de stakeholders waardoor draagvlak voor het fonds en de regeling verminderen.

Belangrijkste beheersmaatregelen:

- StiPP probeert de kosten zo laag mogelijk te houden door bij elke beslissing een duidelijke kosten-/ en batenafweging te maken;
- StiPP kijkt naar mogelijkheden om de kosten die gemaakt moeten worden te reduceren door de discussie aan te gaan met de politiek over bepaalde wettelijke verplichtingen die voor StiPP, gezien de korte verblijfstijd in de regeling, relatief duur zijn voor het fonds.

Restrisico: Het risico dat sociale partners de (basis)regeling niet aanpassen, de kosten hoog zijn of blijven en de kosten van de regeling moeilijk uitlegbaar zijn. StiPP voert maximale druk uit op de sociale partners maar heeft weinig handelingsperspectief bij dit risico.

Risico in 2018: De risicokwalificatie 'oranje' is in 2018 gewijzigd. Eerder was de risicokwalificatie rood. Dit risico ziet voornamelijk op de uitvoering van de basisregeling. Het risico kan worden gemitigeerd door 1) de inleg en daarmee de kapitaalopbouw te verhogen en 2) de kosten voor de uitvoering te verlagen.

Het bestuur heeft besloten de uitvoering van de basisregeling tot 1 januari 2020 te aanvaarden. Dit betekent dat er geen inhoudelijke wijziging van de regeling wordt verwacht voor 2020. De risicokwalificatie blijft op dit onderdeel dus gelijk en wordt mogelijk zelfs nog iets hoger aangezien de termijn van uitvoering van de regeling is verlengd.

De uitvoeringskosten in 2018 zijn gestegen ten opzichte van 2017. De risicokwalificatie blijft op dit onderdeel dus gelijk. Het fonds heeft in 2018 extra kosten gemaakt in verband met de transitie van de pensioenadministratie van Syntrus Achmea Pensioenbeheer naar PGGM. Het uitvoeren van de transitie heeft geen gevolgen gehad voor de in te leggen premies of de kapitaalopbouw.

2. Omgevingsrisico – Te hoge afwikkelingskosten ●

Het risico dat door het afschaffen van de pensioenregeling door sociale partners de afwikkeling van bestaande verplichtingen van het fonds in gevaar komt.

Belangrijkste beheersmaatregelen:

Om dit risico te mitigeren worden de onder genoemde maatregelen genomen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in een eerste kring van maatregelen die als eerste zullen worden uitgevoerd als dit risico zich daadwerkelijk voordoet en de overige beheersmaatregelen (de tweede kring van maatregelen).

De eerste kring van maatregelen betreft de volgende maatregelen (in volgorde van afhandeling):

- Eigen Vermogen (algemene reserve) aanspreken;
- Vrijval bij overlijden / sterftewinst aanwenden;
- Opslag beheersvergoedingen verhogen;
- Het korten van pensioenaanspraken.

Vervolgens volgen de beleidsmaatregelen (tweede kring van beheersmaatregelen):

- StiPP blijft actief aangesloten bij de discussie over de pensioenregeling zodat er waar nodig proactief gehandeld kan worden.
- StiPP heeft een scenario-analyse uit laten voeren voor als de regeling(en) van StiPP worden afgeschaft. Hierbij zijn 4 mogelijke opties gedefinieerd te weten de volgende:
 - het pensioenfonds blijft in zijn huidige vorm bestaan;
 - de pensioenen worden overgedragen aan een ander pensioenfonds;
 - de ingegane pensioenen en spaarkapitalen worden ondergebracht bij een verzekeraar;
 - de spaarkapitalen worden ondergebracht bij een PPI, de ingegane pensioenen bij een verzekeraar.
- Van elke optie zijn de voordelen en nadelen in kaart gebracht en het memo van de scenario analyse is gedeeld met de cao partijen.
- Er is een buffer voor onvoorziene uitgaven, waarmee de afwikkelingskosten (gedeeltelijk) zouden kunnen worden gefinancierd.

Restrisico: Het mogelijke restrisico is dat de portefeuille niet interessant genoeg is voor een verzekeraar of PPI.

Risico in 2018: In 2017 heeft het bestuur besloten de basisregeling voor lagere tijd, tot 1 januari 2020, te aanvaarden. Dit betekent dat de kans dat dit risico zich voor zal doen is verkleind. Het risico heeft zich ook niet voorgedaan in 2018. Dit is wel een belangrijk aandachtspunt voor 2019 aangezien er opnieuw besloten moet worden over de aanvaarding van de basisregeling.

3. IT risico – Inflexibel systeem ●

Door een inflexibel systeem – applicatie kan niet adequaat op maatschappelijke ontwikkelingen en andere klantvragen worden ingespeeld. Mogelijke gevolgen zijn dat de deelnemer niet goed kan worden bediend en StiPP niet de ontwikkeling kan maken die zij voor ogen heeft.

Beheersmaatregelen

- Bestuursinspanningen om daar waar nodig de druk te verhogen om systeemwijzigingen door te voeren.
- StiPP expliciteert bij uitbestedingspartijen wat er in het budget zit voor onderhoud en innovatie als beheersmaatregelen voor het risico ‘inflexibel systeem’.

Restrisico: Het mogelijke restrisico is dat het systeem niet flexibel genoeg is om aan alle wensen van StiPP te voldoen.

Risico in 2018: Dit is een reeds onderkend risico maar is in de risicosessie van 2018 hoger beoordeeld dan in de sessie van 2016.

4. Betrokkenheid sociale partners ●

Het risico dat sociale partners zich passief opstellen en/of er niet in slagen om overeenstemming te bereiken met als gevolg dat het fonds niet (tijdig) in kan spelen op veranderende omgevingsfactoren.

Belangrijkste beheersmaatregelen

- StiPP creëert bewustzijn bij de cao-partijen ten aanzien van kosten en uitvoerbaarheid van de regeling door actief te communiceren richting cao-partijen.
- Het bestuur legt maximale druk bij sociale partners om tot besluitvorming te komen.

Restrisico: Het mogelijke restrisico is dat StiPP niet tijdig kan inspelen op veranderende omgevingsfactoren doordat geen of te laat overeenstemming wordt bereikt door sociale partners.

Risico in 2018: Gezien de ontwikkelingen in de markt en de naderende deadline van 2020 die is meegegeven aan sociale partners is dit risico prominenter aanwezig.

5. Financieel risico deelnemer – Inflatierisico ●

Het risico dat als gevolg van inflatie de koopkracht van (toekomstige) pensioenen vermindert.

Belangrijkste beheersmaatregelen

- Het inflatierisico wordt gemonitord door het jaarlijks uitvoeren van de haalbaarheidstoets door de actuaris en deze toets wordt besproken in het bestuur.
- Gedurende de opbouwfase belegt StiPP in zakelijke waarden om het inflatierisico te beperken (met de kanttekening dat eerst de rekenrente moet worden ingehaald).

Restrisico: Het restrisico wordt geaccepteerd door het bestuur: het bestuur accepteert dat in de uitkeringsfase, als gevolg van het nominale karakter van de pensioenuitkeringen, de koopkracht van de pensioenuitkeringen afneemt. Voor de opbouwfase geldt dat de zakelijke waarden onder meer zijn opgenomen om de inflatie goed te maken. Het bestuur onderkent daarbij dat er geen een-op-een relatie bestaat tussen de beleggingen en de inflatie, waardoor de kans bestaat dat de ontwikkeling van de waarde van de beleggingen de inflatie niet bijhoudt.

Risico in 2018: Dit is in 2018, in tegenstelling tot 2016, als top risico onderkend.

6. Omgevingsrisico – Hoofdrisico ●

Het risico als gevolg van buiten het fonds komende veranderingen op het gebied van sociaal beleid (fiscaliteit, inkomen of arbeid), belanghebbenden, reputatie en maatschappelijk draagvlak voor collectiviteit en solidariteit in het pensioenstelsel.

- StiPP monitort doorlopend ontwikkelingen in de externe omgeving (waaronder wet- en regelgeving) en de impact daarvan voor de uitvoering van de regeling.
- StiPP gaat actief in gesprek met bijvoorbeeld het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de toezichthouders om de specifieke situatie van StiPP toe te lichten in het kader van externe ontwikkelingen die van negatieve invloed zouden kunnen zijn op StiPP.

Restrisico: Het mogelijke restrisico is dat StiPP niet tijdig kan inspelen op veranderende omgevingsfactoren.

Risico in 2018: Dit is in 2018 als top risico onderkend. Gezien de ontwikkelingen in de markt en de naderende deadline van 1 januari 2020 die meegegeven is aan sociale partners is dit risico ten opzichte van eerdere jaren prominenter aanwezig.

7. Omgevingsrisico – Geen premie, wel recht ●

Het risico dat een werknemer een beroep doet op pensioen waarbij geen verhaal op de werkgever mogelijk is. Er is geen verhaal mogelijk (zogenaamde echte 'Geen Premie Wel Recht' (GPWR) dossiers) in het geval de werkgever bijvoorbeeld failliet is en/of niet meer bestaat. Indien wel verhaal mogelijk is gaat het veelal om werkgevers die de gegevens van de deelnemers niet of niet juist hebben aangeleverd, maar nog wel bestaan.

Belangrijkste beheersmaatregelen:

- StiPP voert werkingssfeeronderzoeken uit bij werkgevers die mogelijk onder de verplichtstelling vallen. Deze toetsing vindt plaats op basis van de criteria zoals genoemd in het verplichtstellingsbesluit. Indien StiPP oordeelt dat de werkgevers onder de verplichtstelling vallen, worden zij aangesloten bij het fonds.
- In de premie voor zowel de Basis- als de Plusregeling is een opslag voor algemene risico's opgenomen. Bij algemene risico's kan gedacht worden aan de risico's van 'geen premie, wel recht' en een onverwachte toename van de kosten gedurende het boekjaar.

Restrisico:

- Het risico dat het percentage van de opslag in de premie niet voldoende is om het risico van geen premie wel recht te dekken;
- StiPP belandt in veel rechtszaken doordat er een geschil is over de aansluitplicht.

Risico in 2018: De risicokwalificatie is in 2018 ongewijzigd. Het fonds heeft handhavingsactiviteiten uitgevoerd om het risico te mitigeren. Er heeft zich geen omstandigheid voorgedaan die ervoor gezorgd heeft dat het risico lager kan worden ingeschat. Het aantal verzoeken om 'geen premie, wel recht' is beperkt gebleven. Het omschreven risico heeft zich in 2018 dus niet gemanifesteerd.

8. Milieu, sociale en governance risico – Toezicht ●

Het risico dat de toezichthouders maatregelen treffen jegens het fonds waardoor het fonds reputatieschade ondervindt dan wel de belangen van de deelnemers worden geschaad.

Belangrijkste beheersmaatregelen:

- StiPP zoekt proactief de dialoog met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- StiPP gaat de dialoog aan met toezichthouders over wet- en regelgeving die volgens het fonds niet toepasbaar dan wel niet van toepassing is voor StiPP;
- StiPP neemt actief deel in werkgroepen van bijvoorbeeld de Pensioenfederatie waarin wet- en regelgeving besproken wordt.

Risico in 2018: Dit is een nieuw risico ten opzichte van de eerdere risicosessie in 2016. Gezien de grote hoeveelheid wet- en regelgeving die wordt uitgevaardigd en de grote hoeveelheid onderzoeken waaraan StiPP onderworpen wordt ziet StiPP dit als een toenemend risico. StiPP is een fonds met geheel eigen karakteristieken in de regeling en deelnemerspopulatie waardoor sommige vereisten negatief kunnen uitpakken voor de deelnemers. En aangezien de opbouw van de deelnemer klein is kan dit leiden tot een aanzienlijke toename van de kosten.

Restrisico: Het restrisico is dat er uiteindelijk wet- en regelgeving komt die negatief uitwerkt voor een fonds zoals StiPP maar waaraan StiPP toch moet voldoen.

9. Uitbestedingsrisico – Privacy ●

Het risico dat de privacy van betrokkenen wordt geschaad als gevolg van het verlies, onrechtmatig gebruik of misbruik van persoonsgegevens.

Belangrijkste beheersmaatregelen:

- StiPP heeft een privacy statement opgesteld waarin uiteen is gezet welke persoonsgegevens worden verwerkt en hoe daarmee om wordt gegaan, inclusief de maatregelen die zijn getroffen voor het beveiligen en geheimhouden van persoonsgegevens;
- StiPP heeft verwerkersovereenkomsten gesloten met de partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed. In deze verwerkersovereenkomsten is aangegeven hoe de partijen waaraan is uitbesteed de privacy van gegevens waarborgen.

Restrisico: Het restrisico betreft het risico dat ondanks de maatregelen er sprake is van verlies, onrechtmatig gebruik of misbruik van persoonsgegevens.

Risico in 2018: Dit risico was eerder onderdeel van het juridisch risico maar is gezien de komst van de AVG als specifiek risico benoemd.

10. Omgevingsrisico – Reputatie ●

Het risico dat het pensioenfonds door eigen handelen reputatieschade schade lijdt bij belanghebbenden (alle stakeholders).

Belangrijkste beheersmaatregelen:

- Het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij het doen van uitingen naar belanghebbenden;
- Het fonds heeft een integriteitbeleid vastgesteld. Hierin geeft het fonds zijn visie op integriteit, onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt en welke standpunten het fonds hierbij inneemt. Tenslotte legt het beleid de maatregelen vast om te voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad;
- Het crisisplan en de incidentenregelingen geven aan hoe gehandeld en gecommuniceerd moet worden bij een incident.

Restrisico: het restrisico is dat StiPP ondanks de genomen maatregelen toch reputatieschade lijdt.

Risico in 2018: Dit is in 2018 als top risico onderkend. Daarmee is het risico hoger ingeschat ten opzichte van eerdere jaren.

1.12.5 Risicobeheersingsmodel

Het bestuur ziet het risicobeheersingsmodel als een periodieke cyclus omdat risico's en de bijbehorende beheersmaatregelen kunnen veranderen door interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Het risicobeheersingsmodel wordt daarom door het bestuur van StiPP periodiek geëvalueerd. In 2018 heeft een herziening van het risicobeheersingsmodel plaatsgevonden. Hierbij is de focus met name geweest op de top 20 risico's. In 2019 zullen alle risico's middels de zogenaamde onepagers gemonitord worden. Door het agenderen van deze risico's zullen alle beheersmaatregelen en mogelijke aanvullende maatregelen worden herzien en besproken. Daarnaast zal de onafhankelijke risicomanager in 2019 op kwartaalbasis een risicodashboard opstellen waarin de toprisico's aan bod komen die in de bestuursvergadering besproken zullen worden.

In de tweede helft van 2019 zal een risicobeoordeling worden uitgevoerd in het kader van het nieuwe strategisch beleggingsbeleid.

1.13 StiPP in 2019

Het bestuur heeft voor 2019 drie speerpunten benoemd:

1. Basisregeling

Het bestuur heeft afgelopen jaren bij cao-partijen kenbaar gemaakt problemen te ervaren bij de uitvoering en communicatie van de basisregeling. De huidige basisregeling wordt door het bestuur als niet-economisch verantwoord uitvoerbaar en niet toekomstbestendig gezien. Onderzocht zal worden wat een 'acceptabel niveau' kan zijn voor de verhouding tussen kosten en kapitaalopbouw in de basisregeling. In dit kader zal aandacht uitgaan naar de uitvoering van de Wet Waardeoverdracht Klein Pensioen (WWKP). Het bestuur heeft de verwachting dat de WWKP de disbalans tussen kosten en kapitaalopbouw gedeeltelijk oplost. Verder wordt in samenwerking met sociale partners een onderzoek uitgevoerd naar de gevolgen van het verkorten of afschaffen van de wachttijd. De uitkomsten hiervan dienen als input voor de gesprekken tussen en met cao partijen én met de wetgever. Daarnaast zal het bestuur cao partijen waar mogelijk ondersteunen bij het aandragen van alternatieven voor de huidige basisregeling.

2. StiPP en de Wet Arbeidsmarkt in Balans

In 2018 zijn door het ministerie van SZW diverse voorstellen uitgewerkt van de Wet Arbeidsmarkt in Balans. Deze Wet kent onder andere bepalingen over een verplichte pensioenvoorziening voor payrollwerknemers. Binnen de huidige verplichtstelling vallen payrollwerknemers in de meeste gevallen onder de werkingssfeer van StiPP.

Met de voorstellen wordt door het kabinet een verbetering van de pensioenpositie van payrollwerknemers beoogd. De voorstellen die in dit kader zijn gedaan kunnen grote gevolgen hebben voor de uitvoeringspraktijk van StiPP. De voorstellen kunnen mogelijk leiden tot het vertrek van (een deel) van de payrollbedrijven c.q. payrollwerknemers uit de StiPP-regeling omdat voor hen elders een pensioenvoorziening kan worden getroffen. Een andere interpretatie van de voorstellen zou er weer toe kunnen leiden dat StiPP juist een groot aantal payrollwerknemers in de StiPP-regeling erbij kan verwelkomen die vanaf de eerste werkdag pensioen opbouwen.

Deze variatie in voorstellen kan voor StiPP ofwel leiden tot een kleiner premievolume en een afname van het aantal deelnemers in – voornamelijk – de plusregeling, dan wel tot een instroom van payrollwerknemers in een verbeterde variant van de plusregeling, waardoor de complexiteit van de uitvoering stijgt. Daarnaast worden er handavingsissues gesignaleerd wanneer de werkingssfeerbepalingen niet of onduidelijk worden aangepast. Dit kan grote gevolgen hebben voor het ‘geen premie, wel recht’ risico van StiPP.

Juist vanwege de variatie in de voorstellen acht het bestuur het van cruciaal belang dat de invloed van StiPP bij de vormgeving van dit wetsvoorstel maximaal is. Dit is dan ook de reden waarom het bestuur dit als speerpunt voor 2019 heeft benoemd. Daarnaast oriënteert StiPP zich op de mogelijkheden om efficiënt uitvoering te kunnen geven aan de verschillende varianten van pensioenregelingen die voorgesteld zijn.

Het onderzoek naar het afschaffen of verkorten van de wachttijd, zoals benoemd bij het eerste speerpunt inzake de Basisregeling, kan ook gelinkt worden aan dit speerpunt. De uitkomsten uit dit onderzoek zullen dan ook gebruikt worden als input voor de nodige scenario-analyses.

3. Relatie met PGGM

In 2018 is de transitie van StiPP naar PGGM als Pensioenuitvoeringsorganisatie (PUO) afgerond. De focus van StiPP in de uitbestedingsrelatie met PGGM is gericht op het bepalen van de positie van StiPP binnen de strategie van PGGM. PGGM heeft in de loop van 2018 gecommuniceerd dat men de strategische focus voor de uitvoeren werkzaamheden in de toekomst nadrukkelijker zal toespitsen op specifieke sectoren, met een nadruk op de sector zorg en welzijn. Naar aanleiding van deze berichtgeving heeft het bestuur contact gezocht met de directie van PGGM. In de gesprekken tussen StiPP en PGGM is duidelijk geworden dat PGGM de dienstverlening aan StiPP beschouwt als een strategische keuze die past binnen het toekomstige dienstenaanbod van PGGM. In dat kader richt het bestuur zich op het uitbouwen en verdiepen van de relatie tussen PGGM, softwareleverancier Idella en StiPP. Belangrijke aandachtspunten hierbij zijn de toekomstbestendigheid van de IT-systemen bij Idella en PGGM, het waarborgen van de koppelingen tussen Idella en PGGM en het bevorderen van innovatie in de samenwerking tussen partijen.

2. Toezicht en medezeggenschap

2.1 Verslag van de raad van toezicht

Inleiding

Conform de statuten van StiPP legt de raad van toezicht jaarlijks verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van bevoegdheden. Daarnaast legt de raad van toezicht van StiPP (hierna: de Raad) haar waarnemingen en aanbevelingen over het afgelopen boekjaar vast. De verantwoording en bevindingen zijn vastgelegd in dit verslag.

Werkwijze raad van toezicht

De taak van de Raad wordt bepaald door het wettelijk kader, inclusief de Code Pensioenfondsen, en de statuten en reglementen van het fonds. Bij de uitvoering van de wettelijke taken past de Raad de VITP-Toezichtcode toe. Deze code is te vinden op www.vitp.nl. De wettelijke taken zijn ten minste het toezicht houden op het bestuursbeleid en de algemene gang van zaken, het toezien op een adequate risicobeheersing en het toezien op een evenwichtige belangenafweging. Daarnaast richt de Raad zich op het beoordelen van de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd en op het beoordelen van de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de korte en langere termijn. Ook staat de Raad van toezicht het bestuur met raad terzijde. Naast de wettelijke taken heeft de Raad een aantal wettelijke goedkeuringsrechten en wettelijke bevoegdheden verband houdende met een situatie van disfunctioneren van het bestuur en ten aanzien van de (her-) benoemingsprocedure voor een nieuw bestuurslid. De thema's zoals die in de meest recente versie van de Code Pensioenfondsen zijn vastgelegd, zijn door de Raad betrokken bij het toezicht.

De Raad heeft geconstateerd dat het bestuur een inventarisatie heeft gemaakt van de naleving van de normen uit de Code Pensioenfondsen door het fonds. Naar aanleiding daarvan zijn actiepunten geformuleerd. De Raad sluit zich aan bij de bevindingen van het bestuur hieromtrent en spreekt de verwachting uit dat de actiepunten voortvarend worden opgepakt.

De Raad is in 2018 vier keer bijeen geweest en heeft daarnaast een vergadering van het dagelijks bestuur, het algemeen bestuur en meerdere beleidssessies van het bestuur bijgewoond. Er heeft een overleg plaatsgevonden tussen het verantwoordingsorgaan en de Raad en tussen de voorzitter(s) van het verantwoordingsorgaan, de Raad en het bestuur. De Raad heeft eenmaal overleg gehad met DNB.

Aandachtspunten 2018

Veel van de vergaderingen stonden in het teken van de aandachtsgebieden die de Raad voor 2018 heeft benoemd, te weten:

- Transitie pensioenuitvoeringsorganisatie en nazorg;
- Implementatie omgekeerd gemengd bestuursmodel;
- Toekomst van het fonds;
- Aanpassing beleggingsbeleid n.a.v. ALM studie;
- Herijking integraal risicomanagement.

Nadat de hiervoor benoemde aandachtspunten zijn besproken, licht de Raad de overige bevindingen uit 2018 toe.

Transitie pensioenuitvoeringsorganisatie en nazorg

Norm: Het bestuur dient een visie op de uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds te hebben, inclusief een aanvaardbaar niveau van de kosten en zicht op de keten van uitbesteding. Daarbij dient het bestuur in control te zijn.

In 2016 is de keuze voor een nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie door het bestuur gemaakt en nadat in 2017 de nodige voorbereidingen zijn getroffen is in 2018 de pensioenuitvoering van Syntrus naar PGGM overgebracht. In de voorbereiding is door het bestuur veel tijd en energie gestoken en de Raad is daarbij voldoende betrokken en waar nodig ingeschakeld en geïnformeerd. Ook in het eerste jaar bij de nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie is de Raad voldoende bij de ontwikkelingen op dat gebied betrokken. De Raad heeft de indruk dat de uitvoering weliswaar aan de verwachtingen van het bestuur voldoet, maar dat voortdurende monitoring van belang is. Met name in het eerste half jaar van 2018 was extra bestuurlijke aandacht vereist. Bestuursondersteuning wordt voor een groot gedeelte door dezelfde mensen gedaan, zodat continuïteit op dat vlak geborgd is. De uitvoering van het handhavingsbeleid is belangrijk voor StiPP. Het bestuur is erin geslaagd om met de nieuwe uitvoeringsorganisatie onverminderd actief te zijn op het gebied van handhaving.

Operationeel zijn de zaken naar de mening van de Raad goed verlopen. De keten van uitbesteding is een voortdurend punt van aandacht voor het bestuur. Dit wordt dan ook nauwlettend gevolgd door het bestuur en waar nodig wordt ingegrepen. De Raad wordt daarvan tijdig en adequaat op de hoogte gehouden. De Raad deelt hierbij de zorg van het bestuur inzake de veranderbereidheid van haar uitvoeringsorganisatie PGGM. PGGM heeft onlangs uitgesproken dat in haar dienstverlening de werkwijze van haar grootste klant (PFZW) centraal staat. Ook maakt StiPP nu als enige fonds met een beschikbare premieregeling gebruik van een apart administratiesysteem. Dit geeft aanleiding tot extra aandacht en zorg voor de toekomst.

Implementatie omgekeerd gemengd bestuursmodel

Norm: De structuur van een fonds dient zodanig te zijn dat goede besturing is geborgd. In dat kader dienen individuele bestuursleden en het bestuur als geheel voldoende geschikt te zijn.

De Raad is nauw betrokken bij dit proces. De Raad heeft het bestuur de afgelopen jaren meermalen bevraagd op de efficiency van het huidige bestuursmodel en vindt het daarom goed dat nu gestreefd wordt naar een efficiënt en slagvaardig model door middel van het omgekeerd gemengd model. Met de keuze voor het omgekeerd gemengd model gaat de Raad ervan uit dat er een juiste balans ontstaat tussen strategie en uitvoering. De externe begeleiding bij het keuzeproces voor een nieuw bestuursmodel wordt door de Raad als positief ervaren. De Raad is door het bestuur voldoende betrokken bij de op te stellen functieprofielen. De voorzitter van de Raad had plaats in de selectiecommissie voor de uitvoerend bestuursleden, waardoor de Raad in staat is geweest daadwerkelijk te beoordelen of de uitvoerend bestuurders voldoen aan de functieprofielen, zowel qua deskundigheid als qua competenties en complementariteit. Dat huidige betrokkenen bij het fonds ook in het nieuwe model een functie krijgen, betekent dat kennis en kunde ondanks de wijziging van het model wordt behouden, maar door het aantrekken van nieuwe mensen is een frisse wind wel degelijk aanwezig.

Toekomst van het fonds

Norm: De Raad vormt zich een oordeel over het functioneren van de governance bij het fonds en heeft daarbij oog voor cultuur en gedrag.

Met de transitie naar een nieuwe uitvoeringsorganisatie en de wijziging van het bestuursmodel in 2019 heeft het fonds belangrijke stappen gezet naar een toekomstbestendig verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds. De uitvoerbaarheid van de regeling, zoals die door sociale partners is overeengekomen, is onderwerp van gesprek en heeft de aandacht van het bestuur. Dit zal naar de verwachting van de Raad in de komende jaren

een belangrijk agendapunt zijn voor het bestuur. Het past bij de karakteristieken van dit fonds om zich in een vroeg stadium te vergewissen van de uitvoerbaarheid van de regeling en zo nodig de stappen richting de sociale partners of de politiek te zetten. Ook ziet de Raad mogelijke aanpassingen in het pensioenstelsel als ingrijpend voor StiPP. De Raad ziet de voorbereiding hierop middels scenariostudies als zeer waardevol.

Aanpassing beleggingsbeleid n.a.v. ALM studie

Norm: Het fonds dient een beleggingsbeleid te hebben dat in overeenstemming is met de verplichtingen van het fonds en de vastgestelde risicohouding. In dit beleid dient aandacht te zijn voor maatschappelijk verantwoord beleggen.

In 2018 is, tijdens bijeenkomsten met zowel het verantwoordingsorgaan als de Raad, door het bestuur uitgebreid gesproken over de risicohouding en de wijze waarop de risicohouding van het fonds tot stand komt. Daarbij is besproken dat de risicohouding in de uitkeringsfase niet wijzigt. De risicohouding in de opbouwfase is verder geëxpliciteerd. De besprekingen hebben geresulteerd in een nadere tekstuele vastlegging van de risicohouding van het fonds. De risicohouding van het pensioenfonds is gebaseerd op de doelstellingen die behoren bij de opbouwfase (DC-regeling) en de uitkeringsfase (DB-regeling), en zijn afgestemd met sociale partners. De doelstelling van het beleggingsbeleid is de beleggingsresultaten van het fonds in de Life-Cycles te optimaliseren.

Het nieuwe strategisch beleggingsbeleid is gedurende het jaar 2018 uitgebreid besproken en het (lange termijn) strategisch beleggingsbeleid voor de periode 2019-2021 is in een document vastgelegd. Eén van de beliefs van het fonds is dat maatschappelijk verantwoord beleggen belangrijk is. Mede daarom is een afzonderlijk ESG-beleid door het fonds opgesteld.

Herijking integraal risicomanagement

Norm: De Raad beoordeelt altijd of de risicobeheersing adequaat is.

Het risicomanagement stond in 2018 hoog op de agenda van het bestuur en heeft mede naar aanleiding van wetgeving (IORP II) en daarmee de introductie van sleutelfuncties extra aandacht gekregen. Onder externe begeleiding zijn de risico's voor StiPP door het bestuur besproken en heeft herijking van het risicomanagement plaatsgevonden. De inrichting en de werking van het risicomanagement zal in combinatie met het nieuwe bestuursmodel in 2019 speciale aandacht vragen.

Het expliciet maken van de risicomanagementfunctie bij besluitvorming door bijvoorbeeld het opnemen van een risicoparagraaf bij besluitvorming ziet de Raad als middel om het risicomanagement effectief te laten zijn.

Overige bevindingen 2018

Samenwerking organen

Norm: De Raad vormt zich een oordeel over het functioneren van de governance bij het fonds en heeft daarbij oog voor cultuur en gedrag.

Het afgelopen jaar heeft er divers overleg plaatsgevonden tussen de verschillende organen van het fonds, zowel als voltallig orgaan als de voorzitters onderling. De introductie van het nieuwe bestuursmodel was een belangrijk punt voor alle organen, maar ook de betrokkenheid bij de andere dossiers is groot. Rolvervulling en taakopvatting is voor alle organen duidelijk en de communicatie onderling is goed. Ook voor wat betreft de communicatie naar buiten stelt de Raad vast dat deze voldoet aan de wettelijke eisen.

Benoemingen

Norm: Het fonds handelt zorgvuldig bij (her)benoeming en ontslag, en zorgt voor geschiktheid, complementariteit en diversiteit in de organen van het fonds.

De Raad is door het bestuur van StiPP in 2018 verschillende malen gevraagd functieprofielen en kandidaten te beoordelen, ook in het licht van het nieuwe bestuursmodel per 1 juli 2019. De Raad constateert dat de geschiktheid van bestuursleden zowel gedurende het lidmaatschap als bij (her)benoeming degelijk en voldoende diepgaand wordt getoetst. Dat in het kader van het nieuwe bestuursmodel een diversiteitsbeleid is opgesteld, vindt de Raad een goede zaak. De Raad heeft geconstateerd dat bij het aanzoeken van nieuwe bestuursleden uitdrukkelijk rekening gehouden is met diversiteit en complementariteit.

Aanbevelingen accountant en actuaris

De Raad heeft een toelichting ontvangen van de certificerend actuaris en accountant op de jaarstukken 2018. De Raad onderschrijft de aanbevelingen van beide certificeerders aan het bestuur.

Ten slotte

Voor de Raad is 2018 het laatste jaar dat het toezicht over het gehele jaar wordt uitgevoerd door de raad van toezicht. In het omgekeerd gemengd model wordt vanaf juli 2019 het toezicht uitgevoerd door de niet-uitvoerend bestuurders. De Raad heeft het volste vertrouwen in de werking van het nieuwe bestuursmodel en de bestuurders. De Raad kijkt terug op een jaar van constructieve overleggen over belangrijke strategische zaken en ziet dat het bestuur een degelijke organisatie heeft neergezet welke naar de mening van de Raad toekomstbestendig is.

Goedkeuring jaarverslag en jaarrekening

De Raad constateert dat het proces van totstandkoming van het besluit van het bestuur tot vaststelling van onderhavig bestuursverslag en de jaarrekening zorgvuldig is geweest en het bestuur heeft naar de mening van de Raad voldoende blijik gegeven van een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging bij de uitoefening van zijn taak en bij het opstellen van dit besluit en de onderliggende stukken. De Raad heeft geen aanleiding om de goedkeuring aan de vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening te onthouden.

2.1.1 Reactie bestuur op het verslag van de Raad

Het bestuur heeft kennis genomen van de bevindingen en samenvatting van de raad van toezicht. Het bestuur bedankt de raad van toezicht voor de kritische en onafhankelijke wijze waarop zij in 2018 haar taak heeft vervuld. Het bestuur heeft de bijdragen van de raad van toezicht ervaren als een toegevoegde waarde voor het bestuur. Dit geldt voor de werkzaamheden van de Raad in het algemeen en voor het transitietraject en het traject met betrekking tot het bestuursmodel in het bijzonder. In het nieuwe bestuursmodel per 1 juli 2019 worden de toezichthoudende taken van de Raad uitgevoerd door het niet-uitvoerend bestuur. Het bestuur wil haar expliciete dank uitspreken voor de wijze waarop de Raad vanaf de start in 2014 tot aan nu invulling heeft gegeven aan haar toezichtstaak. Het bestuur heeft deze wijze als prettig en constructief ervaren en dankt de Raad voor de bijdrage die zij geleverd hebben op de verschillende strategische dossiers.

2.2 Verslag van het verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan (hierna: het VO) is voortdurend bezig het functioneren van het fonds te monitoren, te verbeteren en inzichtelijker te maken. Onze deelnemers moeten er vertrouwen in hebben dat het aan het fonds toevertrouwde geld goed beheerd wordt en de belangen van alle betrokkenen evenwichtig worden afgewogen.

Samenstelling

Het VO is in 2018 van samenstelling veranderd. De eerste zittingstermijn van de zittende VO-leden is medio 2018 verstreken. De heer N. van Batenburg en mevrouw E. Tuinstra zijn opgevolgd door de heer M. van Dijk en de heer P. Rietman. De vertegenwoordiging namens de gepensioneerden is door het vertrek van de heer B. Traast nog vacant.

Vergaderingen en bijeenkomsten

Het VO heeft naast de bespreking van het jaarwerk, vier keer vergaderd. Bij twee vergaderingen was het dagelijks bestuur aanwezig voor een toelichting op de actualiteiten. Naast de reguliere vergaderingen nam het VO in het voor- en najaar deel aan een beleidssessie van het bestuur.

Eén keer is gezamenlijk met de Raad van Toezicht gesproken over diverse onderwerpen. Het ging hierbij om het transitietraject van pensioenuitvoerder Syntrus Achmea naar PGGM, de transitie naar en de impact voor het VO van het nieuwe bestuursmodel en de werkwijze van het VO rondom adviesaanvragen van het bestuur.

Het jaar 2018 was een jaar van grote transities en fundamentele veranderingen:

- afronding transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder PGGM;
- aanpassing risicohouding deelnemers;
- voorbereiding uitvoering Wet waardeoverdracht klein pensioen;
- keuze gemaakt voor inrichting van een nieuw bestuursmodel.

Transitie pensioenuitvoerder

Het VO heeft de transitie op een afstand gevolgd en werd tijdens de vergaderingen over de voortgang geïnformeerd. Ondanks uitstel van tussentijdse opleverdata is de geplande opleverdatum gehaald. Over de live-gang begin maart 2018 werd het VO door het bestuur van actuele informatie voorzien. In het voorjaar is een beleidssessie over de actuele status van de transitie van StiPP naar PGGM bijgewoond.

Pensioenuitvoerder PGGM heeft in oktober 2018 aangegeven zich te concentreren op de sector zorg en welzijn en de grootste klant PFZW. Een eerdere groeistrategie, waarbij PGGM consolidatie in de hele pensioensector wilde ondersteunen en StiPP in 2017 als nieuw fonds binnenhaalde, is losgelaten. Hierdoor is StiPP het enige fonds met een DC-regeling binnen PGGM en kunnen kosten niet met nieuwe pensioenfondsen worden gedeeld. Het VO ziet dat het bestuur zich bewust is van deze nieuwe situatie en dat het bestuur actief investeert in de relatie met PGGM.

Risicohouding deelnemers

In het najaar nam het VO deel aan de beleidssessies risicohouding en scenario analyses. Vervolgens heeft eind november een overleg plaatsgevonden waarin het bestuur van StiPP, sociale partners en het VO vertegenwoordigd waren. Dit overleg stond in het teken van de risicohouding van het fonds en was een vervolg op de resultaten van de ALM-studie in 2017. In de nieuwe risicohouding wordt bij de leeftijdscategorie tot 47 jaar de omvang van zakelijke waarden verhoogd van 40% naar 70%. Het risico over de gehele looptijd wordt vervolgens gedempt door de start van de afbouw van het risico tien jaar eerder te starten in vergelijking met de huidige lifecycle.

Vaststelling en vastlegging van de risicohouding vond plaats na c.q. in overleg met sociale partners en het VO. Er is uitleg gegeven over de wijze waarop de risicohouding van het fonds tot stand komt. De Wet waardeoverdracht klein pensioen heeft gezorgd voor een beleidsmatige verandering in het strategisch beleggingsbeleid van het fonds. Met de invoering van deze nieuwe wet per 1 januari 2019 is verankerd dat kleine pensioenen de pensioenbestemming behouden (over de fondsen heen). Tussentijds afkopen is niet meer mogelijk. De risicohouding in de uitkeringsfase wijzigt niet. De risicohouding in de opbouwfase is wel verder geëxpliciteerd.

Uitgaande van de behoudende risicobereidheid is de hoeveelheid zakelijke waarden bij jongere deelnemers in aanvang wel significant met een omvang van 70%, maar lager dan gemiddeld in de markt waar te nemen is. Omdat oudere deelnemers meer risicomijdend zijn dan jongeren wordt reeds 20 jaar vóór de pensioendatum begonnen met de afbouw van het beleggingsrisico. Het opgebouwde kapitaal zal op pensioendatum of bij het moment van waardeoverdracht niet in alle gevallen ten minste gelijk zijn aan de netto inleg. Met de vaststelling van de risicohouding en het beleggingsbeleid zijn de resultaten uit het risicobereidheidsonderzoek in 2016 onder de deelnemers nadrukkelijk meegewogen. Dit resulteert voor StiPP in een lifecycle met minder risico dan gemiddeld in de markt.

Het VO heeft begrip voor de gehanteerde methode tot vaststelling van de risicohouding en voor de keuze om de omvang van zakelijke waarden bij jongere deelnemers te verhogen van 40% naar 70% en deze in 20 jaar voor pensioendatum af te bouwen.

Wet waardeoverdracht klein pensioen

Het VO heeft in het verslag van vorig jaar haar waardering uitgesproken voor de grote inspanningen die zijn verricht om de problematiek van kleine pensioenen en de hoge uitvoeringskosten bij het Ministerie van Sociale Zaken onder de aandacht te brengen. Er is input geleverd voor een uitvoerbare regeling.

In verschillende scenario's die in het najaar bij de bestuurs sessie zijn getoond, is duidelijk geworden dat de mogelijke impact op de aantallen gewezen deelnemers groot is. Op de jaarlijkse uitvoeringskosten is de impact voldoende significant om als fonds voortvarend uitvoering te geven aan deze nieuwe wet.

Nieuw bestuursmodel

Het huidige paritaire model werd door het bestuur zelf, maar ook door de Raad steeds meer gezien als niet optimaal qua efficiëntie en tijdsbesteding. Nadat de verschillende bestuursmodellen op een rij zijn gezet, is uiteindelijk voor het omgekeerd gemengd model gekozen. Dit model brengt een duidelijke scheiding aan tussen uitvoerende (operationele) bestuursleden (UB-ers) en niet-uitvoerende bestuursleden (NUB-ers), welke laatste intern toezicht houden en meedenken en -beslissen over strategische vraagstukken. De voorgenomen wijziging wordt per 1 juli 2019 geëffectueerd. De rol, taken en bevoegdheden van het VO blijven gelijk aan die van het VO in het huidige paritaire bestuursmodel.

Adviezen

In 2018 is een beperkt aantal adviesaanvragen van het bestuur behandeld. Het gaat om de volgende adviezen:

Herbenoeming voorzitter van de raad van toezicht

Het VO is van mening dat de leden van de Raad een goed en divers toezichtsorgaan vormen, met complementaire kwaliteiten, waarbij elk lid zijn of haar eigen aandachtsgebied heeft. Het VO heeft daarom een unaniem positief advies aan het bestuur gegeven om de heer P.C. van der Linden te herbenoemen.

Vaststellen blauwdruk bestuursmodel per 1 juli 2019

Het VO heeft een advies gegeven over de vorm, inrichting en samenstelling van het intern toezicht, de tijdsbesteding van de diverse functies, de jaarlijkse vacatievergoedingen en de eenmalige vacatievergoeding voor de selectiecommissie.

Het VO heeft positief geadviseerd over de vorm, inrichting en samenstelling van het interne toezicht met zes niet uitvoerende bestuursleden en drie leden in de auditcommissie, waarvan twee externen. Door het VO is negatief geadviseerd over een grotere omvang dan zes niet uitvoerende bestuursleden. Gezien de rolverdeling en ingeschatte tijdsbesteding in het nieuwe bestuursmodel en de keuze voor dit model vanwege meer efficiency, vindt het VO het niet passend om de inrichting van het interne toezicht door niet uitvoerende bestuursleden groter te maken dan zes.

Het VO heeft positief geadviseerd over de voorgestelde tijdsbesteding, waarbij het VO wel heeft geadviseerd om bij de tijdsevaluatie in 2020 alle functies te evalueren en niet alleen te beperken tot de UB-ers en Auditcommissie. Het bestuur heeft dit advies overgenomen en besloten in 2020 een brede evaluatie te houden inzake de tijdsbesteding van alle bestuurlijke functies.

Het VO heeft positief geadviseerd over de vacatievergoedingen van de NUB-ers en onafhankelijke voorzitter (OV), gebaseerd op de richtlijnen van de Pensioenfederatie (€ 125.000 per VTE). Met betrekking tot de vacatievergoedingen van de Auditcommissie is opgemerkt dat dit door het VO lastig te beoordelen is, maar met de geplande evaluatie in 2020 voorlopig als passend wordt gezien.

Voor de UB-ers wordt door het bestuur afgeweken van de richtlijnen van de Pensioenfederatie. Het VO merkt op dat de deskundigheid, capaciteiten en competenties van de UB-ers van grote invloed zal zijn op de beoogde kostenreductie van externe inhuur en bestuursondersteuning. Het VO vindt het daarom niet passend om op voorhand een plafond in te stellen voor de UB-ers. Het VO heeft het vertrouwen dat ook zonder vooraf een plafond af te spreken er sprake zal zijn van een 'duurzaam en beheerst beloningsbeleid'.

Voor de selectiecommissie is positief geadviseerd over een passende beloning.

Uit de overgelegde begroting blijkt verder dat er sprake van een substantiële daling van de kosten en mede om die reden is het VO positief over de nieuwe inrichting van het bestuursmodel.

Communicatiekader communicatiejaarplan 2019

Het communicatieplan 2019 was minder ver uitgewerkt dan gewenst en verwacht. Het VO onderschrijft de kerndoelen en de inzet op efficiency, maar mist de vertaalslag naar de groep woonachtig in het buitenland. Voor deelnemers waarbij gestuurd wordt op zelfredzaamheid dient de communicatie naar de deelnemer zoveel mogelijk in eigen taal of in het Engels/ Duits gedaan te worden.

Het VO heeft een positief advies gegeven om het communicatieplan te verbeteren en ziet graag in het nieuwe jaar een verbeterd communicatieplan met inzicht in de segmentering van de doelgroepen. Door het VO zijn ook adviezen over creatieve methodes van voorlichting gegeven.

Premienotitie 2019

Voor de Basisregeling is voorgesteld de premie ongewijzigd op 2,6% te houden. Voor de Plusregeling is voorgesteld de doorsneepremie ongewijzigd op 12% te houden met een nog nader vast te stellen uurfranchise. De diverse opslagen zijn toegelicht. De opslagen zijn gewijzigd met uitzondering van de opslag voor algemene risico's voor het fonds (3,9%) en opslag voor het minimaal vereist eigen vermogen (1%) en de risicopremie voor nabestaanden (0,25%).

Voor de deelnemers in de Plusregeling stijgt de netto premie van gemiddeld 9,59% naar 9,86%. Dit resulteert in een stijging van de jaarlijkse netto pensioenopbouw.

Door de cao-partijen is aangegeven dat de pensioenregeling in 2019 niet wordt gewijzigd en de huidige premie van 2,6% van het bruto loon en voor de Basisregeling en de huidige premie van 12% van de pensioengrondslag ongewijzigd blijven. Doordat deelnemers vanwege het fiscale maximum al aan het plafond zitten met de opbouw is er binnen de huidige kaders geen hogere netto premie te realiseren.

Het VO heeft een positief advies gegeven ten aanzien van de benoemde samenstelling van de premies met de diverse opslagen. Aangezien er al jarenlang een subsidie van kosten plaats vindt tussen de Basisregeling en de Plusregeling heeft het VO het bestuur geadviseerd hiervoor in de toekomst een oplossing te vinden.

Oordeel

Het bestuur legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het VO heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur.

Het VO heeft de concept jaarrekening, concept jaarverslag 2018 en de bevindingen van de Raad van Toezicht tijdens een opleidingsdag voor het VO op 16 mei en in haar vergadering van 21 mei 2019 behandeld.

Verder zijn door het bestuur onder andere de volgende stukken met het VO gedeeld:

- notulen van het bestuur;
- beleidsplan;
- beleggingsplan en beleggingsrichtlijnen;
- Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN);
- wijzigingen reglement Basis- en Plusregeling.

Gelet op de overlegde stukken oordeelt het VO dat het bestuur evenwichtig heeft gehandeld en voldoende rekening heeft gehouden met het belang van alle belanghebbenden.

De adviezen van de externe accountant, de certificerend actuaris en de Raad worden door het VO onderschreven.

Zeist, 21 mei 2019

Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten,

R.M. van Norel

Voorzitter

2.2.1 Reactie bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft kennis genomen van het verslag van het verantwoordingsorgaan. Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor de adviezen en aanbevelingen die zij het bestuur gegeven hebben op verschillende dossiers. Het bestuur heeft de bijdragen van het verantwoordingsorgaan ervaren als een toegevoegde waarde. Ook wordt gewaardeerd dat het verantwoordingsorgaan bij bestuurlijke beleids sessies aanwezig is. Het bestuur ervaart de samenwerking met het verantwoordingsorgaan als prettig en constructief. De aanbevelingen vanuit het verantwoordingsorgaan, onder andere als het gaat over communicatie en de verhouding van de kosten voor de basis- en de plusregeling, neemt het bestuur ter harte. De benoemde punten zullen onderwerp van gesprek blijven in de overleggen met het verantwoordingsorgaan.

3. Jaarrekening

1. Balans per 31 december

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(× €1.000)

	toelichting	2018	2017
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)		
Vastrentende waarden		218.111	190.948
Beleggingen voor risico deelnemers	(2)		
Vastgoedbeleggingen		72.880	66.856
Aandelen		438.543	405.159
Vastrentende waarden		935.631	835.540
Overige beleggingen	(4)	(5)	
Derivaten		517	6.340
		1.447.567	1.313.890
Vorderingen en overlopende activa	(3)	67.703	44.744
Overige activa	(4)	12.320	11.456
		1.745.701	1.561.038
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)	162.072	130.574
Technische voorzieningen risico fonds	(6)	87.823	75.781
Technische voorziening risico deelnemers	(7)	1.487.934	1.352.145
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	7.872	2.538
		1.745.701	1.561.038

2. Staat van baten en lasten

(× €1.000)

		2018	2017
BATEN			
Premiebijdragen risico deelnemers	(9)	297.174	244.696
Beleggingsresultaten risico fonds	(10)	1.774	-1.435
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(11)	-43.967	77.945
Overige baten	(12)	141	25
		255.122	321.231
LASTEN			
Pensioenuitkeringen en afkopen	(13)	43.276	36.201
Pensioenuitvoeringskosten	(14)	17.530	14.804
Mutatie technische voorzieningen risico fonds	(15)		
Inkoop uit kapitaal / pensionering		7.697	7.320
Rente		-186	-138
Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen		-3.080	-2.542
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten		-123	-102
Wijziging marktrente		-2.390	-602
Wijziging actuariële uitgangspunten		-587	-
Overige wijzigingen		5.931	6.202
		12.042	10.138
Mutatie technische voorziening risico deelnemers	(16)	135.789	247.528
Saldo overdrachten van rechten	(17)	14.885	1.466
Overige lasten	(18)	102	61
		223.624	310.198
Saldo van baten en lasten		31.498	11.033
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve		21.765	4.346
Mutatie vereiste buffer over de Technische Voorzieningen		9.733	6.687
		31.498	11.033

3. Kasstroomoverzicht

(× € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2018	2017
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	274.962	242.049
Saldo waardeoverdrachten	-14.335	-1.543
Betaalde pensioenuitkeringen en afkopen	-41.189	-36.708
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-16.329	-15.074
Overige baten en lasten	39	-36
	203.148	188.688
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	712.552	338.614
Betaald inzake aankopen beleggingen	-945.560	-573.360
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	21.023	19.640
Saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten	12.141	25.666
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.440	-449
	-202.284	-189.889
Mutatie geldmiddelen	864	-1.201

	2018	2017
Mutatie geldmiddelen		
Geldmiddelen	11.456	12.657
Mutatie geldmiddelen	864	-1.201
Geldmiddelen per 31 december	12.320	11.456

4. Algemene toelichting

Inleiding

Het doel van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (hierna 'het fonds'), ingeschreven in het handelsregister onder nummer 34107294, statutair gevestigd te Amsterdam is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Het fonds geeft invulling aan uitvoering van de verplicht gestelde pensioenregeling in de uitzendbranche. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, het uitvoeringsreglement en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het fonds. Het vestigingsadres van het fonds is Noordweg-Noord 150, 3704 JG te Zeist.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2018, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2018.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar.

Algemene grondslagen

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan vastgesteld worden.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden frequent beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Uit de toelichting op de beleggingen voor risico deelnemers blijkt dat voor € 92.694 (6,4%) van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering gebaseerd is op nettocontantwaardeberekeningen of andere methode(n). Het maken van de schattingen van de marktwaarde van deze beleggingen vergt in meer of mindere mate oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en modellen. De mate van schattingsonzekerheid die hiermee samenhangt is nader toegelicht in de toelichting op de beleggingen voor risico deelnemers.

Wijzigingen in schattingen in de technische voorzieningen risico fonds en de technische voorziening risico deelnemers worden toegelicht onder de betreffende waarderingsgrondslag. Het financieel effect wordt gekwantificeerd vermeld in de toelichting op de jaarrekening.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d. worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2018	31-12-2017
AUD	1,62	1,54
CAD	1,56	1,50
CHF	1,13	1,17
DKK	7,46	7,45
GBP	0,90	0,89
HKD	8,90	9,39
JPY	125,42	135,27
NOK	9,90	9,82
SEK	10,14	9,83
SGD	1,56	1,60
USD	1,14	1,20

Specifieke grondslagen

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Beleggingen voor risico fonds en risico deelnemers

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering. Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie. Beleggingen voor risico fonds en beleggingen voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Reële waarde

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde. Opgemerkt wordt dat schattingen naar hun aard subjectief zijn en dat de geschatte actuele waarden van financiële instrumenten derhalve inherent onderhevig zijn aan onzekerheden en waardeoordelen ten aanzien van volatiliteit, rentestand en kasstromen. Deze schattingen zijn momentopnames, gebaseerd op de marktomstandigheden en de op dat moment beschikbare informatie.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Aandelen

Aandelen, waaronder tevens converteerbare obligaties zijn begrepen, worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van ter beurse genoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet ter beurse genoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van ter beurze genoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico.

Deposito's en vorderingen op banken worden gewaardeerd op nominale waarde.

De reële waarde van participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen is berekend door middel van de 'discounted cash flow'-methode (hierna: DCF-model). Bij de waardeberekening is uitgegaan van een aantal parameters c.q. veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van het gewogen gemiddelde moment van ontvangst inclusief het vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCF-model zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde.

Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa worden onder meer liquide middelen opgenomen voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden betreft. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de technische voorzieningen voor risico van het fonds en risico deelnemers, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Vereiste buffer over de Technische Voorzieningen

De benodigde buffer wordt berekend met inachtneming van de regels voor het vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds gekozen voor de standaardmethode als bedoeld in het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. De minimum buffer Technische Voorzieningen wordt berekend volgens de regels voor het minimaal vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds er eenvoudigheidshalve voor gekozen de minimum buffer Technische Voorzieningen te stellen op 4% van de Technische voorzieningen risico fonds.

Algemene reserve

Deze reserve is dat deel van het vermogen dat resteert nadat via de resultaatbestemming de Vereiste buffer over de Technische Voorzieningen op het gewenste niveau is gebracht. Er is geen sprake van een maximering van de algemene reserve.

Technische voorzieningen voor risico fonds

De technische voorzieningen voor risico fonds worden gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag) toezeggingen.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Bij de berekening van de technische voorzieningen voor risico fonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Pensioenaanspraken worden niet geïndexeerd.

Bij de berekening van de technische voorzieningen wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met arbeidsongeschiktheid op basis van de contante waarde van de vrijgestelde premie wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van prudente grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2018:

Overlevingstafels

Bij het waarden van de technische voorzieningen is uitgegaan van de sterftetekansen uit de Prognosetafel AG 2018, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap, met als startjaar 2019. De algemene sterftetekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met fondsspecifieke ervaringssterfte, waarbij voor de medeverzekerde dezelfde correctiefactoren toegepast zijn als voor de hoofdverzekerde.

Partnerfrequentie

Bij de vaststelling van de technische voorzieningen voor risico fonds voor het latent partnerpensioen vóór de pensioendatum wordt uitgegaan van het onbepaalde partnersysteem. De gehuwdheidsfrequenties zijn vastgesteld zoals deze zijn weergegeven bij de sterftetafels GBM/V 1985-1990 vermenigvuldigd met een factor van 60%. Met dien verstande dat de gehuwdheidsfrequentie 100% bedraagt op de pensioendatum. Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de vrouwelijke partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en de mannelijke partner 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Kostenopslag ter grootte van 4% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Voorzieningen voor arbeidsongeschiktheid

Deze voorziening bestaat uit de contante waarde van toekomstige premies voor de arbeidsongeschikte deelnemers tot aan de pensioendatum. De premievrijstelling voor arbeidsongeschiktheid is conform het pensioenreglement niet staffelvolgend, maar wordt vastgesteld op basis van de leeftijd bij aanvang van de arbeidsongeschiktheid. Bij de vaststelling van de voorziening voor arbeidsongeschikten is geen rekening gehouden met de kans op revalidatie.

Voorziening voor toekomstige arbeidsongeschikten

In de Plusregeling is premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid verzekerd. Voor dit risico wordt een risicopremie gevraagd. De som van de risicopremies over het boekjaar en het jaar voorafgaand aan het boekjaar vormen de voorziening voor toekomstig arbeidsongeschikten. Immers, het risico kan zich pas openbaren, twee jaar nadat de actieve deelnemer ziek geworden is.

Voorziening latent ingegaan partnerpensioen

De voorziening latent ingegaan partnerpensioen heeft betrekking op deelnemers die overleden zijn, maar waarvan de partners zich nog niet hebben gemeld.

Technische voorziening voor risico deelnemers

De technische voorziening voor risico deelnemers is gewaardeerd volgens dezelfde grondslagen die gelden voor de waardering van de corresponderende beleggingen risico deelnemers.

De technische voorziening voor risico deelnemers is gelijk aan de som van de pensioenkapitalen van deelnemers en gewezen deelnemers (saldi pensioenrekeningen).

Opgebouwde spaarsaldi

De opgebouwde spaarsaldi hebben betrekking op het opgebouwde kapitaal voor de niet ingegane pensioenen. Het kapitaal voor de basisregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming ingelegde leeftijdsonafhankelijke netto premie, vermeerderd dan wel verminderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat.

Het kapitaal voor de Plusregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming ingelegde netto premie conform de staffel in de plusregeling, vermeerderd dan wel verminderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat.

Het opgebouwde kapitaal dient ter inkoop van pensioenaanspraken.

Beleggingsresultaat en aangroei van het pensioenkapitaal

De door de (gewezen) deelnemers gevormde kapitalen worden door het fonds belegd. Het fonds stelt maandelijks het beleggingsresultaat vast, en verdeelt dat over de deelnemers en gewezen deelnemers op basis van het aantal participaties per deelnemer. Rendement wordt per leeftijdsgroep bijgeschreven. Het pensioenkapitaal wordt periodiek verhoogd dan wel verlaagd met de opbrengsten van de beleggingen, verminderd met de kosten van vermogensbeheer.

Kostenopslag

In de technische voorziening voor risico deelnemers is geen kostenopslag voor toekomstige uitvoeringskosten opgenomen. Toekomstige uitvoeringskosten worden gefinancierd uit de in de premie opgenomen opslag voor kosten. In geval van discontinuïteit van het fonds worden de reserves van het fonds hiervoor aangewend, dan wel vindt financiering van deze kosten plaats vanuit het belegd vermogen voor risico deelnemers.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De dekkingsgraad risico fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen} + \text{algemene reserve}) / \text{technische voorzieningen risico fonds}) \times 100\%$.

De dekkingsgraad risico deelnemers is als volgt berekend: $100\% + \text{minimaal vereist eigen vermogen in } \%$.

De dekkingsgraad van het totale fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen totale fonds} + \text{algemene reserve}) / (\text{technische voorzieningen risico fonds} + \text{technische voorziening deelnemers})) \times 100\%$.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van het totale fonds van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de technische voorzieningen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de over het boekjaar in rekening gebrachte en te brengen premies en koopsommen.

De premie voor de Basisregeling bedraagt 2,6% van het bruto loon. Van de premies voor de Basisregeling is in 2018 7,4% van de bruto premie bestemd ter dekking van de administratiekosten, 1,0% van de netto premie bestemd als bufferbijdrage en 3,9% van de netto premie bestemd ter dekking van algemene risico's.

De premies voor de plusregeling bedragen 12,0% van de premiegrondslag. Van deze premies is 7,4% van de bruto premie bestemd ter dekking van administratiekosten. Voor het nabestaandenpensioen en het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid wordt 0,25% van de pensioengrondslag ingehouden en gereserveerd. Daarnaast wordt een bufferbijdrage van 4,4% van de risicopremies en 1,0% over de netto beschikbare premie gevormd. Tevens is voor algemene risico's een bijdrage van 3,9% van de netto beschikbare premie berekend.

Beleggingsresultaten

De beleggingsresultaten voor beleggingen voor risico fonds en beleggingen voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze vastgesteld.

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen, e.d.

Pensioenuitkeringen en afkopen

De pensioenuitkeringen en afkopen betreffen de aan deelnemers betaalde uitkeringen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen risico fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de jaarlijkse risico-koopsom voor overlijden (partnerpensioen plusregeling).

Inkoop uit kapitaal / pensionering

Onder inkoop uit kapitaal / pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de Basis- of Plusregeling.

Rente

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De rentemutatie wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen voor risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten

In de technische voorziening voor risico fonds is een opslag van 4% voor de excassokosten inbegrepen. Jaarlijks valt 4% van de uitkeringen vrij uit de technische voorziening voor risico fonds ten behoeve van de excassokosten.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de technische voorzieningen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Overige wijzigingen

De onder deze post opgenomen mutaties van de technische voorzieningen hebben betrekking op de kanssystemen.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Mutatie technische voorziening voor risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen premies, beleggingsresultaten, inkoop uit kapitaal / pensionering, afkopen, overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken en actuariële resultaten.

Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

5. Toelichting op de balans

(× € 1.000)

Activa

1. Beleggingen per beleggingscategorie

	Vastrentende waarden
Stand per 1 januari 2018	190.948
Aankopen	227.123
Verkopen	(205.671)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	7.164
Waardemutaties	(1.453)
Stand per 31 december 2018	218.111

	Vastrentende waarden
Stand per 1 januari 2017	173.180
Aankopen	110.772
Verkopen	(85.158)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	(4.110)
Waardemutaties	(3.736)
Stand per 31 december 2017	190.948

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de waardering van de beleggingen van het fonds wordt gebruik gemaakt van marktnoteringen.

In onderstaande tabel is de gehanteerde waarderingssystematiek opgenomen.

Genoteerde marktprijzen	31-12-2018	31-12-2017
Vastrentende waarden	218.111	190.948

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2018	31-12-2017
Specificatie naar soort:		
Obligatiebeleggingsfondsen	211.433	188.616
Beleggingsdebiteuren	2.454	3.414
Liquide middelen	4.224	119
Beleggingscrediteuren	-	(1.200)
	218.111	190.948

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	Vastgoed beleg- gingen	Aandelen	Vast- rentende waarden	Derivaten	Overige beleg- gingen	Totaal
Stand per 1 januari 2018						
Vastrentende waarden	66.856	405.159	835.540	6.338	(5)	1.313.888
Aankopen	9.608	317.644	391.186	-	-	718.438
Verkopen	(9.715)	(237.924)	(271.940)	12.698	-	(506.881)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	1.584	(3.222)	(14.486)	(3.250)	68	(19.306)
Waarde mutaties	4.547	(43.114)	(4.669)	(16.834)	(67)	(60.137)
Stand per 31 december 2018	72.880	438.543	935.631	(1.048)	(4)	1.446.002

Bij: Derivaten met een negatieve waarde 1.565

1.447.567

	Vastgoed beleg- gingen	Aandelen	Vast- rentende waarden	Derivaten	Overige beleg- gingen	Totaal
Stand per 1 januari 2017						
Vastrentende waarden	55.685	333.781	675.345	(613)	(1)	1.064.197
Aankopen	10.734	51.807	400.047	-	-	462.588
Verkopen	(1.455)	(11.614)	(224.621)	(15.766)	-	(253.456)
Mutatie beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	(1.480)	(5.910)	(17.359)	3.249	(56)	(21.556)
Waarde mutaties	3.372	37.095	2.128	19.468	52	62.115
Stand per 31 december 2017	66.856	405.159	835.540	6.338	(5)	1.313.888

Bij: Derivaten met een negatieve waarde 2

1.313.890

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het fonds wordt gebruik gemaakt van marktnoteringen.

Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van netto contante waarde berekeningen dan wel andere methoden.

- Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, participaties in hypotheekfondsen en banktegoeden.
- Onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van onroerend goed in bezit van het fonds. Voor StiPP hebben er geen onafhankelijke taxaties plaatsgevonden.
- De netto contante waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende marktrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- Andere methode: de marktwaarde is ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-to-fund managers. Beleggingen waarvan de waardering op basis van de intrinsieke waarde plaatsvindt zijn in de tabel onder 'Andere methode' opgenomen. De marktwaardebepaling is niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden. Een deel van de participaties in hypotheekfondsen valt hieronder.

Schattingen en veronderstellingen

In onderstaande tabel is de gehanteerde waarderingssystematiek opgenomen.

Per 31 december 2018	Genoteerde marktprijzen	NCW-bereke- ningen	Andere methode(n)	
Vastgoedbeleggingen	22.760	-	50.120	72.880
Aandelen	438.543	-	-	438.543
Vastrentende waarden	892.009	-	43.622	935.631
Derivaten	-	(1.048)	-	(1.048)
Overige beleggingen	(4)	-	-	(4)
Totaal	1.353.308	93.742	93.742	1.446.002

Per 31 december 2017	Genoteerde marktprijzen	NCW-bereke- ningen	Andere methode(n)	
Vastgoedbeleggingen	26.614	-	40.242	66.856
Aandelen	405.159	-	-	405.159
Vastrentende waarden	814.706	-	20.834	835.540
Derivaten	3.250	3.088	-	6.338
Overige beleggingen	(5)	-	-	(5)
Totaal	1.249.724	3.088	61.076	1.313.888

Belegde waarden in vastgoed

	31-12-2018	31-12-2017
Indirect vastgoed	72.653	68.213
Beleggingsdebiteuren	227	143
Beleggingscrediteuren	-	(1.500)
	72.880	66.856

Belegde waarden in aandelen

	31-12-2018	31-12-2017
Aandelen beleggingsfondsen	442.178	405.572
Beleggingsdebiteuren	-	-
Liquide middelen	15.594	4.387
Beleggingscrediteuren	(19.229)	(4.800)
	438.543	405.159

Belegde waarden in vastrentende waarden

	31-12-2018	31-12-2017
Participaties in obligatiebeleggingsfondsen	796.913	709.805
Participaties in hypothekefondsen	138.642	113.993
Beleggingsdebiteuren	7.587	3.480
Liquide middelen	(7.350)	12.851
Beleggingscrediteuren	(161)	(4.589)
	935.631	835.540

Belegde waarden in derivaten

31-12-2018					
Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva	Waarde per saldo	
Valutatermijncontracten	251.554	517	(1.565)	(1.048)	
Beleggingsdebiteuren	-	-	-	-	
		517	(1.565)	(1.048)	

31-12-2017					
Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva	Waarde per saldo	
Valutatermijncontracten	247.330	3.090	2	3.088	
Beleggingsdebiteuren	-	3.250	-	3.250	
		6.340	2	6.338	

Belegde waarden in overige beleggingen

	31-12-2018	31-12-2017
Beleggingscrediteuren	(4)	(5)
	(4)	(5)

3. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2018	31-12-2017
Vorderingen op werkgevers	18.139	11.242
Nog te factureren premie	45.783	30.663
Te vorderen administratiekosten	3.781	2.832
Waardeoverdrachten	-	7
	67.703	44.744

Vordering op werkgevers

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in mindering te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode. Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

	31-12-2018	31-12-2017
Specificatie vorderingen / premiedebiteuren		
Werkgevers	19.006	13.627
Voorziening dubieuze debiteuren	(867)	-2.385
	18.139	11.242

In 2018 is een bedrag van € 1.518 onttrokken aan de voorziening (2017: € 752 onttrokken). Er werd een bedrag van € 296 aan premie als oninbaar afgeschreven (2017: € 1.043).

Naar aanleiding van door de Stichting Naleving CAO voor Uitzendkrachten (SNCU) uitgevoerde onderzoeken ten behoeve van verplichte aansluiting van werkgevers heeft het SNCU geconcludeerd dat diverse werkgevers voldoen aan de criteria van verplichte aansluiting bij het fonds. Van deze groep werkgevers heeft het fonds geen deelnemersgegevens ontvangen, als gevolg hiervan zijn aan deze werkgevers ambtshalve facturen verstuurd. Ultimo verslagjaar staan ambtshalve vorderingen open ad € 3.600 (ultimo 2017: € 3.193). Aangezien tegenover deze vorderingen geen opgebouwde kapitalen staan, zijn deze vorderingen niet tot waardering gebracht in de jaarrekening.

Te vorderen administratiekosten

De te vorderen administratiekosten bestaat uit een vordering van € 3.169 (2017: € 3.169) inzake door Syntrus Achmea Pensioenbeheer in rekening gebrachte omzetbelasting over de administratiekosten en een vordering inzake te veel betaalde administratiekosten aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer betreffende 2017 van € 612. (2017: -€ 337).

Vordering administratiekosten 2017

Eind 2017 was er een schuld van € 337 administratiekosten aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer.

In januari 2018 is er een laatste voorschot betaald over deze schuld van € 984. De totale vordering op Syntrus Achmea Pensioenbeheer bedraagt hierdoor € 647. In afstemming tussen het bestuur en Syntrus Achmea Pensioenbeheer is de vordering verlaagd naar € 612.

	2018	2017
Te vorderen administratiekosten Syntrus Achmea		
Vordering BTW	3.169	3.169
Vordering administratiekosten 2017	612	-337
	3.781	2.832

Sinds 1 januari 2015 is de zogenoemde koepelvrijstelling voor pensioenfondsen voor de omzetbelasting komen te vervallen. Onder bepaalde voorwaarden kunnen fondsen waar sprake is van het beheer van ter collectieve belegging bijeengebrachte vermogens nog steeds vrijstelling van omzetbelasting claimen. Het fonds heeft, bijgestaan door haar adviseurs en in samenspraak met haar leveranciers van uitbestede diensten, overleg gevoerd met de fiscale autoriteiten.

Hierbij is overeengekomen dat aanzienlijke delen van de dienstverlening vrijgesteld blijven van omzetbelasting.

4. Overige activa

	31-12-2018	31-12-2017
Liquide middelen	12.320	11.456

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder zijn onder de beleggingen opgenomen.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

Passiva

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieverzicht eigen vermogen

	Vereiste buffer over TV	Algemene reserve	
Stand per 1 januari 2018	42.167	88.407	130.574
Voorstel resultaatbestemming	9.733	21.765	31.498
Stand per 31 december 2018	51.900	110.172	162.072

	Vereiste buffer over TV	Algemene reserve	
Stand per 1 januari 2017	35.480	84.061	119.541
Voorstel resultaatbestemming	6.687	4.346	11.033
Stand per 31 december 2017	42.167	88.407	130.574

Solvabiliteit

(× € 1.000)	31-12-2018	%	31-12-2017	%
Risico fonds				
Aanwezig vermogen inclusief vermogen risico deelnemers	1.737.829		1.558.500	
Af: Technische voorziening risico deelnemers	-1.487.934		-1.352.145	
Af: Vereiste buffer over TV risico deelnemers	-47.349		-38.643	
Aanwezig vermogen	202.546		167.712	
Minimaal vereist eigen vermogen	3.513	4,0	3.031	4,0
Vereist eigen vermogen	4.550	5,2	3.524	4,7
Dekkingsgraad		230,6		221,3
Risico deelnemers				
Dekkingsgraad		103,2		102,9
Totaal fonds				
Dekkingsgraad		110,3		109,1
Beleids dekkingsgraad		109,4		109,6

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting Risicobeheer en derivaten.

De dekkingsgraad risico fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen} + \text{algemene reserve}) / \text{technische voorzieningen risico fonds})$ in %.

De dekkingsgraad risico deelnemers is als volgt berekend: $100\% + \text{minimaal vereist eigen vermogen}$ in %.

De dekkingsgraad van het totale fonds is als volgt berekend: $100\% + ((\text{vereist eigen vermogen totale fonds} + \text{algemene reserve}) / (\text{technische voorzieningen risico fonds} + \text{technische voorziening risico deelnemers}))$ in %.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van het totale fonds van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

De vermogenspositie van het fonds kan worden gekarakteriseerd als toereikend.

6. Technische voorzieningen voor risico fonds

Mutatieoverzicht technische voorzieningen voor risico fonds

	2018	2017
Stand per 1 januari	75.781	65.643
Inkoop uit kapitaal / pensionering	7.697	7.320
Rente	-186	-138
Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen	-3.080	-2.542
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-123	-102
Wijziging marktrente	2.390	-602
Wijziging actuariële uitgangspunten	-587	-
Overige wijzigingen	5.931	6.202
Stand per 31 december	87.823	75.781

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten en lasten.

Specificatie technische voorzieningen voor risico fonds naar aard:

	31 dec. 2018		31 dec. 2017	
	Aantal		Aantal	
Ouderdomspensioen	2.337	40.461	2.130	34.032
Partnerpensioen	445	28.124	406	24.106
Voorziening arbeidsongeschikten	432	7.505	464	8.357
Voorziening toekomstige arbeidsongeschikten	-	9.019	-	7.963
Voorziening latent ingegaan partnerpensioen	-	2.714	-	1.323
	3.214	87.823	3.000	75.781

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

Het fonds kent twee pensioenregelingen: een Basisregeling en een Plusregeling. Beide regelingen betreffen een beschikbare premieregeling. De Basisregeling geldt voor werknemers die meer dan 26 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten en de Plusregeling is van toepassing voor werknemers die meer dan 78 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten. De Plusregeling is uitgebreider dan de Basisregeling. Zo wordt er de mogelijkheid van premievrije deelneming bij arbeidsongeschiktheid geboden en kunnen gehuwde deelnemers en deelnemers met een samenlevingscontract (onder voorwaarden) in aanmerking komen voor nabestaandenpensioen.

7. Technische voorziening risico deelnemers

Specificatie technische voorziening risico deelnemers

	2018	2017
	EUR	EUR
Stand per 1 januari	1.352.145	1.104.617
<i>Mutaties</i>		
Premie	244.203	210.115
Premie arbeidsongeschikten	683	467
Pensionering	-8.105	-8.021
Rendementstoekenning	-44.240	81.858
Inkomende waardeoverdrachten	475	1.969
Uitgaande waardeoverdrachten	-15.766	-3.440
Afkopen	-40.154	-33.143
Vrijval door overlijden	-1.031	-2.224
Overige mutaties / correcties	-276	-53
Stand per 31 december	1.487.934	1.352.145

De in bovenstaande tabel opgenomen rendementstoekenning van € 44.240 negatief (2017: € 81.858) wijkt af van het beleggingsresultaat voor risico deelnemers van € 43.967 negatief (2017: € 77.945). Verschillen zijn ontstaan als gevolg van mutaties die met terugwerkende kracht verwerkt zijn. Aan de units die als gevolg hiervan aan deelnemers zijn toegekend wordt met terugwerkende kracht rendement toegekend. Aangezien het toegekende rendement niet daadwerkelijk is behaald, leidt dit tot een afwijking van het beleggingsresultaat.

De technische voorziening risico deelnemers ultimo boekjaar is niet 1 op 1 aan te sluiten op de beleggingen risico deelnemers en de aan de deelnemers toe te rekenen vorderingen en liquide middelen. Dit wordt veroorzaakt doordat de vorderingen en liquide middelen voor een deel toe te rekenen zijn aan de deelnemers en voor een deel aan het fonds.

Het deel van de vorderingen en liquide middelen wat toe te rekenen is aan het fonds bestaat voornamelijk uit de risico opslag voor excassokosten, opslag voor vereist eigen vermogen, risicopremie voor nabestaandenpensioen, opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en een opslag voor algemene risico's.

In onderstaande tabel is toegelicht welk deel van de beleggingen, vorderingen, schulden en liquide middelen toe te rekenen zijn aan de deelnemers en is de aansluiting op de technische voorziening risico deelnemers zichtbaar.

	2018	2017
	EUR	EUR
Beleggingen voor risico deelnemer	1.446.002	1.313.888
Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op werkgevers	37.992	30.523
Overige activa (liquide middelen)		
Liquide middelen	4.209	8.715
Overige schulden en overlopende passiva		
Te betalen kosten vermogensbeheer	(269)	-981
Totaal	1.487.934	1.352.145

8. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2018	31-12-2017
Te verrekenen premies	211	406
Derivaten met negatieve waarde	1.565	2
Uitkeringen	223	1
Belastingen en premies sociale verzekeringen	2.237	372
Waardeoverdrachten	559	15
Bestuurskosten	113	145
Te betalen kosten vermogensbeheer	309	1.124
Overige schulden	2.655	473
	7.872	2.538

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Derivaten met negatieve waarde

Derivaten met een positieve reële waarde worden als actief verantwoord en derivaten met een negatieve reële waarde passief. Op pagina 19 wordt de opsplitsing tussen activa en passiva weergegeven.

Belastingen en premies sociale verzekeringen

De toename van de post belastingen en premies sociale verzekeringen met € 1.865 wordt veroorzaakt door een nog te betalen afdracht loonheffing ultimo 2018 over de betaalde uitkeringen en afkopen in december 2018. Het totale bedrag van afkopen in december 2018 is hoger ten opzichte van december 2017.

Waardeoverdrachten

De post waardeoverdrachten betreffen gefactureerde inkomende waardeoverdrachten die nog niet zijn betaald en waarvoor nog geen aanspraken zijn toegekend.

Te betalen kosten vermogensbeheer

In de te betalen kosten vermogensbeheer zit ultimo 2018 een reservering opgenomen van € 303 voor nog te betalen administratiekosten vermogensbeheerder met betrekking tot het 4e kwartaal 2018. Ultimo 2017 was er een reservering opgenomen voor nog te betalen administratiekosten voor heel 2017 van € 1.057.

Overige schulden

In de overige schulden zit een bedrag opgenomen van de beëindigingskosten Syntrus Achmea van € 2.199 (2017: € 0)

Risicobeheer en derivaten

In het jaarverslag is ingegaan op de risico's die het fonds loopt en op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beperken. Onderstaand treft u kwantitatieve risico informatie aan. Deze informatie bevat de cumulatieve cijfers voor risico fonds en risico deelnemers.

De vermogensbeheerder heeft de kwantitatieve informatie van de beleggingen aangeleverd op basis van het doorkijkprincipe ('look through'). Als gevolg van het toepassen van het doorkijkprincipe sluiten de beleggingen per beleggingscategorie zoals toegelicht in de risicoparagraaf niet aan op de beleggingen per beleggingscategorie volgens de balans. Ten opzichte van de totale beleggingen betreft het beperkte verschuivingen over de verschillende beleggingscategorieën.

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioenverplichtingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de werkgevers en deelnemers moet verhogen. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenkapitalen en pensioenrechten moet verminderen.

Het surplus op FTK-grondslagen is als volgt:

	2018	2017
	EUR	EUR
Voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds (FTK-waardering)	87.823	75.781
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers	1.487.934	1.352.145
Buffers:		
S1 Renterisico	682	704
S2 Risico zakelijke waarden	-	-
S3 Valutarisico	-	-
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	3.512	2.487
S6 Verzekeringstechnisch risico	2.811	2.395
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	-	-
Diversificatie-effect	-2.455	-2.062
Totaal S (vereiste buffers)	4.550	3.524
Solvabiliteit risico deelnemers*	47.349	38.643
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	1.627.656	1.470.093
Aanwezig vermogen (totaal activa - schulden)	1.737.829	1.558.500
Surplus	110.173	88.407

* Solvabiliteit risico deelnemers van € 47.349 (2017: € 38.643) is gelijk aan de Vereiste buffer over TV van € 51.900 (2017: € 42.167) verminderd met het deel van de Vereiste buffer over TV wat toe te rekenen is aan risico fonds van € 4.550 (2017: € 3.524).

Aangezien de beleggingen risico pensioenfonds volledig zijn belegd in Europese staatsobligaties is voor S2 Risico zakelijke waarden, S3 Valutarisico, S4 Grondstoffenrisico en S7 Liquiditeitsrisico geen buffer opgenomen. Het bestuur heeft, op basis van de samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo boekjaar, besloten om geen buffer voor S8 concentratierisico op te nemen.

Het bestuur is van mening dat operationele risico's adequaat beheerst worden, voor S9 Operationeel risico is geen buffer opgenomen.

Bij de berekening van de buffers past het fonds het standaard model van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in de evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's.

Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1-S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico, valutarisico en het grondstoffenrisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het fonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het fonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de markttrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2018		31-12-2017	
	Balans	Duration	Balans	Duration
Duration van de vastrentende waarden risico fonds (voor derivaten)	218.111	5,6	190.948	5,3
Duration van de vastrentende waarden risico fonds (na derivaten)	218.111	5,6	190.948	5,3
Technische voorzieningen	87.823	13,5	75.781	13,5

Het fonds hanteert ten aanzien van de uitkeringenpool (de ingegane pensioenen) van € 80.030 (2017: € 68.260) een beleid dat gericht is op het minimaliseren van de 'duration-mismatch'. Dit beleid wordt gerealiseerd door het kopen van langlopende obligaties met een vergelijkbare looptijd als de lopende uitkeringen. Om die reden is er voor de uitkeringspool per jaareinde geen sprake van een 'duration-mismatch'.

Ten aanzien van de verplichtingen voor risico deelnemers is er geen sprake van een 'duration-mismatch' aangezien het fonds over deze verplichtingen geen renterisico loopt.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	134.665	11,7	204.438	19,9
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	356.081	30,9	241.228	23,5
Resterende looptijd > 5 jaar	662.996	57,5	580.822	56,6
	1.153.742	100,0	1.026.488	100,0

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of prijsrisico is het risico van waardeveranderingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardeveranderingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar sector:				
Kantoren	90	0,1	698	1,0
Winkels	0	0,0	-	-
Woningen	49.803	68,4	39.401	58,9
Participaties in vastgoedmaatschappijen	22.760	31,2	28.114	42,1
Beleggingvorderingen, -schulden en liquide middelen	227	0,3	-1.357	-2,0
	72.880	100,0	66.856	100,0

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Europa	54.447	74,7	45.725	68,4
Verenigde Staten	12.210	16,8	15.082	22,5
Azië	5.970	8,2	7.375	11,0
Overige Mature Markets	26	0,0	31	0,1
Beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	227	0,3	-1.357	-2,0
	72.880	100,0	66.856	100,0

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar sector:				
Handel	127.138	29,0	138.996	34,3
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	104.907	23,9	94.108	23,2
Nijverheid en industrie	41.925	9,6	42.179	10,4
Energie	46.978	10,7	41.256	10,2
Gezondheidszorg	13.840	3,2	731	0,2
IT en Telecom	94.929	21,6	85.429	21,1
Overige	12.461	2,8	2.873	0,7
Beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	-3.635	-0,8	-413	-0,1
	438.543	100,0	405.159	100,0

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
Europa	168.563	38,4	154.708	38,1
Noord Amerika	113.892	26,0	103.667	25,6
Azië	145.294	33,1	133.974	33,1
Overige Mature Markets	14.429	3,3	13.223	3,3
Beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen	-3.635	-0,8	-413	-0,1
	438.543	100,0	405.159	100,0

S3 Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van een financieel instrument zal fluctueren als gevolg van veranderingen in valutawisselkoersen.

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2018 circa € 375.347 (2017: € 351.000). Van dit bedrag is 66,4% (2017: 69,6%) afgedekt naar de euro. Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

	Positie voor afdekking	Valuta- derivaten	Nettopositie na afdekking 2018	Nettopositie na afdekking 2017
EUR	1.289.789	248.333	1.538.122	1.398.302
GBP	41.894	-46.892	-4.998	2.111
JPY	36.496	-35.279	1.217	-297
USD	136.191	-168.026	-31.835	-32.159
CHF	21.184	319	21.503	16.439
HKD	39.345	45	39.390	35.143
SEK	8.347	132	8.479	6.195
CAD	6.491	250	6.741	821
DKK	4.000	65	4.065	3.174
NOK	2.766	29	2.795	1.811
SGD	3.137	0	3.137	3.011
AUD	1.063	0	1.063	1.657
Overige	74.433	0	74.433	68.628
	1.665.136	-1.024	1.664.112	1.504.836

Het beleid van het bestuur is om posities in Amerikaanse Dollar (USD), en daaraan gekoppelde posities, het Britse Pond (GBP) en de Japanse Yen (JPY) volledig af te dekken. Ten aanzien van het afdekken van posities in USD wordt tevens de daaraan gekoppelde positie in HKD meegenomen. De nettopositie na afdekking 2018 bedraagt voor USD en HKD tezamen € 7.555 (2017: € 2.984).

S5 Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee 'Over The Counter (OTC)'-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten, waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft ten opzichte van het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds alleen belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het fonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Overheidsinstellingen	409.951	39,9	409.951	39,9
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	110.865	10,8	110.865	10,8
Bedrijfsobligaties	377.247	36,8	377.247	36,8
Hypotheke	114.350	11,1	114.350	11,1
Balansposten	14.075	1,4	14.075	1,4
	1.026.488	100,0	1.026.488	100,0

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Mature Markets	1.149.991	99,7	1.013.169	98,7
Andere	3.751	0,3	13.319	1,3
	1.153.742	100,0	1.026.488	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2018		31-12-2017	
		In %		In %
AAA	342.158	29,7	312.988	30,5
AA	308.262	26,7	277.685	27,0
A	166.662	14,4	130.725	12,7
BBB	213.209	18,5	185.345	18,1
<BBB	7.672	0,7	7.863	0,8
Not rated*	109.026	9,4	97.807	9,5
Balansposten	6.753	0,6	14.075	1,4
	1.153.742	100,0	1.026.488	100,0

* Dit betreft voornamelijk participaties in Nederlandse Hypotheekfondsen.

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognosetafel AG2018 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het beleid van het fonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het fonds heeft besloten om het pensioen niet te indexeren.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in zijn beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Om te bepalen in welke mate sprake is van concentratierisico moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij. Dit betreft per 31 december 2018 de volgende posten:

	31-12-2018		31-12-2017	
	(× € 1.000)	In %		In %
Vastgoed:				
Altera Vastgoed Woningen	49.803	3,0%	39.401	2,5%
Hypotheken:				
AEAM Dutch Mortgage Fund	95.232	5,7%	88.409	5,7%
Obligaties:				
Nederland (staatsobligaties)	132.691	8,0%	120.204	7,7%
Duitsland (staatsobligaties)	102.081	6,1%	95.487	6,1%
Frankrijk (staatsobligaties)	152.199	9,1%	131.526	8,4%
JPMorgan Liquidity Funds – Euro Liquidity Fund	91.520	5,5%	107.693	6,9%
Blackrock Euro Investment Grade Corporate Bond Index Fund	167.220	10,0%	148.529	9,5%
Kempen Lux Euro Credit Fund-I	123.025	7,4%	111.423	7,1%
Standard Life-EU Corporate Bond-D	123.992	7,5%	111.498	7,1%
ASR Nederland NV	39.298	2,4%		
Aandelen:				
Northern Trust UCITS Common Contractual Fund – US	58.195	3,5%	52.610	3,4%
Northern Trust UCITS Common Contractual Fund – Eur	162.010	9,7%	69.364	4,4%
Northern Trust North America C	58.199	3,5%	N.v.t.	
Northern Trust Investments Fund	48.941	2,9%	N.v.t.	
Vanguard Investment Series – Japan Stock Index	33.871	2,0%	33.131	2,1%
Vanguard Institutional Index Fund	n.v.t.		52.234	3,3%
Vanguard European Stock Index Fund	n.v.t.		78.957	5,1%
Vanguard Emerging Markets Stock Index Fund			35.525	2,3%
Northern Trust All Country Asia ex Japan Equity Index Fund Euro	n.v.t.		44.205	2,8%
Totaal	1.438.275		1.320.196	

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

De in bovenstaande tabel opgenomen beleggingsfondsen kennen van nature een spreiding in beleggingen om concentratierisico's te beperken of te voorkomen.

Het bestuur heeft, op basis van de samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo boekjaar, besloten geen buffer meer voor concentratierisico aan te houden.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Kempen Capital Management. Met deze partij is een overeenkomst en service level agreement gesloten. De afhankelijkheid van deze partij wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij KAS BANK.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan PGGM N.V. Met PGGM N.V. zijn een uitvoeringsovereenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten. Deze overeenkomst loopt door tot en met 2022.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste internebeheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Actief beheerrisico

Onder het FTK is het actief beheerrisico toegevoegd aan de methodiek voor het vaststellen van het vereist vermogen. Ultimo boekjaar is geen sprake van actief beheer, derhalve is geen buffer aangehouden voor het actief beheerrisico.

Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Ambtshalve vorderingen

Naar aanleiding van door het SNCU uitgevoerde onderzoeken ten behoeve van verplichte aansluiting van werkgevers heeft het SNCU geconcludeerd dat diverse werkgevers voldoen aan de criteria van verplichte aansluiting bij het fonds. Van deze groep werkgevers heeft het fonds, na herhaalde verzoeken daartoe, geen deelnemergegevens ontvangen. In plaats hiervan zijn aan deze werkgevers ambtshalve facturen verstuurd. Ultimo verslagjaar staan ambtshalve vorderingen open ad € 3.600 (ultimo 2017: € 3.193). Aangezien tegenover deze vorderingen geen opgebouwde kapitalen staan, zijn deze vorderingen niet verwerkt in de jaarrekening.

Langlopende contractuele verplichtingen

Administratiekosten

Het fonds heeft met ingang van 2018 een uitbestedingsovereenkomst met PGGM N.V. afgesloten. Het contract met PGGM N.V. loopt tot en met 2022.

Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingensystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2018 met PGGM N.V. bedraagt circa € 13.284.

Vermogensbeheerkosten

Met de vermogensbeheerder Kempen Capital Management NV is een beheerovereenkomst aangegaan voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van 3 maanden.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er juridische procedures tegen meerdere werkgevers. Deze individuele procedures hebben betrekking op het niet betalen van de premies, betwiste aansluiting en faillissementen. De financiële impact van deze individuele procedures op het vermogen van het fonds is naar verwachting gering.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Vooruitlopende op verwachte inkomende kasstromen bestaan per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

	31-12-2018	31-12-2017
Vastgoedbeleggingen	-	5.500
Vastrentende waarden	-	14.750
	-	20.250

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per eind 2018 dan op grond van deze jaarrekening kan worden verkregen.

6. Toelichting op de staat van baten en lasten

(× € 1.000)

9. Premiebijdragen risico deelnemers

	2018	2017
Premiebijdragen	295.952	244.987
	295.952	244.987
Mutaties inzake voorziening premievorderingen	1.518	752
Afschrijving premievorderingen	-296	-1.043
	297.174	244.696

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt voor de basisregeling 2,6% van de loonsom (2017: 2,6%) en voor de plusregeling 12,0% (2017: 12,0%) van de pensioengrondslag.

De kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2018	2017
Kostendekkende premie	281.045	239.523
Feitelijke premie	295.952	244.987

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2018 gepubliceerd door DNB). De feitelijke premie is in 2018 hoger dan de kostendekkende premie.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2018	2017
Kosten pensioenopbouw	244.203	210.115
Pensioenuitvoeringskosten	17.407	14.702
Solvabiliteitsopslag	10.215	5.787
Risicopremie premievrijstelling	4.674	4.345
Risicopremie nabestaandenpensioen	4.546	4.574
	281.045	239.523

De kosten pensioenopbouw betreffen de kosten van de jaarinkoop van de pensioenaanspraken inclusief de kosten voor premievrijstelling voor nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. De toeslagverlening is voorwaardelijk en daarom geen onderdeel van de kosten pensioenopbouw. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten verminderd met de vrijval van de excasso-opslag over de uitkeringen van € 123 (2017: € 102). De solvabiliteitsopslag 2018 wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2018 te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

Er is geen sprake van premiekortingen dan wel premieopslagen.

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2018	2017
Kosten pensioenopbouw	251.930	207.759
Pensioenuitvoeringskosten	31.725	25.999
Solvabiliteitsopslag	2.949	2.539
Risicopremie nabestaandenpensioen	4.674	4.345
Risicopremie premievrijstelling	4.674	4.345
	295.952	244.987

10. Beleggingsresultaten risico fonds

2018	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastrentende waarden	3.552	(1.453)	(325)	1.774
2017	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastrentende waarden	2.612	-3.736	-311	-1.435

11. Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

2018	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	1.963	4.547	-76	6.434
Aandelen	5.848	-43.114	-456	-37.722
Vastrentende waarden	9.705	-4.669	-769	4.267
Overige beleggingen	0	-67	0	-67
Derivaten	-46	-16.833	0	-16.879
	17.470	-60.136	-1.301	-43.967
2017	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	2.056	3.372	-63	5.365
Aandelen	6.587	37.095	-348	43.334
Vastrentende waarden	8.446	2.128	-787	9.787
Overige beleggingen	-61	52	-	-9
Derivaten	-	19.468	-	19.468
	17.028	62.115	-1.198	77.945

12. Overige baten

	2018	2017
Overig	75	-
Interest	66	25
	141	25

13. Pensioenuitkeringen

	2017	2017
Ouderdomspensioen	2.146	1.734
Partnerpensioen	919	859
Wezenpensioen	31	52
Afkopen	40.180	33.556
	43.276	36.201

De post afkopen betreft de aanspraken van pensioenen die lager zijn dan € 474,11 (2017: € 467,89) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

14. Pensioenuitvoeringskosten

	2018	2017
Administratiekosten	15.996	11.440
Vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers	-478	-701
Handhavingskosten	280	335
Bestuurskosten	427	415
Raad van toezicht	47	43
Verantwoordingsorgaan	10	9
Adviseurs- en controlekosten (exclusief accountantskosten)	626	453
Accountantskosten	47	58
Contributies en bijdragen	427	283
Transitiekosten	17	2.128
Communicatiekosten	94	267
Overige kosten	37	74
	17.530	14.804

De administratiekosten bestaan grotendeels uit de administratiekosten PGGM van € 13,3 miljoen en de beëindigingskosten Syntrus Achmea van € 2,2 miljoen.

De vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers dient ter financiering van de handhavingskosten.

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2018			
Controle van de jaarrekening	47	-	45
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	2
	47	-	47

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2017			
Controle van de jaarrekening	36	-	36
Andere controlewerkzaamheden	12	-	12
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	48	-	48

Deze werkzaamheden zijn in 2018 en in het 2e halfjaar 2019 uitgevoerd door KPMG Accountants NV.

Pensioenwet

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het fonds in het boekjaar 2018 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het fonds in het boekjaar 2018 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2018 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Bezoldiging personeelsleden

Het fonds heeft zowel in 2018 als in 2017 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van PGGM N.V. (2018) en van Syntrus Achmea Pensioenbeheer (2017) dan wel de vermogensbeheerder.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging bestuurders heeft betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De bestuurskosten 2018: € 427 (2017:€ 415) bestaan uit vacatievergoedingen inclusief reiskosten van € 385 (2017: € 375) en opleidingskosten en overige kosten van € 42 (2017: € 40). Zie hiervoor ook paragraaf 1.4.4 van het bestuursverslag.

15. Mutatie technische voorzieningen risico fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de jaarlijkse risico-koopsom voor overlijden (partnerpensioen plusregeling).

Inkoop uit kapitaal / pensionering

Onder inkoop uit kapitaal / pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de Basis- en Plusregeling.

Rente

De technische voorziening risico fonds is in het boekjaar opgerent met -0,260% (2017: -0,217%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2018.

Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorzieningen betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorziening risico fonds. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorzieningen betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging markttrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de technische voorzieningen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen van het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

	2018	2017
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	4.827	4.464
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	62	1.765
Resultaat op mutaties	1.042	-27
	5.931	6.202

16. Mutatie technische voorziening risico deelnemers

Deze zijn berekend op basis van de voor de balansposten gehanteerde grondslagen.

17. Saldo overdrachten van rechten

	2018	2017
Inkomende waardeoverdrachten	-387	-1.975
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	15.272	3.441
	14.885	1.466

	2018	2017
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
Toevoeging aan de technische voorziening risico deelnemers	475	1.969
Onttrekking aan de technische voorziening risico deelnemers	-15.766	-3.440
	-15.291	-1.471

	2018	2017
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
• overgenomen pensioenverplichting	88	-6
• overgedragen pensioenverplichting	-494	1
	-406	-5

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het fonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het fonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

18. Overige lasten

	2018	2017
Overige	102	61

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Het voorstel resultaatbestemming 2018 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten heeft de jaarrekening 2018 opgemaakt en vastgesteld in de vergadering van 21 juni 2019.

Ondertekening bestuur voor akkoord

Zeist, 21 juni 2019

E.H.W. Bosman

R.L. Schikhof

C.A. van Loon

J.C. de Planque

G.J. Seffinga

P.G.H. Rinkes

P.J. Schellekens

Vaststelling van de jaarrekening door de Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten heeft de jaarrekening 2018 opgemaakt en vastgesteld in de vergadering van 21 juni 2019.

Ondertekening Raad van Toezicht voor gezien

Zeist, 21 juni 2019

P.C. van der Linden
Voorzitter

J.L. Verhulst

H. Smit

Overige gegevens

1. Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten lasten over 2018 is opgenomen in de jaarrekening.

4. Overige gegevens

4.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN. Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten en lasten over 2018 is opgenomen in de jaarrekening.

4.2 Actuariële verklaring

Opdracht

Door de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten te Amsterdam is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2018.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 15.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 750.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening goed, enigerlei intentie tot het verlenen van toeslagen ontbreekt.

Amstelveen, 21 juni 2019

Drs. H. Zaghdoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

4.3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

Materialiteit

- Materialiteit van € 15 miljoen
- 1,0% van het pensioenvermogen

Kernpunten

- De waardering van beleggingen
- De waardering van technische voorzieningen

Goedkeurend oordeel

4.3.1. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2018

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten per 31 december 2018 en van het resultaat en de kasstromen over 2018, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2018 van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten ('de Stichting') te Amsterdam gecontroleerd.

De jaarrekening omvat:

1. de balans per 31 december 2018;
2. de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2018; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 15 miljoen (2017: € 6 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2018 (1,0%) (2017: 0,6%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Het percentage is bijgesteld conform wat in de sector gebruikelijk is. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur en de raad van toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 750 duizend (2017: € 300 duizend) rapporteren aan het bestuur en de raad van toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft de administratie en bewaring van de beleggingen uitbesteed aan KAS BANK N.V. en een deel van het beheer van de beleggingen aan Kempen Capital Management B.V. De pensioenadministratie en de bestuursondersteuning is uitbesteed aan PGGM. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door KAS BANK N.V. en Kempen Capital Management B.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door PGGM.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van KAS BANK N.V., PGGM en Kempen Capital Management B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402 type-II) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2018 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan KAS BANK N.V. en PGGM.

De onafhankelijk accountant van PGGM heeft de informatie ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting gecontroleerd. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies verzonden omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant, die bijzondere aandacht heeft besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen, heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportages geëvalueerd en het dossier van deze accountant gereviewed.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 1 en 2 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor € 1.571 miljoen (94,4%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op genoteerde marktprijzen en dat voor € 93 miljoen (5,6%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op nettocontantewaardeberekeningen en andere methoden. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van deze beleggingscategorie een kernpunt in onze controle.

In hoofdstuk 4 van de jaarrekening geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In hoofdstuk 5 van de jaarrekening noot 1 en 2 zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij maken gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de ISAE 3402 type II-rapportage (waarbij een goedkeurend assurancerapport van de accountant is afgegeven). Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering van, en toereikende evaluatie op, periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen onderzocht. Wij hebben de waardering van de beleggingen gewaardeerd op genoteerde marktprijzen en voor derivaten waarvan de waardering gebaseerd is op nettocontantewaardeberekeningen, onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingsmethodes vergeleken met zelfstandig in de markt waarneembare prijzen.

Vastrentende waarden

De waardering van beleggingen gebaseerd op andere methoden hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken.

Wanneer niet tijdig een jaarrekening die is voorzien van een goedkeurende controleverklaring beschikbaar is, hebben wij de betrouwbaarheid van de marktwaardering zoals door de fondsmanager is afgegeven, vastgesteld door de inschatting van deze fondsmanagers uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de later in het jaar beschikbaar gekomen gecontroleerde jaarrekeningen. Daarnaast hebben wij voor enkele belangen in vastgoedfondsen de waardering getoetst aan de hand van de door een andere onafhankelijke accountants gecontroleerde vermogensbeheerrapportage.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn. Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De waardering van technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting bij hoofdstuk 6 en 7 van de jaarrekening de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In hoofdstuk 8 onder Solvabiliteitsrisico is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet. Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaris tijdens een dossierreview. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaris.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Bestuursverslag;
- Toezicht en medezeggenschap
 - Verslag van de Raad van Toezicht;
 - Verslag van het Verantwoordingsorgaan;
- Overige gegevens;
- Bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie zoals vereist door Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteits-veronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen. Op grond hiervan hebben wij de geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met het bestuur en de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de raad van toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 21 juni 2019

KPMG Accountants N.V.

S. van Oostenbrugge RA

5. Bijlagen

5.1 Indeling commissies

Hieronder is de samenstelling van de commissies opgenomen. Dit betreft de samenstelling in 2018.

Dagelijks bestuur

Voor de dagelijkse gang van zaken is er een dagelijks bestuur. De voorzitter en vicevoorzitter van het fonds hebben zitting in het dagelijks bestuur en hebben de volgende taken:

- De uitvoering van de dagelijkse gang van zaken van het fonds;
- Voorbespreken van de agenda en vergaderstukken van de bestuursvergadering ter voorbereiding van de bestuursvergadering;
- Voorbespreken van (strategische) beleidsvraagstukken;
- Voorbespreken en monitoren van het integrale risicomangement;
- Het behandelen van spoedeisende zaken.

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en vicevoorzitter van het fonds:

- de heer E.H.W. Bosman (*voorzitter*)
- de heer P.A. Citroen (*vicevoorzitter*)

Het dagelijks bestuur komt voor elke bestuursvergadering bijeen.

Om zijn werkzaamheden optimaal te kunnen uitvoeren heeft het bestuur commissies ingesteld die onder meer tot taak hebben besluiten die het bestuur moet nemen, voor te bereiden. Het bestuur kan besluiten dat externe deskundigen deel uitmaken van een commissie. De volgende commissies staan het bestuur bij:

Handhavings- en vrijstellingscommissie

De handhavings- en vrijstellingscommissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over het handhavings- en vrijstellingsbeleid van het fonds. Deze commissie behandelt verder alle relevante zaken die samenhangen met de werkingssfeer en handhaving van de verplichtstelling, aansluitingskwesaties en vrijstellingsverzoeken van werkgevers.

In de commissie hebben zitting:

- de heer P.A. Citroen (*voorzitter*)
- de heer G.J. Seffinga

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over het beleggingsbeleid en over de uitvoering hiervan en over de beoordeling van de beleggingsparagraaf in het jaarverslag.

In de beleggingscommissie hebben zitting:

- de heer G.J. Seffinga (*voorzitter*)
- de heer J.C. de Planque

De beleggingscommissie wordt bijgestaan door de externe beleggingsadviseur van het fonds:

- de heer M. Euverman

Pensioentechnische commissie

De Pensioentechnische commissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over pensioentechnische-, juridische- en actuariële zaken die niet beleggingsgerelateerd zijn. In deze commissie hebben zitting:

- de heer R.L. Schikhof (*voorzitter*)
- de heer E.H.W. Bosman

De pensioentechnische commissie wordt bijgestaan door de adviserend actuaris van het fonds:
de heer F. Verschuren

AO/IC en uitbestedingscommissie

De AO/IC en uitbestedingscommissie houdt zich voornamelijk bezig met de monitoring van de afspraken met partijen waar de werkzaamheden voor het fonds zijn uitbesteed. De commissie beoordeelt rapportages op tijdigheid en volledigheid. In deze commissie hebben zitting:

- de heer P.G.H. Rinkes (*voorzitter*)
- de heer M.J.M. Nuijten (*tot 1 juli 2018*)

De AO/IC en uitbestedingscommissie wordt bijgestaan door de externe adviseur mevrouw R. Poldner.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie heeft onder meer als taak het bestuur te adviseren over het communicatiebeleid van het fonds. Deze commissie behandelt alle relevante zaken met betrekking tot communicatie richting de belanghebbenden van het fonds binnen het door het bestuur vastgestelde beleid. In de commissie hebben zitting:

- de heer J.C. de Planque (*voorzitter*)
- de heer C.A. van Loon

De communicatiecommissie wordt bijgestaan door de externe adviseur mevrouw R. Poldner.

Klachten- en geschillencommissie

De klachten- en geschillencommissie is uitsluitend bevoegd tot het nemen van besluiten over klachten dan wel geschillen tussen de deelnemer en het fonds ter zake individuele beslissingen uit hoofde van die pensioenregeling die het bestuur ter zake deze deelnemer heeft genomen.

De klachten- en geschillenregeling is geplaatst op de website van het fonds. In de klachten- en geschillencommissie hebben zitting:

- de heer R.L. Schikhof
- de heer C.A. van Loon

5.2 Nevenfuncties leden bestuur en raad van toezicht

In het verslagjaar hebben de leden van het bestuur en de raad van toezicht de volgende nevenfuncties vervuld.

P.A. Citroen

- Bestuurder Pensioenfonds Horeca & Catering
- Lid Adviescommissie SNCU
- Directeur PAC Beheer BV Advies en M&A
- Voorzitter STAK IVY Company
- Voorzitter STAK Saint Basics
- Aanmerkelijke belangen in Studentalent, DNL groep en XL Studentenuitzendbureau, UNO Automatiseringdiensten, Cammio Video Recrutement, Drillster leerplatform en Syllion Ventures

E.H.W. Bosman

- Bestuurslid en voorzitter beleggingscommissie Stichting Pensioenfonds Rockwool
- Voorzitter visitatiecommissie Pensioenfonds Staples
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Allianz Nederland
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Buizerdlaan
- Bestuurslid De Nationale APF
- Bestuurslid Stichting Administratiekantoor VEP surplus (Stork)
- Lid Commissie Beleggingen bedrijfstakpensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
- Lid Raad van toezicht Pensioenfonds Ballast Nedam
- Docent Actuariel Instituut

G.J. Seffinga

- Bestuurslid Bpf Levensmiddelen
- Bestuurslid Bpf Detailhandel

R.L. Schikhof

- Directeur Stichting Pensioenfonds Randstad
- Voorzitter Stichting Pensioenfonds Flexsecurity
- Directeur Pensioenbureau Randstad Groep Nederland B.V.
- Fractie-assistent VVD Gemeente Oostzaan
- Lid Rekenkamercommissie Gemeente Oostzaan
- Secretaris Stichting West Coast Challenge
- Docent Stichting Pensioen Opleidingen
- Extern deskundige in de Bestuurscommissie Pensioenen van de Stichting Pensioenfonds Medisch Specialisten

M.J.M. Nuijten

- Penningmeester Muziekvereniging Odeon
- Lid Vakexamencommissie Inspecteurs, SNCU

J.C. de Planque

- Directeur Jans Interim Management & Consultancy (JIM&C) B.V.
- Commissaris bij Intermetaal Beheer BV
- Commissaris bij Bejo Finance BV

P.G.H. Rinkes

- Directeur Marathon Management & Consultancy BV
- Interimmanager
- Lid Raad van Advies Werktalet Uitzendbureau BV

C.A. van Loon

- Bestuurslid BPF Tex (in liquidatie)
- Bestuurslid Pensioenfonds Particuliere beveiliging
- Bestuurslid, VMHP AkzoNobel
- Lid Algemene Vergadering, Coöperatie DELA
- Secretaris, Harmonie Kolping's Zonen

P.J. Schellekens

- Lid van de pensioencommissie van Antea Group (als pensioengerechtigde)

J.L. Verhulst

- Eigenaar / jurist Puik Pensioenadvies
- Lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds Henkel
- Jurist bij Appolaris, de uitvoeringsorganisatie van Stichting Pensioenfonds Medewerkers Apotheken
- Lid raad van toezicht Pensioenfonds Tandartsen- en Tandartsspecialisten (vanaf 1 juli 2018 voorzitter)
- Lid pensioencommissie, De Nationale APF
- Lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds Xerox

P.C. van der Linden

- Voorzitter Raad van Commissarissen woningcorporatie HW Wonen

H. Smit

- Dierenarts ZZP bij Diergezondheidscentrum Boven Veluwe
- Voorzitter bestuur Stichting Pensioenfonds Dierenartsen
- Lid beleggingscommissie Stichting Pensioenfonds Dierenartsen
- Lid Risico Advies Commissie Stichting Pensioenfonds Dierenartsen
- Deelnemer bestuurderspool Willis Towers Watson
- Voorzitter bestuur Dactari Dierenartsen Coöperatie
- Voorzitter Stichting Vestingwal te Elburg

5.3 Uitbestedingspartijen en adviseurs

Het fonds heeft al haar werkzaamheden als het gaat om administratie en vermogensbeheer uitbesteed. Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuariel en beleggingstechnisch gebied. Hieronder worden de belangrijkste uitbestedingspartijen en adviseurs in 2018 benoemd.

Pensioenuitvoeringsorganisatie

De pensioenadministratie en de bestuursondersteuning is uitbesteed aan PGGM, Noordweg Noord 150 te Zeist.

Fiduciair manager

Kempen Capital Management, gevestigd in Nederland (Amsterdam), is aangesteld als fiduciair manager en voert het beheer van het vermogen van het fonds.

Custodian

Kasbank NV, gevestigd in Amsterdam, is aangesteld als custodian.

Beleggingsadviseur

De beleggingsadviseur van het fonds is de heer M. Euverman, verbonden aan Sprenkels en Verschuren, gevestigd in Nederland (Amsterdam).

Adviserend actuaris

In het verslagjaar is de heer F. Verschuren actief geweest als adviserend actuaris. De heer Verschuren is verbonden aan Sprenkels & Verschuren.

Externe bestuursondersteuning

Mevrouw R. Poldner, verbonden aan Poldner Advies, gevestigd te Amsterdam.

Certificerend actuaris

De heer H. Zaghdoudi, verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V., gevestigd te Purmerend.

Onafhankelijke accountant

De heer S. van Oostenbrugge, KPMG Accountants N.V., gevestigd te Utrecht.

Compliance Officer

Het Nederlands Compliance Instituut (NCI)

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)
Postbus 434
3700 AK Zeist
stippensioen.nl